MOST

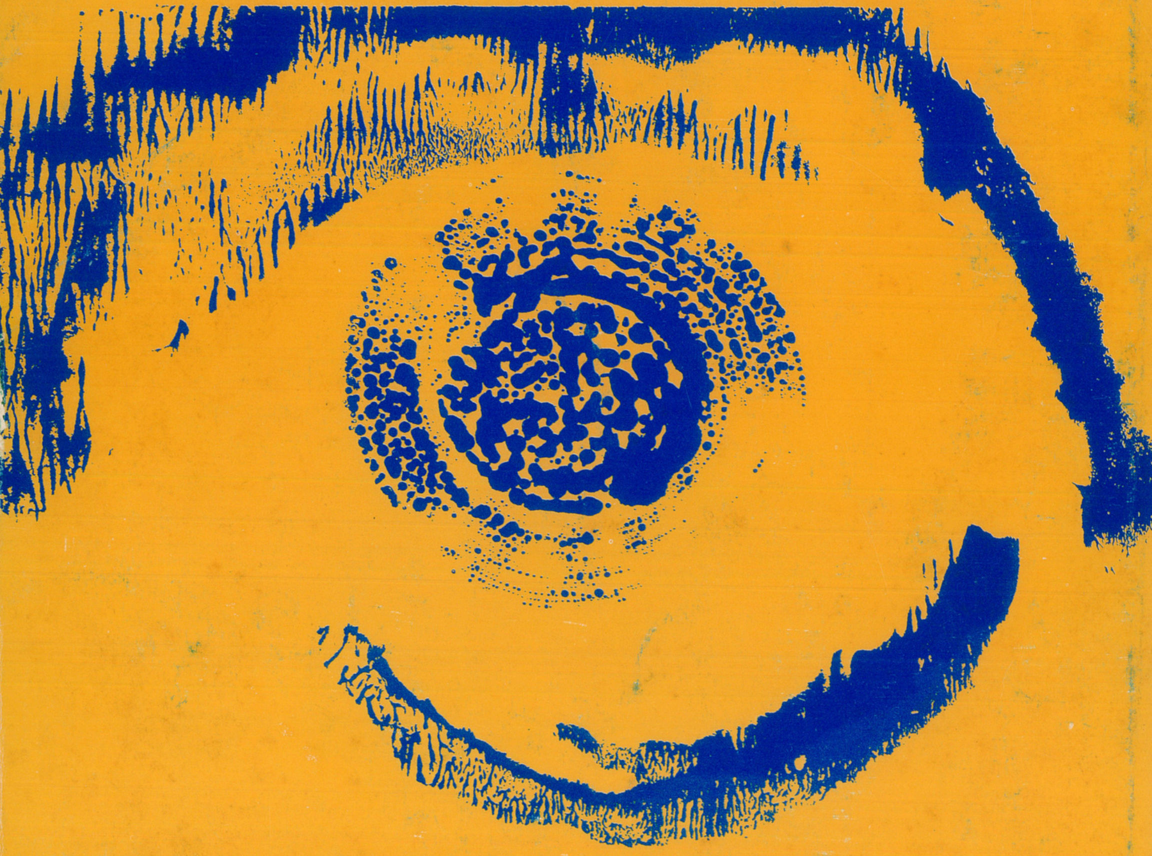

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU
A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE
ROČNÍK 28 VOLUME ČÍSLO 3—4 NUMBER

MOST 1981

ROČNÍK-VOLUME 28
ČÍSLO-NUMBER 3-4

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU • A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

Vydáva Slovenský ústav, Cleveland, Ohio, USA • Published by the Slovak Institute, Cleveland, Ohio, USA

Predseda: Osv. pán Roger William Gries, OSB, opát kláštora svätého Andreja Svorada • President: Right Reverend Abbot Roger William Gries, OSB, Saint Andrew's Abbey

Redaktor: Rev. Mikuláš Šprinc • Redakcia: Rev. Mikuláš Šprinc, 28700 Euclid Avenue, Wicliffe, Ohio, 44092, USA • Administrácia: Revue Most, The Slovak Institute, 2900 East Boulevard, Cleveland, Ohio, 44104, USA

Vychodí v dvojčíslach dva razy do roka • Predplatné: USA a Kanada $8.00. V ostatných krajinách $8.00 alebo protihodnota v tamojšej mene.

OBSAH

Imrich Kružliak, Dilongov vstup do poézie 2 • **Ján Okáľ,** «Čupčík, čupčík kučeravý...» 7 • **Jozef Kútnik,** Jána Hollého Katolícki spevňík I. a II. 26 • **Jozef G. Cincík,** Erb rodiny Polereckých de Polerieka 66 • Kytica staročínskej poézie - Z knihy Piesní: Návrat, Láska, Zaklínač, Výpoveď, Otázka etikety, Vojenská výprava (Karol Strmeň) 72 • **Czeslaw Milosz,** O anjeloch (Andrej Žarnov) 75 • **Imrich Kružliak,** K výkladu dejín 76 • **Bela Sosnová,** Chryzantéma 79 • **Peter Klas,** Starosti Martina Miška 80 •

ZAZNAMENÁVAME

M. Lacko, Nad výročím smrti Dr. F. Hrušovského 86 •

KNIHY

Ján Okáľ, Silný výtvarný prejav otca a syna. **Ján Okáľ,** Štefan B. Roman — Človek v rozdvojenom svete. **(j.o.),** Slovenskí jezuiti v Kanade 88 •

Obálka od majstra T. Kovalika
Úprava: Dobrá kniha • Slovenský ústav Cleveland 1982 • Printed in Canada by Friends of Good Books Cambridge, Ont. Canada.

Dilongov vstup do poézie

Imrich Kružliak

Keď Rudolf Dilong zbierkou «Budúci ľudia» (1931) vstupoval do slovenskej poézie, paleta literárnych i estetických prúdov bola na Slovensku tak pestrá a bohatá ako v ostatnom slobodnom európskom svete. Odrážali sa v nej rôzne politické i filozofické ideologické smery, a literatúra z nich ťažila svojím umením i odvahou autorov. Od toho času uplynulo už celé polstoročie, a to je vhodná príležitosť privolať si do pamäti vtedajšie časy.

Literárnu skupinu (Haranta, Hlbina, Brezány, Fábry, Javor, Marko, Geraldini, Sonderlich-Svoreň, Hohoš, Mora, Škodáček, Pockody, Bálent, Minárik, Pogorielov, Gabaj, Ondrejov, Bor), ku ktorej možno zaradiť aj iných (Šprinc, Silan, Strmeň, Veigl, Hrtus-Jurina, Ušák-Oliva), napriek jej ideovo-umeleckej heterogenosti nazvali «katolíckou modernou». Vyplynulo to predovšetkým z faktu, že tu išlo o katolíckych básnikov, ktorí sa v dôsledku tradičnej slovenskej konfesionálnej rozpoltenosti z viacerých dôvodov začali grupovať do jedného prúdu. Už vtedy sa však ukázalo, že «rozdeľovanie poézie na katolícku a nekatolícku nie je správne». To bolo stanovisko Hlbinovo i Dilongovo už r. 1933, keď Spolok sv. Vojtecha vydal «Antológiu mladej slovenskej pézie». Mladým básnikom šlo hlavne o to, aby o «katolíkov spisovateľov zainteresovali katolíkov čitateľov». A predsa sa označenie «slovenská katolícka moderna» prilepilo na mená týchto básnikov preto, že ich tvorba na jednej strane vychádzala z moderného katolíckeho hnutia, menovite z francúzskych literárnych vzorov (Brémond, Bernanos, Jammes, Bloy, Claudel, Peguy), ale aj nemeckých (Rilke, Lippert, le Fortová, Rubatscherová), anglických (Chesterton, Belloc) a talianskych (Papini), a na druhej strane že tu vedúcimi zjavmi boli katolícki kňazi (Haranta, Dilong, Hlbina), ktorí do nového života národa a jeho literatúry vnášali moderné literárne prúdy. Títo básnici sa nijako neuzavreli do náboženskej mystiky a klerikálneho ohraničenia, ale otvorili sa rôznym literárnym smerom (symbolizmus, poetizmus, surrealizmus) a blízki im boli aj starší básnickí druhovia (Krasko, Lukáč, Smrek, Beniak). Ba nemožno ich striktne oddeliť ani od skupiny ľavičiarsky

orientovaných básnikov (Bezek, Novomeský, Kostra a iní).

Bola to prvá skupina slovenských katolíckych literátov, ktorá sa rozišla s predprevratovým martinským Slovenskom, orientovaným na Rusko (čo obdivoval ešte aj taký západniar ako Št. Krčméry) a ktorá sa úplne otvorila Západu a jeho slobodu i duchovné prúdy prijímala plným dúškom. Počiatky «slovenskej katolíckej moderny» ukazujú, že chcela žiť z ideí náboženských, ale esteticky chcela byť architektom i hudobníkom, maliarom i hercom nového sveta a života. Dohromady ich dávala najviac katolícka spolupatričnosť, ktorá mala svoje historické, politické i psychologické príčiny. Svojím konfesionalizmom, ako sa to ukázalo čoskoro, nechceli slovenský svet rozdeľovať, ale obsah jeho života chceli zhumanizovať a zušľachtiť na základe kresťanských ideálov. Zároveň to bol ohlas starej i novej slovenskej národnej problematiky.

Spoločné verejné vystúpenie tejto katolíckej avantgardy sa datuje rokom 1933 (Dilongovým zborníkom «Antológia mladej slovenskej poézie» a Hlbinovým článkom «Literárna družina Postup», v októbrovom čísle Elánu). Ich cieľom nebola len poézia kresťansko-katolíckeho svetonáhľadu, ale aj práca «pre lepší sociálny zajtrajšok». Bola to generácia, ktorá si uvedomila, že boľševizmus svojou vlažnosťou vyvolali aj kresťania, preto si postavila za heslo: «Nikdy nie bez Boha». Okrem toho toto mladé katolícke Slovensko (jeho literárna avantgarda bola len odrazom širokého spoločenského prúdenia) bolo západniarsky orientované ako voľakedy generácia Bernolákovcov. Vyrastalo z konkrétnych spoločenských potrieb a predstáv slovenských i svetových. Spev jeho básnikov bol ako u sv. Augustína «oporou slovám». Táto generácia má v slovenskom živote priekopnícky význam. Jej vystúpenie sa v slovenskom živote odrazilo aj po druhej svetovej vojne (Nová práca, Verbum).

Pokiaľ ide o pomenovanie «katolícka moderna» Dilong hovorí: «Považovaní sme za katolícku modernu. Zaujímavé však, nie od katolíkov, ale od nekatolíkov». Treba tiež priznať, že značná časť katolíckej hierarchie i starších slovenských generácií nepodporovala toto nové hnutie, a stavala sa k nemu nechápavo alebo odmietavo. Neudivuje preto, že Dilong, ktorý bol najtemperamentnejším v celom hnutí, v liste Brezánymu z 5. februára 1938 rozhorčene píše: «...nech čert berie celú katolícku

modernu slovenskú. Nikdy nebudem za ňu bojovať. Nikto nás z našich nenapomáhal, naopak, boli by nás najradšej obesili naši hierarchovia. Teraz nezbýva iné, než vliať sa do celonárodnej literatúry a kašľať na kadejaké ideové vyhranenia ...»

Podobné problémy mali aj ľavičiarski básnici, ktorých zas nechápali stranícki dogmatici. Novomeský po návrate zo ZSSR r. 1934 v rozhovore s M. M. Dedinským povedal: «Literatúra nesmie byť slúžkou každodenného triedneho boja». A Okáli na zjazde slovenských spisovateľov v Trenčianskych Tepliciach r. 1936 odvážne hlásal: «My vieme, že Marx a Engels svojím revolučným odbojom pomáhali utláčať revolúcie druhých národov... Je správne, že nemôže jestvovať len výlučne bojovná kultúra... Konečne vidíme, že ľud, robotník, inteligent i meštiak chce sa zabávať,a preto nemôžeme stále robiť literatúru s určitou vyhranenou tendenciou». Mladí slovenskí komunistickí básnici neváhali sa kriticky postaviť i proti socialisticko-realistickému trendu sovietskej literatúry. Novomeský v časopise Doba, ktorý redigoval Karel Teige napísal: «Tvrdosť a suchosť stala sa dokonca určitým rysom úrovne sovietskej literárnej tvorby». A r. 1936 Novomeský hlásal: «Osud onoho realistického prúdu, ktorý si nedávno dal meno socialistického realizmu, nie je v našej literárnej situácii nepodobný žalostnému Wolkerovmu ohlasu v slovenskom básnictve. Ani najlepší naši autori... nepovedali ním nič viacej, než čím socialistický realizmus načínal svoju reč».

Ako «slovenská poézia má bohatý rytmus ideí» (Št. Krčméry), to sa ukázalo na poprevratovom Slovensku. Korene tohto mladého prúdenia treba hľadať už v Sidorovej Vatre (1919-1924), na ktorú potom nadviazali časopisy Rozvoj (1926-1945), Kultúra (1926-1945), Postup (1934-1936), Prameň (1936-1937), Nové slovo (1939-1945), Obroda (1943-1944), Nová práca (1945-1948), Verbum (1945-1947) a v slovenskom zahraničí Most (1953-dosiaľ) a Rozhľady (1956-1959). Tieto časopisy poznačoval katolícky prúd nového slovenského vývoja. Na druhej strane nový slovenský život ovplyvňovali i formovali aj časopisy s liberálnym ideovo-umeleckým zameraním ako Mladé Slovensko (1919-1929) — tendencia tohto časopisu sa menila podľa tohto, kto ho redigoval — Svojeť (1922-1938), LUK (1930-1932), Elán (1930-1947), Slovenské smery (1933-1938), Tvorba (1940-1950), alebo so socialistickým zameraním ako DAV (1924-1937),

Kultúrny život (1946-1968), Mladá tvorba (1956-1970) a Romboid (1966-dosiaľ). Vplyv týchto kultúrnych časopisov zostáva v slovenskom živote až doteraz.

Nová moderná katolícka literárna generácia nemala domáce vzory, na ktoré by nadväzovala. Staré Slovenské pohľady (1881-dosiaľ) zostávali na tradičnej nacionálnej báze, voči literárnym experimentom boli značne uzavreté. Katolícka Kultúra svojím konzervatívnym zameraním vyvolala kritický postoj skupiny mladých katolíckych intelektuálov (Hanus, Kútnik-Šmálov, Šprinc, Skalanovič a iní). Z opozície proti ortodoxnému tradicionalizmu vyrástla aj «katolícka moderna». Na kultúrnom poli sa generačné rozpory prejavovali najsilnejšie, lebo tu boli aj najväčšie možnosti slobodného rozbehu a estetického výrazu.

V hnutí «katolíckej moderny» najvýznamnejšiu úlohu zohrali Hlbina, Dilong, Haranta. Ak vôbec máme hovoriť o «katolíckej moderne» na Slovensku, tak sa to vzťahuje menovite na týchto troch básnikov. Už v prvom čísle Postupu (1934) si stanovili takýto program: «Postup — dobývačná snaha v pásme ducha, v ríši objaviteľov, v kráľovstve tvorcov. Snaha hľadať vysokú métu, hľadať krásu a vteliť ju v dielo rozprávajúce samo za seba. Snaha ísť vrstvami horstiev myšlienkového a umeleckého dneška, hlásiť sa k hovoriacim, ale len s usilovným zreteľom na skutočné klady a hodnoty slova». Základnú bázu videli «v praktickom chápaní moderného umenia». Nechceli byť úzko katolícki, aby ich nestotožnili s klerikalizmom, ale široko kresťanskí, aby na tejto platforme našli «styčné body», ktoré by ich udržali pokope aj s tými, ktorí nie sú katolíci. Hlbina hlásal, že im nejde «o nový básnický smer, o nejaký izmus», ale o «absolútnu poéziu», to jest «absolútne prijímanie života plného čistoty, tajomstva a krásy, vnútorného ticha mágie, v ktorej slová sa zjavujú v novom zázračnom svetle... Poézia je láska».

Poézia týchto básnikov je najzhodnejšia v tom, že sú verní Bohu, že zostávajú na línii Božej. Inak od «belasých snov» surrealizmu prechádzali k «vánkom» mysticizmu, od brémondovskej abstraktnosti k jasnému ruralizmu a vitalizmu, od «čistej poézie» k «poézii hriešnej», od moderny «k našim starým a prastarým básnikom» (Dilong). Je to viac ako estetická dilema, ale, ako Dilong hovorí, aj «pre túto skutočnosť máme nové pôvodné videnie». Preňho «poézia vyjadruje to, čo je v nej samej».

Dilong nechcel snívať; so svojou počiatočnou poéziou bol príliš na tejto zemi. Jemu aj «ľudská reč pohanská» bola «pekná, že je ľudská a len zatiaľ môže byť vyjadrovacím básnickým prostriedkom, zakiaľ je rečou ľudskou».

Stanislav Mečiar vidí v Dilongovej poézii «dva oblúky, ktoré sa stretajú nad slovenským nebom». V tom prvom oblúku, v básnickej tvorbe na Slovensku, Dilong «sa vyjadroval v blízkosti krásy a radosti, prekliesňoval sa ako objaviteľ čarov a vychutnával príležitosti smyslových senzácií. Ohlásil sa v čase, keď poézia mohla sa načahovať po ovocí predtým ani nie natoľko zakázanom ako neprístupnom národu, v ktorom básnik nemohol sa odlúčiť od spoločného osudu a niesol vedome kríž pritláčajúci všetkých.. Keď sa slovenský obzor otvoril rozbehom vo všetkých oblastiach ľudského konania, mohol sa už i básnik zahľadieť do nekonečných oblastí svojich vidín a nadchnutí.» Takto o Dilongovi Stanislav Mečiar.A vskutku,Dilong vo svojich prvých zbierkach «Budúci ľudia» (1931), «Slávne na holiach» (1932), «Dýchajte lazy» (1933), «Hviezdy a smútky» (1934), «Helena nosí ľaliju» (1935), «Mladý svadobník» (1936) «rástol z vlastnej podstaty». Tu je Dilongova živelná mladosť, jeho ruralistický rytmus, najživotnejší prejav jeho poézie. Tu sa krása snúbi s radosťou, mladosť tancuje vo veršoch a materinská reč zvoní na cestu slobodnému životu.

Bola to najmä táto Dilongova poézia, ktorá vyvolala diskusiu o «katolíckom artizme». Dilong bol básnickým rebelom, ktorý nerád prijímal zásahy vrchnosti do svojej básnickej tvorby. Tu akoby sa opakoval prípad Fándlyho a Bajzu z Bernolákovej generácie, alebo prípad odvážneho Palárika o storočie neskoršie. Dilong, Haranta i Hlbina si uvedomovali, že všetkých má spojovať «duch katolicizmu», ale v poézii chceli mať otvorené dvere fantázii. Okolo literárneho stola si mali sadnúť všetci. Preto do druhého ročníka Postupu s radosťou už prijímajú aj Gašpara, Žarnova, Vámoša i Poničana. Dilong a Hlbina zostávali však verní svojmu cieľu: «hľadať krásu». Keď sa Dilong stal redaktorom Prameňa, ukázalo sa, že skupine «katolíckej moderny» nešlo o nijaký náboženský dogmatizmus a že sami ani necítili potrebu nazývať sa «katolíckou modernou». V poslednom čísle Prameňa píšu, že «neboli prívržencami nijakého smeru» a že za «katolícku modernu» ich viac deklarovali nekatolíci

(Brtáň). Dilong sa i po rokoch priznáva, že chcel viesť poéziu moderným smerom. Bol to v tom čase najprogresívnejší slovenský básnik, ktorý si uvedomil možnosti nových slovenských realít a chcel ich ospievať holdom svojej dobe, ako kedysi Vergílius.

Dilong vstupoval do poézie ako živel. Je v ňom obraz života: optimizmus i pesimizmus, tanec medzi surrealizmom a symbolizmom, vitalizmom a mysticizmom. Ale jeho verš je vždy prívetivo ľudský. Sám o sebe i v starobe hovorí: «Ja som nikdy nebol nejaký šovinista národný, ja svetobežec, ja slobodný občan slobodných svetov Božích» (v liste autorovi z 23. apríla 1974). Iste, že mu aj v básnických experimentoch bránila reverenda, vedomie, že je františkánskym kňazom. Ale nakoniec sám spoznal, že po pokusoch na poetickom parkete «nezbýva iné, než vliať sa do celonárodnej literatúry». Jeho poézia začala spevom o živote a končí spevom o človeku a národe, a modlitbou, tichou ako krok oráča v mäkkej brázde.

Dilong je najplodnejší moderný slovenský básnik. V poézii sa vyspieval do sýta. Keď mu pripomíname jeho básnické počiatky pred 50. rokmi, vraciame sa s ním domov, k rodnému krbu. Aj on sa stal jeho strážcom. Tak sa priblížil k Beniakovi a Žarnovovi. Ale zostáva i vlastným sebe. Jeho poézia sa stala akousi inštitúciou ľudskosti. Po tom, čo jeho básnické slovo bolo skúškou času. Svojím dielom potvrdzuje Rúfusovu pravdu, že «v umení nemožno nemať domova». Dilong svojím básnickým umením odkrýval cesty človeku, aby sa držal trvalých brehov, z ktorých ľudskosť nemožno vyhodiť na smetisko.

«Čupčík,čupčík kučeravý...»

Ján Okáľ

Dnes by som už nevedel povedať, ktorými mestami sme prešli na našej ceste z Verony do Bologne. diaľkou by sa to volať nedalo, ale cestovali sme od rána do noci. Dni sú síce už nie najdlhšie

koncom októbra, ale aj vláčik železničky z Ružomberka do Korytnice bol by nás na každom kilometri predbehol desať ráz. Vlastne, ktovie, či by nás bol predbehol na koľajniciach, po ktorých sme sa vliekli. Všade sme videli stopy vojnového spustošenia. Pod násypom hore kolesami ležiace lokomotívy, celé súpravy vagónov v blate priekopy vedľa koľají, mosty podopreté dreveným lešením a stá, možno tisíce budov blízko i ďaleko v žalostnom stave rozvalín. Nie div, že vlak sa vliekol opatrne, akoby skúšal každý meter, či sa mu celá trať pod kolesami nerozsype.

Tento raz nás nenapchali do konských vagónov ako v Ulme, ale pridelili nám obstojný vagón, ktorý mal všetky obloky a bolo vidno, že ho dali znova do prevádzky len po vojne, keď bolo treba nahrádzať veľké straty vagónov zapríčinené vojnou. Teda luxus to nebol, ale u nás sa vravelo, že lepšie je plano sa viesť ako pešo dobre ísť. A keď sa to tak vezme nemali sme príčinu naše vezenie volať planým. Že sme šli pomaly? Veď sme sa nikde neponáhľali a krem mena aj tak sme nič nevedeli o cieli našej cesty. To, že Bologna je slávne mesto s najstaršou univerzitou na svete, vedel síce každý z nás, ale aj to sme vedeli, že v Bologni nás nečakajú imatrikulačné slávnosti, ale zasa nejaký tábor s nekonečným spisovaním vecí, ktoré o nás spísali viac ráz, ako sa nám chcelo pamätať.

Predpokladal som, že Pád musí byť veľká rieka, ale aj tak ma prekvapila jeho šírka. Lenže to nebol jeden mohutný prúd ako napríklad Dunaj pri Bratislave, ale desiatky ramien, močiarov a kaluží, spletajúcich sa okolo hlavného ramena a dlhočizný most na desiatkach pilierov, ktorý sa pdobal skôr stonožke vlniacej sa z jedného brehu na druhý. Ak na koľajniciach a vedľa nich bolo na každom kroku vidieť stopy vojny, na moste boli tieto ešte oveľa zrejmejšie. Niekde celá časť mostu od piliera k pilieru ležala vo vode a ponad zhodenú sekciu prepínala dieru nová, narýchlo zhlobená, ktorá, ako sa zdalo, po ničom viac netúžila, ako nasledovať tú, čo ležala pod ňou. Na iných miestach len jeden koniec mostného dielca bol vo vode a nový prístavok opieral sa o to, čo z neho zvýšilo a bolo použiteľné. O vyšklbnuté podvaly a diery sa nikto ani nestaral. Aspoň predbežne nie, lebo to boli iba chyby krásy. Keď sa tak človek z obloka díval pod seba, neraz mal pocit, že sa celý most i s vlakom hojdá. Keď dnes o tejto ceste

premýšľam, niekedy mám dojem, že možno tá rieka ani taká široká nebola a most sa mi tiež zdal dlhším ako bol, lebo vlak sa po ňom vliekol a my sme sa nevedeli dočkať druhého brehu. Možno aj rušeň si oddýchol, keď mal pod kolesami násyp, lebo si veselo zapískal a pohol sa trochu rezkejšie.

Keď sme odchádzali z Verony, nad mestom ležala ľahká hmla, ktorá sa menila pri pohľade k severu na bielu oponu, čo zakrývala obzor. Neskôr októbrové slnce spálilo hmlu a deň bol jasný a povetrie priezračné ako krištáľ. Sú to dni, keď má povetrie vlastnosti šošovky ďalekohľadu a všetko vidíme až napodiv blízko a napodiv jasno. Všetky tvary sú ako na dobre zaostrenej fotografii. Inak krajina sa mi zdala byť akoby po veľkých suchách. Okrem brehov riek tráva bola všade vypálená skoro do hneda a píniové lesy mali veľmi temnú zeleň. Aby človek začal najprv obdivovať a len potom milovať olivy a ich sivú zeleň, musí najprv vidieť tú kamenistú a vysušenú zem, tie vekmi doráňané kmene a víchricami ošklbané konáre a tak pochopiť tú úžasnú vitalitu a schopnosť prežiť všetko. A práve preto, že oliva to dokáže a svojou zeleňou a plodmi požehnáva aj takú zem, kde by nič iné nerástlo, človek začne milovať tento strom Stredomoria. A to sme ešte nespomli vôňu kvitnúcich olív.

Niektoré časti krajiny sa mi zdali skoro známe z reprodukcií diel renesančných majstrov, ktorí do pozadia maľovali takú istú architektúru, také isté píniové lesíky, ktoré sa podobajú zelenej streche na stĺpoch, a vo vetre sa ohýbajúce štíhle cyprusy.

Okrem malých zastávíek prešli sme aj niekoľkými väčšími stanicami, ale nikto z nás nebol taký zbehlý v talianskom zemepise, aby sme sa mohli podľa toho orientovať, ako ďaleko alebo ako blízko sme už k cieľu našej cesty. Je zaujímavé, že keď sa človek nevie orientovať v priestore, akosi stratí aj orientáciu v myslení. V hlave sa mu motá tisíce spomienok, nápadov, plánov, ale ani jednu vec nedomyslí až do konca a nevie sa na nič sústrediť. Ani len na rozhovor so susedom, lebo každý má iba minulosť. Prítomnosti a budúcnosti niet, a preto niet ani plánov. Sedeli sme tupo a tí, čo mali miesto pri obloku, mali o sklo pritlačené nosy. Ale aj krajinu okolo vnímali iba očami, nepreskúmali ju zvedavou analýzou a preto ostala len na povrchu pamäti, takže vnemy sa neradili za sebou ako vo filme, ale sa prekrývali ako vrstvy nánosu.

Kto v tom čase čo len občas železnicou cestoval, chytro sa naučil, že keď sa vlak blížil k väčšiemu mestu, odrazu začal postávať. Tu čakal na svetlo, tam na semafór, ďalej na výhybku, ktorú si v extrémnych prípadoch musel prehodiť sám strojvedúci alebo niekto z jeho personálu. Často trvalo hodinu aj viac, kým sa konečne vlak vovliekol ku nástupisku, ak po vojne nejaké nástupisko ostalo, lebo väčšina staníc bola bombami poškodená, že sa mohli pokladať za zrovnané so zemou. Bolonská stanica tiež nepochodila najlepšie. Vlastne ani neviem, či náš vlak zastal na miestach, kde bolo kedysi nástupisko. Toľko viem, že sme zišli z vlaku do siete koľajníc a kde sa človek obzrel, bolo plno zrúcanín, ktoré vyzerali ešte černejšie, ešte tajomnejšie vo svetle niekoľkých holých žiaroviek, lebo na mesto už zaľahla tma. Potom sme prechádzali pomedzi polozrúcané budovy po chodníkoch z dosák a konečne sme boli v meste. Ulice boli skoro ľudoprázdne a vcelku tmavé, lebo zasa iba tu a tam žmurkala slabá žiarovka. Viedli nás stredom ulice, lebo premávky nebolo a podlubia nad chodníkmi ulíc boli v hlbokej tme, ktorú zrak preniknúť nemohol. Nemyslím, že sme prešli veľký kus cesty, ale cesta do neznáma je vždy dlhá. Konečne sme sa dostali na dosť široké priestranstvo a v úzadí sa črtala sporo osvetlená silueta veľkej budovy. Bola skôr rozložitá ako vysoká a podľa toho, ako sa črtala proti trochu jasnejšiemu nebu, musela byť nová, lebo jej línie boli hranaté, skoro prísne. Schodisko, ktoré sa tiahlo pozdĺž celého priečelia, končilo na plošine, z ktorej sa niekoľkými širokými dvermi zo skla vchádzalo na chodby, tiež veľmi mdlo osvetlené. Na prvý pohľad bolo zrejmé, že sme zasa v škole. Voviedli nás do veľkej učebne, v ktorej nebolo nič okrem slamníkov pozdĺž najdlhšej steny oproti dverám. Bolo to vari až symbolické, že po militaristickom Nemecku, kde nás ubytovali v starej pevnostnej kasárni, v Taliansku nás začali vodiť po školách. Kým sa dostaneme na druhý koniec krajiny, budeme múdrejší ako bolonskí profesori.

Naše ubytovanie bolo spartanské,ale nekonečne lepšie ako vo Verone, lebo v učebni nás bolo iba trinásť, z toho tri ženy a jedno dieťa, ktoré si ľahko spravili trochu súkromia stienkou a pokiaľ ide o hygienické zariadenia, bola nám k dispozícii celá škola, lebo zdalo sa, že sme v nej jedinými obyvateľmi. Po stisku a veronskom podľudskom živote ako vo výklade bolo naše nové

bývanie skoro ideálne.

Pravda, prvá noc na novom bydle nebola a nemohla byť ničím iným ako odpočinkom po dlhom dni cestovania. Ak sme vôbec o niečom vraveli, nebolo to o Bologni, o tomto slávnom meste humanistickej kultúry a vzdelanosti. Ak z tejto slávnej Bologne mali sme užiť aspoň niečo na okoštovanie, museli sme si to nechať na neskoršie, lebo prázdna učebňa so slamníkmi nebola z vecí, ktoré rozchýrili slávu tohto mesta.

V Bologni sme mali napodiv málo formalít a spisovania. Nikto si tam ani len náš menoslov nenapísal, len si nás spočítali, aby vedeli, koľko porcií jedla majú pre nás pripraviť v poľnej kuchyni, ktorá bola kdesi na zadnej strane školskej budovy. Každý z nás prichodil a odchodil, ako sa mu zachcelo. Ak sa vrátil, našiel si svoj slamník, ak sa nevrátil, nikto ho nehľadal a nikomu nechýbal. Zdalo sa nám, že vedenie tábora ešte ani nebolo dobre zorganizované a nikto nevedel, akú úlohu bude plniť.

Kým starší z ľudu (toto pomenovanie už dávno prischlo vedúcim osobnostiam slovenskej skupiny už v Bavorsku a napodiv všetci boli teraz medzi nami v Bologni, menovite Jozef C. Hronský, śpisovateľ, správca Matice slovenskej, Dr. František Hrušovský, profesor dejín, správca vedeckých odborov Matice slovenskej a poslanec Slovenského snemu, Dr. Stanislav Mečiar, bývalý tajomník Matice slovenskej a redaktor Slovenských pohľadov, Dr. Jozef Cincík, profesor dejín umenia a tajomník umeleckého odboru Matice a Dr. Štefan Polakovič, profesor filozofie a zástupca šéfa Úradu propagandy) mali zasa vážne porady o tom, čo ďalej podnikať, my mladší šli sme na prieskumy mesta. Čo sme sa len napýšili Žilinou, kde je celé námestie obrúbené klenutým podlubím. V Bologni sme chodili vyše poldňa ulicami, ktoré mali vozovku lemovanú chodníkmi preklenutými podlubiami. Bol to pekný pohľad na slncom zaliatu ulicu, kde sa osvetlené hrany oblúkov striedali s hranami v temnej tôni a dramaticky kreslili tak z tône a svetla obrovské do diaľky sa tiahnuce zúbkované lemovanie ulíc. Kde a kedy takýto spôsob stavby vymysleli, to neviem, ale malo to mnoho výhod. Pod južným talianskym slncom chodci na chodníkoch si mohli aj na vysoké poludnie vyhľadať stranu v príjemnom chládku. Malé kaviarničky a reštaurantíky v letných mesiacoch vyniesli niekoľko stolíkov pod prístrešie a chládok podlubia a umožnili

hosťom pozorovať prúd chodcov, ktorý sa o nich skoro otieral. Nie na poslednom mieste mesto získalo takto nekonečné množstvo štvorcových metrov obývacej plochy, lebo čokoľvek bolo nad prízemím, bolo o šírku chodníka vysunuté do ulice. A premávka na ulici tým netrpela. Naopak, vozovka bola skoro ako regulované riečište, kde vysoké brehy bránia vode zaplaviť priestranstvo za hrádzou.

Lenže keď človek videl a dobre si všimol jednu ulicu Bologne, videl všetky. Čo ako dlho sme chodili, skoro nič nového sme neobjavili a nakoniec sme už ani jednu ulicu od druhej rozoznať nemohli. Bolo treba niečím túto monotónnosť prerušiť, nahradiť ju dramatickým výkyvom z toho, čím nás už nohy niekoľko hodín niesli. Takým dramatickým kontrastom bolo námestie. Ktohovie, ako sa volalo alebo volá, ale predpokladám, že mu meno nezmenili. Taliani tak hlúpo nemenili mená ulíc a námestí pri každej zmene režimu, ako to bolo u nás. Isté je však, že za ostatných šesťsto rokov sa nezmenili mená dvoch veží, ktoré sa z námestia dvíhajú do výšavy. Podobajú sa skôr štvorhranným komínom, ktoré vietor už dávno naklonil a človeku sa čudovať prichodí, že za toľké roky už dávno si nepadli do náručia. Možno preto nie, lebo rodina Assinelli, ktorá postavila jednu vežu, nebola asi v najlepšom priateľstve s rodinou Gasilenda, ktorá postavila druhú vežu. Keď som tak na ne pozeral, sám seba som sa spytoval, či sú krásne, ale zakaždým som si odpovedal, že sú zaujímavé, dramatické a v podstate aj majestátne, ale ani jednu nerobili, či nestavali, keď bola aj krása a štýl na prídel. Ale remeselníkov, čo ich stavali, len chváliť možno; tehliarov, murárov i staviteľov, ktorí ich vedeli tak nakloniť a jednako zaistiť na stáročia hore koncom. Lebo ten sklon neprišiel dodatočne a nečakane ako v Pise, kde sa rovná veža naklonila. Tu postavili naklonené veže a naklonené sú až podnes a mesto Bologna si ich zvolilo za svoj symbol a inkorporovalo ich do svojho znaku a pečate.

Načo boli tieto veže? Údajne to boli rodinné pevnosti a tie v Bologni nie sú ojedinelé, lebo v ktoromsi severotalianskom meste je celý les takýchto veží dobrého susedstva. Zvedavý som, či gazdiné namiesto ponad plot sa nezhovárali z obloka do obloka (pravdepodobnejšie zo strielne do strielne), keď si chceli trochu poklebetiť. Utešené, nie? Dopoludnia si manželia vymenili

niekoľko šípov zo svojích kuší a odpoludnia ženičky omleli všetko, čo bolo na dohľad z tých vysokých pántikov. A večer? Roztúžený trubadúr vyspevoval svojej zasnenej frajerke, aký majú krutý osud, keď si musia vyznania lásky vymieňať v takých neprístupných výšavách. Aj keď je otázka celkom anachronická, jednako dnes po rokoch sa mi tisne do pera: Akáže novota je berlínsky múr alebo celá železná opona?

Medzitým čo sme si my mladší obzerali mesto, starší z ľudu sa dohodli, že v Bologni nemá zmyslu ostávať, aj keby bola krajšia ako je. Musíme vynaložiť všetko, aby sme sa dostali do Ríma. Preto je nevyhnutné bezodkladne sa spojiť s Karolom Sidorom vo Vatikáne. Pretože sa nevedelo, či v Taliansku už fungovala pošta a v prípade ak fungovala, či bola spoľahlivá, treba Sidorovi zatelefonovať. Oznámiť mu, že sme už v Bologni a pýtať si od neho ďalšie inštrukcie. Prežil predsa v Taliansku vojnu a keď nikto iný, Sidor bude vedieť nielen poradiť, ale keď treba aj pomôcť. Otázka bola, kde zohnať peniaze na telefón. Ani Polakovič nevedel, koľko môže stáť rozhovor s Rímom alebo ako dlho treba na odpoveď čakať, keď sa v telefonickej ústredni niekto zahlási. Ale bez ohľadu, či telefón bol drahý alebo lacný, nikto nemal talianske peniaze. Polakovič svoju malú zásobu lír už dávno minul na drobnosti, ktoré pre seba i priateľov kupoval od chvíle ako sme prekročili Brenner. V tejto tiesni prišli na pomoc panie. Každá z nich mala niekoľko maličkostí, ktoré bola ochotná oplakať, keď šlo o takúto dôležitú vec. Jedna retiazku s nejakým príveskom, iná starodávne hodinky, tretia náušnice s farebnými kamienkami a keďže jediný človek, ktorý sa vyznal vo všetkých situáciach bol Rudo Bliezner, jeho požiadali, aby tieto veci niekde predal a tak získal peniaze na telefón Sidorovi do Ríma. Pretože už včera bolo neskoro, mal sa pohnúť a predať tie veci ešte v ten deň.

Blieznera som do večera nevidel.

Pred mrkaním som ho so Štefkovičom stretol na námestí neďaleko tých naklonených veží. Bolo to prvý raz po vojne, čo som videl vysvietené obchody, neónové reklamy a toľko svetla, že sa mi až do očí všetko nemohlo pomestiť. Stál som tam s Julom Štefkovičom, keď nás zazrel Bliezner, ktorý zrejme vo veľmi dobrej vôli šiel okolo. Pozval nás na «espresso» do vysvietenej kaviarničky a keď videl, že nevieme, čo to je, vysvetlil nám, že

espresso je silná talianska káva. Bolo vari tisíc vecí na svete, ktorým by som bol dal vďačne prednosť pred kávou, ale pretože káva bola jediná dobrota, čo nám Bliezner ponúkal, nemal som námietok. Srkali sme horúcu, sladkú ale silnú kávu a oblokom sa dívali na šikmé veže. Oči som od nich odtrhnúť nevedel. Bliezner rozprával čosi o tamojšom čiernom trhu a kupcoch, ktorí všetci jeden s druhým šijú a je skoro nemožné medzi nimi si vybrať. Musel rozprávať vo veľkých hádankách alebo tak vo všeobecnosti, že mi ani na um nezišlo, či vraví o odpoludňajšom predávaní drobných šperkov, aby bolo na druhý deň na telefón Sidorovi do Vatikánu.

Pri jednej káve sa večnosť presedieť nedá, aj keď ju človek len tak srká, ako keby sa bál, že sa očemerí, ak ju chytrejšie vypije. Keď sme už nemali inej voľby ako pobrať sa z kaviarničky na námestie, Blieznera odrazu čosi posadlo.

«Poďte», povedal, ale mal som taký dojem, že ani sám nevie, kde nás povedie. A nevedel, lebo ako sme kráčali popod temné podlubia ulicami, niekoľko ráz nazrel do dverí rozličných podnikov, kým nás nakoniec neusadil za bielym obrusom prikrytý stôl v malej reštaurácii. Mohlo v nej byť nejakých desať stolov, napospol prázdnych, takže čašník si nás hneď obsadil a vrtel sa kolo nás. Mnoho sme toho nezjedli. Po tanieri spaghettov a liter vína. Zrejme, to bola pre nás nevídaná hostina, ale keď dnes o tom premýšľam, táto malá a k tomu neúplná večera o ničom tak nesvedčí ako o našej preukrutnej chudobe. V tom čase v Taliansku aj v dobrej reštaurácii nestál tanier spaghettov viac ako 120 lír. Boli sme traja, teda 360 lír za spaghetti. Liter vína stál asi 60 lír. Neviem, či dal alebo nedal Bliezner nejaké sprepitné aj kelnerovi, ale celá naša trova nemohla byť viac ako 400 lír. Jeden americký dolár sa vtedy predával za 600 lír. Minuli sme približne 75 centov. Ak ku tomu pripočítame kávu, ktorou nás počastoval Bliezner na námestí pod krivými vežami, minuli sme v ten večer jeden dolár. Ale to bolo všetko relatívne. Pre toho, kto má len jeden dolár, je dolár celý majetok. Iba vtedy, keď celú našu situáciu posudzujeme zo zorného uhla absolútnej chudoby, dá sa pochopiť hrôza, ktorá nám stisla srdcia, keď na odchode z reštaurácie len tak akoby nič povedal Bliezner, že akurát sme prejedli a prepili telefonný rozhovor so Sidorom, plánovaný na budúci deň. Julo Štefkovič bez slova sa od nás odtrhol a skoro

behom pobral sa domov. Ja som Blieznera oveľa lepšie a dlhšie poznal a vedel som, že ak sa dostal do kaluže, bude vedieť, ako z kaluže von. A tak trochu som mu predsa len neveril, keď som si všetko začal rátať na líry. Tohto zlata, čo som mu odpoludnia videl na dlani, nebolo síce veľa, ale bolo aj v šialených povojnových rokoch hodno viac ako tri taniere spaghettov a liter vína. Čím dlhšie som ho a celú jeho bezstarostnosť pozoroval, tým som si bol istejší, že si z nás strelil a teraz sa na našich obavách zabáva.

Bliezner ešte nemal namierené domov. Bolognu trocha poznal ešte z čias, keď v Taliansku slúžil so slovenskou divíziou. Vtedy sa obstojne naučil aj taliansky a pretože bol jazykový a spoločenský fenomén, aj s malou zásobou talianskych slov vedel narábať tak, že Taliani ho až obdivovali, ako dobre hovorí Danteho jazykom. Takúto pochvalu síce v Taliansku vážne brať nemožno, lebo vo chvále cudzincov, ktorí sa trochu po taliansky naučili, sa až pretekajú, ale Blieznerova taliančina musela byť ozaj lepšia ako priemerná.

Túlali sme sa teda ulicami, takže ja som už dávno stratil orientáciu a Bliezner kedy-tedy pristavil policajta, pozhováral sa s ním a zasa sme šli ďalej. Odrazu sme prišli pred vysvietený barokový palácik. Bol trochu v úzadí ulice, obklopený malým parčíkom a cez otvorené vráta sme videli, ako sa z prízemia vinie schodisko dvoma oblúkovými ramenami a na poschodí ústi do balustrády, z ktorej viedlo niekoľko dverí. Zastali sme, lebo pohľad to bol príjemný, ale viac ako pôvab budovy nás skoro k zemi prikuli melódie, ktoré sa z palácika ozývali. Skoro ušiam sa mi nechcelo veriť, lebo namiesto overtúr alebo árií z Verdiho a Pucciniho opier napĺňali náš sluch melódie populárnych ruských a ukrajinských piesní.

«Poď», skoro zakomandoval Bliezner a za ruku ma vzal do vleku krížom cez parčík ku vysvieteným vrátam. Na poschodí pred vchodom do miestnosti, odkiaľ zaznievala hudba, bol stolík a za ním sedela staršia pani, ktorá vyberala vstupné. My sme peňazí nemali, ale to Blieznerovi neprekážalo. Pristúpil k nej a neskôr som sa dozvedel, že nás predstavil ako tureckých študentov, ktorí by sa veľmi radi zoznámili s talianskym spôsobom zábavy, ale peňazí nemajú, teda ju prosí, aby nás pustila zadarmo. Pani sa pekne usmiala, Blieznerovi čosi príjemného povedala, on sa jej

veľmi elegantne uklonil a už sme boli dnu. Podľa hudby Katuša sa práve škriabala na vysoký breh nad riekou. Katuša nie je akurát najkratšia pesnička, ale ktokoľvek ju zložil, nemal zdania, koľko vecí sa môže stať, kým sa dospieva až dokonca. Napríklad, že sa tureckí študenti môžu zmeniť na členov sovietskej misie v spojeneckej komisii, ktorá vládla v Taliansku. My sme, pravda, o tom nevedeli nič alebo veľmi málo, že v Taliansku sú síce talianski poštári, železničiari, učitelia i všelijakí byrokrati a v Ríme je dokonca aj vláda, ale hlavné slovo vo všetkom má spojenecká komisia, zložená zo zástupcov víťazných mocností, medzi nimi aj Sovietskeho zväzu. Nie je bez zaujímavosti, že sovietskym členom komisie bol Višinský, bývalý žalobca v procesoch so starými boľševikmi, ktoré likvidovali takmer celú garnitúru revolucionárov.

Pretože som taliansky nerozumel, všetko mi musel Bliezner len dodatočne vysvetliť. Čo som rozumel, bol Blieznerov bravúrny skok na pódium, kde hrala hudba a stál mikrofón pre speváka, ktorý bol opustený, lebo melódiu síce každý poznal, ale nebolo speváka, čo by jej bol dal slová. Bliezner poznal nielen slová, ale aj všetky paródie, čo si na Katušu naskladali slovenskí frontoví vojaci, ktorým velil celú zimu na jednom úseku zamrznutej rieky Mius. Bliezner teda nemal konkurenta, keď si mikrofón celkom privlastnil a odspieval do neho nielen všetky verše o Katuši, ale najmenej ďalších piatich populárnych sovietskych piesní a pochodov. Po každej piesni sa nahrnulo okolo neho ľudí, že ho medzi nimi ani vidieť nebolo a každý mu chcel stisnúť ruku a niečo pekného povedať. Starší páni v tmavých oblekoch s červenými klinčekmi vo fazóne kabátov, mladí partizáni s červenými šatkami okolo krku a dievky, ktoré sa zachodili šťastím, keď ich potľapkal po rozpálených tváričkách, kým nezačal novú pieseň.

V jednej prestávke sa pretisol ku mne a začal mi vysvetlovať, do čoho sme sa dostali. Bol tej mienky, že nemáme inej možnosti ako dohrať až do konca úlohu členov sovietskej misie, za akých nás vedúci tohto podujatia pokladajú. Mne sa zo všetkého až hlava krútila, ale ako som spomenul, keď nás Bliezner dostal do blata, Bliezner musí vedieť, ako z blata vybŕsť. Posmelil ma a keď som videl jeho šibalstvom sršiace oči a jamku v lícach pri širokom úsmeve, aj do mňa vsiaklo trochu istoty a trochu smelosti a keď

som vedel, pomáhal som mu vo speve.

Čupčík, čupčík kučeravý,
rozvievaj sa čupčík vo vetre,
čupčík, čupčík, ja som ťa ľúbila,
preto zabudnúť ťa nemôžem...

Čupčika sme spievali po slovensky, lebo tak ho počas puču na Slovensku spieval skoro každý. Niekedy sme aj dva-tri razy opakovali niektorú slohu, ak sme ďalej nevedeli text, lebo naši poslucháči aj tak nerozumeli a zachodili sa vo chválach, zakaždým keď sa spravila za pesničkou prestávka.

Bol som prekvapený, že muzikanti vedeli napospol tieto populárne sovietske melódie a mali k nim aj rozpísané noty. S textami to bolo ťažšie, takže Bliezner nemal konkurenta, keď vyťahoval melódie, v ktorých sa hovorilo, čo spraví «Stalin rodnoj a Timoščenko geroj», ak zajtra vypukne vojna, ako budú chrachotiť sovietske tanky, lebo medzi piesňami bola aj sentimentálna balada o troch tankistoch, veselých priateľoch. Bolo by zveličenie povedať, že Bliezner spieval v najčistejšej ruštine, lebo ak Čupčík alebo Katuša mu boli v ruskom originále trochu deravé, a čo nevedel, domyslel si a keď to nešlo po rusky, robil si slovenské vsuvky do textu. Talianom to neprekážalo a z vytrženia nevychádzali.

Oduševnenie prítomných nie a nie ochladnúť. Čoskoro sa nad hlavami tlačenice ľudí zjavili vysoko vyzdvihnuté ruky a, div divúci, nekončili sa zaťatými päsťami, ale trepotali sa v nich bankovky. Poučený Polakovičom ešte na Brenneri som vedel, že veľká bankovka v Taliansku nemusí byť veľký peniaz, ale dojem to robilo prvotriedny. Čoskoro som zbadal, že medzi prítomnými začal kolovať klobúk a o niekoľko minút za veľkého potlesku odovzdal starší plešivý pán s leninskou briadkou Blieznerovi nazbierané peniaze. Bliezner sa od samého klaňania mohol v páse zlomiť a potom zaintonoval «Bandiera rossa», pieseň, ktorá bola vtedy hymnou ľavičiarov, najmä komunistov a partizánov všetkých odtienkov. Všimol si niekoľko mládencov, ktorí na dosah ruky oduševnene spievali a pokynul im, aby prišli k mikrofónu, kým on sa pretisol ku mne a pokynul mi, aby som ho nasledoval. Skoro nebadane sa nám podarilo pretlačiť cez spievajúci dav a po prázdnom schodišti zbehnúť do parčíka a do opustenej ulice neskorej októbrovej noci. Za nami sa valila ako

mohutná rieka zaverečná časť revolučnej piesne, znejúcej zo stá hrdiel a fortissima temperamentného orchestru:

«Su compagni
alla riscossa,
bandiera rossa
trionferà.

«Nebál si sa?» spýtal som sa Blieznera, keď sme už boli niekoľko ulíc od vysvieteného palácika.

«Šalieš? Mal som plné nohavice. Ale práve v tom je príťažlivosť dobrodružstva, že sa všetko zvrtne, či máš šťastie alebo nie. Ak máš, si hrdina, ak nemáš, niet potupného mena, čo by ti neprischlo.»

«Bude na telefón?»

«A nebolo?» zasmial sa a pokračoval:

«Teraz je dôležitejšie, aby bolo aj na vlak.»

«Koľko ti dali?»

«Neskôr spočítame, teraz poďme na espresso.»

Večer sme zakončili tam, kde sme ho začali, v tôni naklonených veží dávno zašlých pohnevaných famílií. Bliezner až zažiaril. Bolo vidieť, že znova a znova vychutnáva chvíle, keď bol hviezdou komunistického večera. Z jedného espressa boli aj dve a neskôr sme mali ešte po koňaku a keď sme sa konečne nočnou hodinou pobrali domov, Bliezner bol samý žart a samý smiech.

«Sloboda?» vravel mi. «Tu ti ukážem, čo je to sloboda. Nikde na svete niet slobody ako v Taliansku. Fašisti, demokrati, komunisti, to je všetko iba rozličná pozlátka na rovnakom cukríku — stará talianska kultúra, humanita. Táraš do sveta? Táraj si. Taliani aj tak nemôžu žiť bez hluku a čo povieš, na tom čerta záleží, lebo zajtra niekto iný povie niečo iné. Neveríš? Uvidíš. Budem ich provokovať.»

Sotva dokončil svoj, na neho už aj tak pridlhý monológ, spustil na celé pľúca nemeckú nacistickú hymnu «Die Fahne hoch...» Hlas už mal trocha zachrípnutý, ale spieval hlasno a prostriedkom ulice pochodoval parádnym krokom. Zanedlho sme stretli policajta a ten sa mal rozpučiť od smiechu nad touto fraškou.

«Čo som ti povedal?»Vravel mi Bliezner, šťastný že mal pravdu.

«Daj sa mi», odvrkol som, «Taliančík celkom isto nemecky nevie a pokladal ťa za opitého Sardínčana, alebo čo ja viem koho.»

Skoro sa urazil. Ale uznal, že policajt pravdepodobne nemecky nevedel a nikdy nepočul túto pieseň alebo o tejto piesni. Aby mi však vyvrátil všetky pochybnosti, zasa z celého hrdla začal spievať hymnu fašistickej mládeže za Mussoliniho, ktorá sa volá «Giovinezza». Pretože policajtov nebolo mnoho, dosť dlho trvalo, kým sme stretli ďalšieho a Bliezner musel fašistickú pieseň opakovať niekoľko ráz. Keď sme však na policajta predsa narazili, zdalo sa, že nemal inej starosti ako nám odporúčať, aby sme šli domov. Bliezner mal s nim potom dlhší rozhovor a neskôr mi vysvetlil, že sa policajta vypytoval, ako sa má dostať domov a zazlieval mu, že nevie, kde sme ubytovaní. Ak to znie nezmyselné, nebudem tvrdiť, že to zmysel malo. Vari s tou výnimkou, že sa mi potvrdilo Blieznerovo tvrdenie, že niet tolerantnejších ľudí ako sú Taliani a ich ochota ponechať každého prejaviť sa hlúpo či múdro, nemá vari ani hranice.

Ak by niekto myslel, že Bliezner spieval nacistickú a fašistickú pieseň, pretože mal sympatie k týmto režimom, môžem ho uistiť, že nebolo apolitického človeka nad neho. Vedel len jedno, že ktorýkoľvek režim nechá človeka na slobode, tak je to dobrý režim. A ja som nikdy nepochyboval, že ak niekto potreboval veľa, preveľa osobnej slobody, tak to bol Rudolf Bliezner, syn notára zo Starej Ľubovne a povolaním dôstojník v slovenskej armáde.

Či ostatní príslušníci našej skupiny vedeli alebo nevedeli, kedy sme prišli domov, to nám nikto nepovedal. Spali sme, kým sa nám chcelo a Bliezner už kdesi čakal na telefonické spojenie so Sidorom, keď som sa prebudil a kým som sa obriadil, bol už na porade so staršími z ľudu.

Podrobnosti o rozhovore so Sidorom som sa nikdy nedozvedel, lebo v niektorých veciach Bliezner nepoznal zábran, keď začal rozprávať, ale o iných vedel mlčať ako hrob a niekedy aj úmyselne vedel im dať nejaký nečakaný zvrat, ako líška, ktorá sa po vlastnej stope vracia a potom si cifrovane zakľučkuje, keď chce, aby psy stratili jej stopu. Toľko sa však každý dozvedel, že Sidor bol rád, že sme sa dostali bez nehody až do Bologne a teší sa hlavne, že jeho dávny priateľ Dr. F. Hrušovský je z dosahu každého nebezpečenstva a hoci sám nám v tom nijako pomôcť nemôže, bude veľmi šťastný, ak sa dostaneme až do Ríma.

Bola to teda veľmi zdržanlivá odpoveď, ktorá nás nechala približne tam, kde sme už boli a odkázaných na seba. Ale my sme za úspech pokladali aj to, že nás od cesty do Ríma neodrádzal a vcelku sa tešil na stretnutie s toľkými vzácnymi ľuďmi, najmä Hronským, Cincíkom, Mečiarom a Polakovičom.

Po prehratej vojne a znehodnotení valuty malo všetko v Taliansku dve ceny. Jedna bola na tovary, ktoré obyvateľstvo mohlo kúpiť na prídelové lístky a tá bola veľmi nízka. Inú, niekedy až dvadsaťnásobnú cenu mali tovary na čiernom trhu. Čierny trh nebol síce úradne podporovaný, ale úrady ho tolerovali, lebo to bol jediný spôsob, ako zásobiť obyvateľstvo potrebnými tovarmi. Keby sa vláda bola spoliehala na to, že ľudia vyžijú z toho, čo je na prídel, dnes by bolo Taliansko vyľudnená krajina, lebo všetci by boli pomreli hladom. Kombináciou prídelov a čierneho trhu sa však vždy podarilo v zásobovaní zaopatriť obyvateľstvu aspoň nutné minimum. Takáto situácia prevládala v obchode s potravinami, odevom, obuvou, rozličnými predmetmi dennej potreby a fajčivom. Pokiaľ išlo o služby, ktoré sprostredkovala vláda, tie ostali po vojne neuveriteľne lacné. Preto za telefón a cestovanie železnicou sa platilo približne len toľko, ako pred a počas vojny, keď líra bola rešpektované platidlo. Bliezner to celkom zrejme vedel, keď tak nastrašil Štefkoviča, že sme prejedli a prepili peniaze na telefón Sidorovi do Vatikánu.

Starší z ľudu zasadali s menšími prestávkami celý deň. Uvedomovali sme si vážnosť ich porady, ale pre nás, ktorí sme inak nemali čo robiť, čas bol strašne dlhý; tým viac, že Bliezner nám už nechcel kúpiť na námestí pod naklonenými vežami ani jedno espresso. Ale zaujímavé bolo, že človek od tých veží nemohol odtrhnúť oči, akoby nechcel prepásť moment, keď sa konečne zosypú a prestanú provokovať zvedavcov.

Neskoro popoludní zastavil ma Cincík a povedal mi, že naša trojčlenná skupina zasa dostala úlohu prieskumnej hliadky a či už vopred vyslaných ubytovateľov a na druhý deň, alebo čím prv, odcestujeme do Ríma. On, Dr. Štefan Polakovič a ja.

Na druhý deň sme však neodcestovali, lebo cestovať v tom čase nebola vec taká jednoduchá ako prísť na stanicu päť minút pred odchodom vlaku, kúpiť si lístok a naskočiť, keď sprievodca už

odpískal odchod. Vlakov ešte stále chodilo málo a chodili zriedka. Záujemcov bolo mnoho, miest málo, takže sedadlá vo vlaku boli akoby na prídel, ibaže sa predalo niekoľko ráz toľko lístkov ako bolo sedadiel. Pokladňa, ktorá predávala lístky na cestu do Ríma, bola v polovyhorenej staničnej budove, lepšie povedané jednej z bývalých staničných budov a na obrovskom priestranstve očistenom od trosiek vojny, tiahol sa v niekoľkých obrovských vlanách zástup záujemcov o cestovné lístky. Ktokoľvek prišiel musel si stať na samý koniec tohto radu a pomaly s ním postupovať až ku pokladni, kde mohol kúpiť najviac tri lístky. Prečo akurát tri, to neviem, ale som presvedčený, že nikto ich nekupoval menej. Ak nie pre iné, lístky boli okamžite hodny desaťnásobne alebo viac ako pri pokladni. Zástup záujemcov o cestovné lístky mal niekoľko veľmi prísnych zákonov, ktoré sa vynucovali podľa potreby aj pästným právom. Predbehnúť alebo predísť niekoho bolo zakázané. Bolo však dovolené niekoho v rade vystriedať a bohatí ľudia si často zaplatili takého čakateľa. Volali ich žartovne «luogotenente», v presnom preklade miestodržiteľ. Zrejme šlo o narážku, že na čele Talianska stál vtedy korunný princ Umberto ako miestodržiteľ za svojho otca kráľa Viktora Emanuela II., ktorý musel po skončení vojny odísť do vyhnanstva v Egypte. Pretože v prvej skupine, ktorá mala do Ríma cestovať, boli sme traja, mohli sme sa v rade striedať a vymieňať každé dve alebo tri hodiny. To, že prvý z nás prišiel sa postaviť do radu už o štvrtej ráno, veľmi málo pomáhalo, lebo rad bol vždy akosi rovnako dlhý. Namiesto tých, ktorí postúpili, prišli iní, ktorí práve nastúpili. Podobne nebolo si možné vyberať, na ktorý vlak si človek kúpi lístok. Preto sotva sa prinajmenšom duplovane vypredali miesta na jednom vlaku, začali sa predávať na vlaku druhom. Niekedy ten druhý, prípadne tretí vlak mal odchod na druhý deň, niekedy sa naň muselo čakať dva, aj tri dni. Na jedno sa však nikto nemohol žalovať — na cenu cestovného lístku. Tie boli až smiešne lacné. Či Bliezner prispel z nášho «zárobku» na tie naše, to som sa nespýtal, ale myslím, že áno, lebo po svojom úžasnom speváckom výkone bol veľmi šporovlivý. Nielen voči iným, aj voči sebe, a to nebola jeho nátura.

Teda striedali sme sa v rade čakateľov a pomaly, ale isto sme sa posúvali ku pokladni. Už vopred sme sa tak uzhovorili, že

poslednú časť čakania vezme na seba Dr. Štefan Polakovič, lebo on jediný z nás vedel po taliansky, aj keď mal v tomto čase, dalo by sa povedať, «chybu krásy». Aby ma niekto nerozumel zle. Nijaká chyba nebola v zjave tohto mladého učenca. Driečny, dobre stavaný a s príjemným výrazom tváre, mohol byť vzorom mladého muža kdekoľvek a kedykoľvek. Ale to bolo po vojne v Taliansku, ktoré sa po zmene vlády obrátilo proti Nemcom a po vojne bojovalo možno proti nim ešte hrdinskejšie ako počas vojny. A v talianskych očiach každý dobre stavaný plavovlasý muž bol Nemec, bez ohľadu na to, či hovoril alebo nehovoril taliansky. Vtedy som to netušil, ale dnes viem, že Polakovič hovoril perfektnejšou taliančinou ako ktokoľvek z tých, čo v rade čakali na cestovný lístok. Ale hovoril príliš literárnou taliančinou, akú sa naučil na talianskych univerzitách v Ríme, kde neprenikli vplyvy výslovnosti jednotlivých dialektov, ktorých je aj v Taliansku viac ako dosť. Intelektuáli veľkých národov nie sú takí citliví na stopy nárečia alebo lokálneho prízvuku vo svojej reči, a preto ťažko by sme našli talianskeho spisovateľa, herca, politika a najmä nie právnika, ktorý by si nepestoval isté stopy svojho dialektu. Talianske ucho je veľmi citlivé na takéto veci a mohol Polakovič hovoriť perfektnou taliančinou, pre Talianov to bol jazyk skoro sterilizovaný, a jazyk kníh a novín, ktorý každý rešpektoval na písme, ale takmer nikto tak nehovoril. Iba cudzinci. A keď cudzinec, ktorý hovoril takouto sterilizovanou taliančinou mal plavé vlasy, a bol najmenej o polhlavy vyšší ako ktorýkoľvek Talian v jeho blízkosti, automaticky ho pokladali za Nemca. «Tedesco», počúval Polakovič od tých, čo stáli v rade pred ním a to isté od tých, čo stáli za ním. A nebolo to iba konštatovanie, že on je inej národnosti. V tom čase akosi patrilo k dobrým móresom Taliana Nemcov nenávidieť a keď sa povedalo o niekom, že je Tedesco, preložiť by sa to dalo iba slovom, či už nádavkou Nemčúr. Som presvedčený, že Polakovič mal od toho čakania za posledné dve hodiny nielen boľavé nohy, ale aj boľavé uši, lebo človek veľmi ťažko znáša nadávky a netriedi to podľa logiky, či sa ho týkajú alebo netýkajú.

Naša trojica, Dr. Jozef Cincík, Dr. Štefan Polakovič a ja začínala sa meniť na akčnú skupinu, ktorá bola aktivovaná, kedykoľvek bolo treba prechodiť na nové teritórium. Boli sme, po vojensky povedané, akísi ubytovatelia, kvartiermachri, ktorých

prechod cez ťažkosti alebo prekážky bol signálom pre zvyšok skupiny, že cesta je otvorená. Malo to výhody aj nevýhody. Bolo príjemné byť Krištofom Kolumbom pri objavovaní nových svetov, ale nebývalo najpríjemnejšie búchať niekedy na niekoľko dverí, kým sa konečne otvorili tie správne. Pokiaľ išlo o náš osobný pomer v tejto skupine, Cincík a Polakovič ma pokladali za mladšieho partnera a ja som toto postavenie bez otázky prijímal. S Cincíkom ma viazalo už vtedy skoro dvanásťročné priateľstvo, ktoré bolo mnoho ráz preskúšané a preverené v dobrých aj zlých časoch. S Polakovičom nebola moja známosť taká utvrdená, lebo predtým stretali sme sa skôr náhodou ako podľa plánu. Prvý raz som ho videl v Matici slovenskej, keď bol referentom Filozofického odboru a redaktorom časopisu Filozofický zborník. Redigovať v roku 1939 úradný časopis matičného odboru, bolo postavenie, ktoré vzbudzovalo úctu. Krem toho Polakovič práve vydal svoju politicko-filozofickú esej «K základom slovenského štátu», ktorá sa stala za noc «bestsellerom» v slovenských pomeroch a tlačila sa v druhom vydaní ani mesiac po vydaní prvom. Osvetový referent, ktorý ešte nemal za sebou ani knižku, cítil sa pred takouto kapacitou veľmi malý.

Hoci som vedel o prechode Polakoviča z Nitry na bratislavskú univerzitu, osobne sme sa zasa stretli len o niekoľko rokov v Ilinciach na Ukrajine. Ale zasa bol medzi nami veľký rozdiel, lebo on bol nadporučík a ja iba desiatnik aspirant (vravelo sa prepytujem). To znamenalo, že styk, ktorý by sa mohol nazvať osobným, sme nemali, aj keď som mal príležitosť počúvať jeho rozhovory s vyššími dôstojníkmi, lebo ako vojnový korešpondent mal som prístup aj tam, kde by ma podľa šarže neboli strpeli.

V roku 1944 bol už Dr. Štefan Polakovič zástupcom šéfa úradu propagandy Tida J. Gašpara. V tom čase ako poručík stal som sa aj ja zástupcom Tida J. Gašpara, ale len v oblasti, ktorá bola vyhlásená za operačné územie, teda na východnom Slovensku. Ani sme sa nestretli v tom čase. Videli sme sa iba v Badhale, keď sme už boli v emigrácii. Tam som mal príležitosť vidieť Polakoviča ako organizátora a k úcte, ktorú som k nemu už dávno ako k filozofovi cítil, pribudol rešpekt pred človekom, ktorý nielen medzi knihami, ale aj medzi ľuďmi v ťažkých položeniach vie hľadať a nachodiť východiská zo zložitých

situácií. Jemu možno ďakovať, že celá matičná skupina nezamrzla v Badhale, ale ešte pred prechodom frontu sa dostala až do Bavorska. V Bavorsku bolo to zasa hlavne z jeho iniciatívy a vďaka prostriedkom, ktoré vedel zorganizovať, že sa podnikalo toľko na záchranu v Garmischpartenkirchene uväzneného prezidenta. Bol priam neúnavný a obetavý, keď šlo o to, aby sa zlepšilo postavenie našej skupiny. Pri svojich schopnostiach a prostriedkoch bol by ľahko prešiel a usadil sa v Taliansku kedykoľvek, ale takéto ľahké východisko z neradostnej situácie bolo preň neprijateľné. V Bavorsku som mal možnosť pozorovať aj tú najmenej známu stránku jeho charakteru, lebo sa ukázalo, že za maskou racionalistu skrýva sa ľudsky až krehký človek, ktorému nechýbal zmysel pre humor. Človek si niekedy neuvedomuje, že tragické situácie berú na seba také groteskné formy, že sa s malou obmenou stávajú komickými, pričom práve ten premet otupí ostrie nebezpečenstva a beznádejnosť premení na ľudsky znesiteľnú ťarchu.

Počas porád a príprav na našu cestu do Ríma som znova videl, ako Polakovič na jednej strane správal sa s úctou a rešpektom k Dr. Hrušovskému a J. C. Hronskému, ale na druhej strane silou argumentácie za svoje plány snímal im z pliec veľkú ťarchu, ktorej sa títo veľmi radi a ochotne zbavili.

Keď sme sa konečne dostali do blízkosti oblôčka po niekoľkých výmenách miestodržiteľa, Polakovič bol pripravený a za chvíľu víťazne zatrepal nad hlavou viac vystátymi ako vytúženými lístkami. Blížilo sa už k večeru a náš vlak mal odísť až na druhý večer. Mali sme teda ešte celý deň v Bologni. Každý, kto podobnými situáciami prešiel, vie, že pri čakaní je nám čas najdlhší a nedajbože ho prečkať. Cincík a Polakovič mali aspoň čo baliť. Každý mal po niekoľko kufrov, ktoré bolo treba primerane prebaliť a veci poukladať tak, aby sa aj počas cesty dali vybrať najpotrebnejšie predmety. Ja som takú starosť nemal, lebo aktovka bola ešte stále celá moja batožina. Vo Verone síce o nejaké pančuchy a vreckovku stučnela, ale batožinou sa to volať nemohlo. Pre svojich dvoch spoločníkov bol som však práve pre svoju chudobu užitočnejší, lebo som mohol pozbierať za nimi to, čo sami nevládali uniesť. Blahoslavená chudoba, niekedy je aj tá na niečo užitočná.

Aj keď sa náš vlak mal pohnúť len večer, vybrali sme sa na

stanicu hneď popoludní. Vedeli sme, že vlak bude preplnený a chceli sme byť na nástupišti vo chvíli, keď tam vtiahnu súpravu. Tu zasa stáli rady za sebou vedľa koľajníc a disciplína nebola už taká prísna. Ak sa niekto zo svojho miesta na chvíľu vzdialil, už tam bol niekto iný a bol by sa pustil radšej do bitky ako vzdať sa výhodného «postavenia».

Mysleli sme, že sme chytrí, ale veľa bolo tých chytrejších, ktorí vyskúmali, kde sa vlak pripravuje a za nejaký darček ich železničiari nechali už tam nasadnúť. Pravdaže si vybrali najlepšie miesta a po policiach rozložili batožiny ako jarmočníci tovaru. My sme mali šťastie, že sme stáli v prvom rade a vlak zastal tak, že sme do dverí skoro padli dolu nosom, lebo tí, čo boli za nami, by nás boli rozpučili, keby sme neboli nastúpili tak rýchlo, ako nám to kufre dovolili. Mali sme šťastie, lebo hneď v prvom oddelení našli sme si tri miesta, ale s batožinou bolo trochu starosti, lebo na všetko nebolo už na policiach miesta. Najmä krásny veľký Polakovičov kožený kufor sa nikde nedal vpratať a museli sme ho nechať na chodbe. Stál síce hneď vedľa dverí do nášho oddelenia a mohli sme ho vidieť a dávať naň pozor, ale nedalo sa zabrániť, keď skoro každý sa oň potkýňal a čoskoro bol zavalený menšími kufríkmi a balíkmi, lebo aj iní cestujúci boli v podobnej situácii ako my. Stačilo sa pozrieť na Polakoviča a človek vedel, že jeho pichne kdesi hlboko zakaždým, keď niekto do jeho krásneho kufra kopol.

Utrpeniu spravila koniec únava, ktorá nám za tých niekoľko dní čakania a napnutosti prenikla až do kostí. Ešte sa nerozišli ani priatelia, ktorí nás odprevadili až k vlaku, zaspali sme všetci traja.

Ján Okáľ

Aj keď som v stati o rozdelení všetkých z Bavorska došlých Slovákov už napísal zoznam tých, ktorí boli pridelení do Bologne, pokladám za užitočné a potrebné tento zoznam aj tu opakovať: Jozef Cíger Hronský, správca Matice slovenskej, spisovateľ, s manželkou Valériou a synom Jurajom; Prof. Dr. F. Hrušovský, člen Slovenského snemu, profesor dejín, správca vedeckých odborov Matice slovenskej s manželkou Adelou; Prof. Dr. J. Cincík, tajomník umeleckého odboru Matice slovenskej, profesor dejín umenia na univerzite v Bratislave; Dr. S. Mečiar, literárny historik, tajomník Matice slovenskej, redaktor Slovenských pohľadov, profesor literatúry na univerzite v Bratislave s manželkou Annou a dcérou Slávkou; Prof. Dr. Š. Polakovič, zástupca šéfa Úradu propagandy, profesor filozofie na univerzite v Bratislave; J. Štefkovič, učiteľ; R. Bliezner, nadporučík slovenskej armády; J. Okáľ, učiteľ, novinár, poručík slovenskej armády.

Jána Hollého Katoľícki spevňík I. a II.

Jozef Kútnik

Jozef Petrovič (1814-1843) po teologických štúdiách v Trnave bol v r. 1837-1841 kaplánom vo Veľkom Záluží, predtým Ujlaku. Odtiaľ chodieval do Maduníc k Jánovi Hollému (1785-1849), ktorý tam bol v r. 1814-1843 farárom. Najprv sa stal jeho obdivovateľom, potom všestranným a obetavým pomocníkom aj životopiscom,[1] ba dokonca inšpirátorom. R. 1840 v literárnom almanachu Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej *Zora IV.* uverejnil *Prosbu na Jána Hollého,* rozmernú báseň v bernoláčtine so 16 časomernými saphickými strofami. Niektoré z nich si zaslúžia — ako úvod k problematike sakrálnej poézie J. Hollého — prevod do súčasnej prózy.[2]

Zanechaj hrdinské básnictvo o Bojoch, odhoď prilbu a prestaň z luku vysielať smrtonosné strely.(1) Umku (múzu), čo ťa núti pestovať v prsiach len ohne škodlivého boja, presvedč a prinúť, aby ti niekedy vnukala aj posvätné piesne.(2) Nasaď si na hlavu pevnú prilbu viery, ozbroj prsia mocným štítom pravdy a pripevni si luk, ktorý nedopustí, aby zlý duch ukrutne vraždil.(3) V mene spolubratov duchovných otcov kladiem ti na srdce skrúšenú prosbu: prevezmi dielo nábožnej opravy chrámového spevu.(4) Ktože môže byť súcejší na taký čin? Kto zo všetkých pastierov môže lepšie odstrániť taký veľký nedostatok, ak nie ty, otče?(5) Pretože vládneš rozkošným prúdom reči, rýmy ti vytečú ľahko ako rieka a okrátko sa roztečú sťa rozľahlé more(8) a zatopia chrámy, kde sa zhromažďujú zástupy veriacich Slovákov, aby vďačne uctievali láskavého Boha.(9) Veď aj kňazský úrad ti kladie na srdce túto oprávnenú prosbu. Preto neoslyš túto súkromnú výzvu na svedomie.(13) Tvoja doterajšia sláva sa

---

1 Životopis J. Hollého od J. Petroviča vyšiel v III. zv. *Básňí Jána Hollého,* vyd. v Budíne r. 1842, Str. III.-VIII. Novšie ho vydal Jozef Ambruš, *Ján Hollý očami svojich súčasníkov,* Bratislava 1964, 44-49.

2 J. Ambruš, *c.d.,* 207-209; 376-377.

zanesie do slovenských chrámov, kde ťa veriaci ešte nepoznajú.(15) A za nábožné úsilia ťa bude očakávať v nadzemských príbytkoch nemalá sláva, ktorou ťa náležite ožiari najvyšší správca duchovenstva.(16)

Friedrich Kaiser (1814-1874) niekedy v novembri r. 1839 portrétoval v Maduniciach Jána Hollého. V spomienkovej črte Slovanský farár, uverejnenej až r. 1859,[3] iste nadnesenej a nie celkom presnej, predstavil Jána Hollého ako typického súdobého racionalistického liberála, čo bola autorova dodatočná a pikantná fikcia, ale nie pravdivý duchovný obraz básnika. Zato možno veriť jeho údajom o svojráznom zariadení poetovej spálne a spolu aj pracovne. Pri stene stála jednoduchá posteľ, nad ňou viselo niekoľko jazdeckých pištolí a jedna husárska šabľa. Ostatné tri steny obsahovali dubové skrine na knihy, v ktorých boli vraj napospol klasické diela, hoci kánonická vizitácia z r. 1825[4] konštatovala, že Hollý mal aj pomerne mnoho vlastných teologických kníh. Medzi skriňami viseli do medi vyryté podobizne Danteho, Tassa, Petrarcu a Vergília. Hollý vraj žiadal maliara, aby ho namaľoval, ako sa maľujú básnici, pričom ukázal na obraz Vergília v rímskom odeve. Isté je, že si Hollý zakladal na svojom rozsiahlom celoživotnom prekladovom aj pôvodnom básnickom diele, ktorému vtedy dával definitívnu podobu, keď pripravoval jeho súborné vydanie v 4 zväzkoch *Básní*.[5]

Práve v tom čase nastal u Jána Hollého radikálny duchovný obrat: zanechal svetské básnictvo; zvyšok života sa rozhodol venovať tvorbe náboženských piesní, najprv metrických, potom rýmovaných. Svojmu priateľovi a mecénovi Martinovi Hamuljakovi (1789-1859) v liste z 25. 5. 1840 oznamoval,[6] že po opravenom preklade Eneidy sa dá na sväté pesničky, na ktoré sa mal už dávno dať. A v liste z 31. 10. 1840 zasa,[7] že už všetko svetské básnictvo «zaklnul» a že sa chytil na sväté. Keď ho r. 1840 navštívil Ľudovít Štúr, s akousi bolesťou mu povedal:[8] «Zavesil

---

3 J. Ambruš, *c.d.*, 170-176; 302, 365-368.

4 J. Ambruš, *c.d.*, 44; 312-314.

5 Vydal ich Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej v Budíne v r. 1841-1842.

6 Jozef Ambruš, *Korešpondencia Jána Hollého,* Martin 1967, 127.

7 Tamže, 135.

8 *Cesta po Považí.* In: J. Ambruš, *J. Hollý očami svojich súčasníkov,* 177-178.

som už lutnu moju na dub a teraz len vetry do nej naprázdno hučia.» Na Štúrovu snažnú prosbu v mene všetkých úprimných Slovákov, aby ju z duba znova sňal a ešte od srdca k srdcu zaspieval Slovákom Považia na svojom čarovnom varyte, vonkoncom sa vzpieral, že by sa ešte kedy mal ozvať vo svetských básňach. No potešil ho, keď zo svojej truhlice vytiahol sedemdesiat už vypracovaných nábožných piesní.

Toto preorientovanie Jána Hollého z tvorby svetského básnictva na posvätné bolo obdobné jeho preorientovaniu z básnenia v latinskom jazyku na básnenie v slovenskom národnom jazyku. V rokoch 1806-1808, teda na konci teologického štúdia v Trnave a na začiatku verejného účinkovania pochopil, že by bolo nerozumné «nosiť studničky do prudkého Tibra.» Preto sa raz navždy rozhodol «obrábať všelijakou burinou zarastený rodný slovenský úhor.»[9] Aj Hollého rozhodnutie natrvalo zanechať profánne básnictvo a venovať sa výlučne sakrálnemu malo svoju motiváciu.

Hollý odprvu miloval samotu. V nej sa mohol plne a sústredene venovať básnickej tvorbe, ktorej obetoval všetky voľné chvíle. V Maduniciach mal v záhrade pri fare «púšeku», pustovnícku búdku, spravenú z kolov a rozkálaných vŕbových prútov, vypchatú machom. Do nej sa uťahoval v daždivom čase, keď nemohol ísť do hája Mlíč pod dub. V štyridsiatych rokoch sa v Hollom prehlboval a rozrastal tento «pustovnícky sklon». V listoch M. Hamuljakovi viackrát písal, že by už chcel byť pustovníkom a v jednom liste (z Dobrej Vody, 20. 10. 1843) sa podpísal: «Najuprimnejší prátel J. H. na poli (t. j. napoly, spolovice) pustovník».[10]

Aj návštevníkom, napr. Ľ. Štúrovi, položartom-polovážne predkladal, že by mal byť pustovníkom. Jozef Ščasný (1813-1889), Hollého krajan z Borského Petra, ktorému básnik venoval jednu z *Pesňí,*[11] keď sa rokovalo o tom, kde by sa mal Hollému postaviť pomník, uisťoval verejnosť,[12] že by to malo byť na kopci sv. Márie Magdalény neďaleko Borského Mikuláša, kde Hollý,

---

9 Mária Vyvíjalová, *Mladý Ján Hollý,* Bratislava 1975, 75n.

10 J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 165, 175, 182.

11 *Na Jozefa Ščasného,* Zora IV. (1840), 77-78.

12 *Z Močenku.* In: J. Ambruš, *J. Hollý očami svojich súčasníkov,* 247.

ako mu to listovne aj ústne vyjavil, chcel dokončiť posledné dni života a kde vraj začali stavať na tento cieľ pre neho domček-pustovňu.

Hollý bol síce od mladosti voluntaristickým askétom, no po päťdesiatke si čoraz viac uvedomoval pominuteľnosť života, intenzívnejšie ju prežíval a zmocňovali sa ho eschatologické nálady. Tak ubezpečoval Ľ. Štúra,[13] že jeho život bude už «hodne krátky»; podobne 23. 5. 1841 písal M. Hamuljakovi,[14] že «sveta sa už odríká» a že sa «až do smrti» bude venovať len nábožným piesňam. Je možné, že v takomto duchovnom rozpoložení Petrovičova nepriama kritika Hollého svetského básnictva, apel na jeho kňazské svedomie, boli vonkajším impulzom, urýchľujúcim jeho rozhodnutie zanechať profánne básnictvo a venovať sa sakrálnemu.

Ján Hollý bol však dostatočne autokritický. Uvedomoval si, že s postupujúcimi rokmi uniká z neho inšpiračné fluidum, tvorivá potencia a že bez živých subjektívnych zdrojov by bolo nerozumné pokračovať v profánnom básnictve. Až drvivo otvorene sa s tým zveril M. Hamuljakovi (16.4.1842):[15] Už som nie ten, čo som býval. Starému básnikovi (57-ročnému) vo svetskom básnictve odchádzajú a vystydajú myšlienky, duch mu uniká. Dobre, že som sa ho už odriekol.

No nebola to len strata profánnej poetickej inšpirácie, ale aj očividný fakt, že vlastne v selankách, ódach, žalospevoch a eposoch odabsolvoval v mladosti stanovený program tvorby, že vyčerpal témy, pre ktoré bol preddisponovaný a ku ktorým si bol tak starostlivo zozbieral materiál, čo ho nutkalo opustiť pole svetského básnenia. Nielen ako kňazovi, aj ako básnikovi mu prišlo vhod po zavŕšení profánnej tvorby venovať sa sakrálnej. Posvätné básnictvo podľa jeho chápania bolo objektívnej povahy a vyžadovalo skôr technickú zručnosť ako subjektívnu inšpiráciu. Okrem toho sa na dovtedajšie slovenské katolícke piesne díval kriticky a bol presvedčený, že v tejto oblasti môže ešte vykonať veľa osožného, ako to skromne vyznal M. Hamuljako-

---

13 *Cesta po Považí,* 178.
14 J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 145.
15 *Tamže,* 158.

vi:[16] *V posvätných piesňach môžem predsa koľko-toľko urobiť; keď nie lepšie, aspoň také, aké máme z lepších utvorené.*

V listoch M. Hamuljakovi J. Hollý viackrát posudzoval dovtedajšie slovenské náboženské piesne. Tak 16. 4. 1842:[17] *Veľká časť z nich, najmä tá, ktorú kdekade vytlačenú predávajú pesničkári, je veľmi chatrná, ani slaná ani mastná; aký kováč, taká ocieľka. Aj piesne preložené z latinčiny, hoci majú koncept, predsa sú nedbalo a darobne zrýmované, od češtiny sa nedajú ľahko očistiť* atď. A 20. 5. 1844:[18] *Biedne a ozaj biedne sú naše sväté pesničky.* Svoju kritiku najpodrobnejšie rozviedol v liste z 25. 5. 1847, v ktorom Hamuljakovi udával dôvod, prečo k obom *Spevníkom* nenapísal predhovor:[19] Príčina je tá, že by sa človek nebol mohol zdržať, aby nebol musel zabŕdnuť, zaškamrať na predošlé piesne, a nie ich pochváliť. Z latinského textu preložené sú dobré, ale zle zrýmované. A čo potom pôvodné? Aký kováč, taká ocieľka. Obyčajne je to prvý pokus. A čo prvého môže byť dokonalé? V poézii sa musí dlho darmo, t.j. bez uverejňovania, húsť. V niektorých je protezis (predvetie) a hneď apodozis (závetie) a na to zasa predchádzajúci protezis: Niektoré majú už v polovici koniec, ale zasa sa vracajú späť a opakujú svoju (notu). Pôvodca ide z Oravy do Budína a od Nových Zámkov alebo od samého Budína sa bez príčiny vráti domov a zasa sa náhli k Novým Zámkom a Budínu. Aký duch z nich veje? Niektoré sú zhusta prepletené češtinou, a to v najväčšej miere; ani Knapp[20] v pesničkách, ktoré pozbieral a dal vytlačiť, nemohol vyšibať češtinu. Veľmi mnoho pôvodných je sklepaných, pokrútených, pomotaných od nedoukov, skákajúcich hore dolu, od buka k buku. Sú neslané, nemastné. Najnovšie sú však i podľa ducha i podľa usporiadania obstojné. Nehovorím to, aby som ich priam potupoval alebo chcel potupovať, ale aby som len pravdu povedal. Lebo kto by sa bol viacej tešil a mal väčšiu radosť z ich dobrého zloženia ako ja? Luteráni vo svojom evanjelickom spevníku[21] vypustili podlejšie a iné ponaprávali s veľkou prácou.

16 *Tamže.*
17 *Tamže.*
18 *Tamže,* 181.
19 *Tamže,* 204.
20 Anton Knapp, *Spósob pred i popolodní službí bozkích.* V Trnave 1838.
21 *Zpěvník evanjelický, aneb: Písně duchovní staré i nové.* V Pešti 1842.

Pridali mnohé nové od Melcera, Kuzmániho, Kollára atď. Ale o týchto nových pesničkách povedal mi Hurban v prítomnosti druhých luteránskych kňazov, že tie nové piesne im robia najväčšiu galibu, lebo sú logické, t.j. racionalistické.

Hollý už i pred r. 1840 pozorne a podrobne sledoval katolícke aj evanjelické kancionále nielen na Slovensku, ale aj na Morave a v Čechách. Na tvorbu posvätných piesní myslel dlhý čas a sústavne sa na ňu pripravoval. Bol zástancom pozitívnej kritiky: vlastnou prácou dokázať, aká má byť katolícka sakrálna poézia v slovenskom jazyku pre slovenských veriacich.

Dobre si uvedomoval svoje postavenie v tom epochálnom hnutí, ktoré voláme bernolákovským, ktoré konštituovalo spisovný jazyk ako prostriedok jednak na definitívne osamostatnenie Slovákov od Čechov, jednak na zaklenutie výdobytkov rekatolizácie na Slovensku.[22] O konštituovanie spisovného jazyka zaslúžil sa svojím gramatickým, normotvorným a lexikografickým dielom Anton Bernolák (1762-1813), podľa ktorého sa hnutie nazýva. Juraj Palkovič (1763-1835), Hollého profesor a mecén, preložil a r. 1829 i 1832 vydal celé Sväté písmo Starého i Nového Zákona a daroval ho všetkým slovenským farárom. František X. Hábel (1760-1846) sa postaral o preloženie, vydanie a rozšírenie základného päťzväzkového diela *Učenie múdrosti kresťanskej* ako aj modlitbových kníh. Rozvila sa prekladová aj pôvodná kazateľská tvorba. Vydávali sa katechizmy a biblické dejiny. No chýbal, hoci sa priam pýtal, úplný katolícky spevník. Ján Hollý vedel o jeho pálčivej potrebe. Na jej uskutočnenie sa s nevídaným elánom a energiou podujal až vtedy, keď už v bernoláčtine prezentoval monumentálne básnické dielo, a tým v literárnej oblasti upevnil oprávnenosť bernolákovského pohybu. Najprv si ujasnil koncepciu úplného katolíckeho spevníka. A potom sa plne a výlučne venoval práci na ňom v r. 1840-1846. Touto prácou vlastne zavŕšil a posvätil celú svoju básnickú činnosť.

Po preorientovaní na posvätné básnictvo Hollý sa s dôslednou jemu príznačnou húževnatosťou od polovice júna 1840 sústredil

---

22 Ján Hollý, ako uvedomený bernolákovec, bol mimoriadne alergický jednak voči Čechom, nie Moravanom, jednak voči slovenským luteránom.

iba na toto podujatie. Preň sa zriekol aj opravenia, prepísania a vydania mladistvého prekladu Horáciových Satír, ako aj gréckeho parodistického eposu Batrachomyomachia. M. Hamuljakovi písal o tom 31. 10. 1840:[23] Kým by som ich opravil a prepísal, zatiaľ môžem zložiť tridsať nábožných, a to metrických pesničiek. A týchto tridsať pôvodných pesničiek, ako ja myslím, bude stáť viac než to preloženie Satír. Tak sa teda vynechajú a neuvidia svetla Božieho.[24] Ba pre skladanie posvätných piesní prestal sa vôbec starať o farské, beztoho zanedbané hospodárstvo, ako to úradne konštatoval trnavský generálny vikár ostrihomského arcibiskupa Jozef Kunszt, Oravec, Hamuljakov krajan, v kánonickej vizitácii z 29. augusta 1842:[25] Veľa sa venuje slovenskému básnictvu, v ktorom vyniká; a teraz, keď opustil svetské spevy, skladá výlučne posvätné hymny, takže zanedbáva domáce hospodárstvo, no nie pastierske povinnosti. Veď usilovne a náležite plní všetky úlohy posvätného úradu, t.j. kázne, vyučovanie detí v škole a katechetizovanie mládeže aj dospelých v kostole. Len pri Hollého mimoriadnej pracovnej disciplinovanosti a koncentrovanosti sa mohlo stať, že od polovice júna 1840 do polovice fabruára 1842,[26] teda za rok a osem mesiacov mohol zložiť 222 posvätných metrických pesničiek, t.j. úplný katolícky spevník, ktorý zásluhou M. Hamuljaka vyšiel r. 1842 v III. zv. Hollého *Básňí* pod definitívnym názvom *Katolícki spevňík.*[27]

Hollý sa v profánnej básnickej tvorbe metodicky nespoliehal len na osobnú empíriu, dôverne známe reálie kraja, ľudu, zvykov, ani len na tvorivú predstavivosť, ale obstarával si a študoval materiál, historické dáta, slovanské a slovenské bájoslovie.[28] Podobne metodicky postupoval aj pri skladaní spevníka. Pozbieral, prezrel a posúdil jemu prístupnú predošlú kancionálovú produkciu.[29] Na jej podklade si utvoril vlastnú koncepciu.[30]

---

23 J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 135.

24 Nielenže nevyšli tlačou, ale nateraz nie je známy ani ich rukopis.

25 M. Vyvíjalová, *Mladý Ján Hollý,* 169.

26 J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 155-6.

27 Hollý písal 22. 10. 1841 M. Hamuljakovi (J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 151): aký titul sa im (piesňam) dá: či Nábožné pesňe čili Duchovní spevňík, asnáď by najsvedčnejší bol Katolícki spevňík?

28 M. Vyvíjalová, *Mladý Ján Hollý,* 99n.

29 J. Hollý mal k dispozícii tieto staré a novšie kancionále: 1) Cantus Catholici;

Kompozičný plán úplného katolíckeho spevníka, ako to vyžadovala sama logika veci, mu poskytol cyklus bohoslužobného roku, ktorému napokon podriadil aj piesne o svätých, na ktorých si najviac zakladal a ktorým sa aj najviac venoval. Preto na ne, hagiografické piesne treba sústrediť pozornosť.

Okrem svätých slávených vo všeobecnej Cirkvi sa zámerne snažil osláviť svätých uctievaných v miestnych farnostiach, ako píše 23. 5. 1841 M. Hamuljakovi:[31] O každom svätom, na ktorého česť je v nitrianskom biskupstve zasvätený nejaký kostol alebo kaplnka, nachádza sa jedna pieseň. Keby som vedel, kde v našom ostrihomskom arcibiskupstve, v bystrickom biskupstve atď. je niektorému svätému založený chrám Boží alebo kaplnka[32] a keby som sa o jeho živote mohol koľkotoľko dočítať,[33] spravil by som aj chýbajúce piesne. Jeho snahou bolo teda vyhovieť všetkým farnostiam na celom Slovensku, osláviť patrónov a tituly ich kostolov a kaplniek.

Svoje piesne o svätých Hollý nazýva[34] «panegyrickolyrickými

---

2. vyd. z r. 1700; 2) Kancionál český, do tisíc písní... v sobě obsahující; vyd. Dědictví sv. Václava v Starom Městě Pražském r. 1712; 3) Slavíček rájský na stromě života slávu tvorci svému prospěvující Jana Josefa Božana (1644-1716); posmrtne vyd. v Hradci Králové r. 1719; 4) Katolický kancionál Tomáše Fryčaje (1759-1839); 3. vyd. v Brne 1805; 5) Nábožné katolické Pjsne Jura Hollého (1760-1818); vyd. r. 1804 v Trnave a potom ďalej pretláčané; 6) Pobožné písňe, nejhlavňejšé prosbi a tajemství kresťanského-katolického náboženstva v sebe obsahující; vyd. v Pešti 1831; 7) Antona Knappa (1786-1848) Spósob pred — i popolodních Službí Bozkích pre Ĺud kresťansko-katolicki s doloženima w obecních Potrebách Modlitbámi a Pěsnami; vyd. w Trnawe 1838; 8) Melodyatura aneb Partytura, to gest: Knjha Hlaso-Zpěwů obsahugicy w sobě Nuty wssech Pjsnj duchownených, které se w welikém Kancyonali a Ewangelickém Funebráli nalezagj Adama Škultétyho (1748-1803), učiteľe v Skalici; vyd. v Brne 1798; 9) Zpěwnjk Ewangelický, aneb: Pjsně Duchownj staré i nowé, k weřegné i domácj nábožnosti Křesťanů Ewangelických Ausgssp. Wyznánj, s přjdawkem Modliteb; vyd. v Pešti 1842. — Tranovského Citharu Sanctorum Hollý nemal.

30 V predošlých kancionáloch si Hollý všímal «nóty», t.j. rytmické schémy strof, a melódie. V tematicko-sujetovej zložke bol na nich nezávislý.

31 J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 144.

32 Z toho vychodí, že Hollý mal pri ruke len Schematizmus nitrianskeho biskupstva.

33 Podľa toho Hollý nemal k dispozícii veľkú encyklopedickú zbierku životov svätých.

34 J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 144.

spevmi alebo slávospevmi.» Pritom, pravda, hneď dodáva, že sa pri životoch svätých pridŕžal «kritického vypísania, nie púhych legiend.» Žiaľ, v jeho korešpondencii s M. Hamuljakom o úplnom katolíckom spevníku nieto nijakej zmienky o nejakom bollandistickom kritickom vydaní životov svätých, ktoré by bol mal k dispozícii. V každom prípade Hollého poznámka o «kritickom, nelegendárnom vypísaní» životov svätých je aspoň intencionálne príznačná a motivovaná dobovým úsilím o kritickú revíziu legendárnych hagiografických motívov. Ale vonkoncom nesvedčí o jeho nejakom pozitivistickom, jednostranne racionálnom mentálnom uspôsobení. Vo všetkých Hollého posvätných piesňach, no najmä v piesňach o svätých, je stále prítomný nadprirodzený živel, ktorý ich preniká a stvárňuje. Svätosť človeka je odrazom svätosti Božej, je dielom milosti Božej pri spoluúčinkovaní subjektu svätosti. Predovšetkým záverečné strofy majú naspospol katolícke pravoverné fundovanie.

Je to dogma o spoločenstve svätých, o ich účinnom orodovaní. Na rozdiel od liturgických hymien, upotrebovaných v breviári, ktoré majú v závere spravidla slávoslovie Najsv. Trojice, Hollého piesne v závere vzývajú o pomoc oslavovaných svätcov. Kým breviárové hymny o svätých sa koncentrujú okolo mysticko-morálnej stránky života svätých, Hollého piesne o nich bazírujú viac na historickej matérii, na ústredných faktoch ich života a účinkovania, v čom sú zväčša hodne závislé na breviárových lekciách druhého nokturna.

O poradí piesní o svätých, v akom budú prichodiť v úplnom spevníku, Hollý písal 21. 12. 1841 Hamuljakovi:[35] Sprvu som myslel, že najlepší poriadok by bol začať od Nového roku, od mesiaca januára. To by mohlo byť, keby piesne boli len o samých svätých. Pretože však podľa cirkevného roku je prvý advent, potom Vianoce atď., aj pesničky o svätých sa majú položiť podľa poriadku cirkevného roku. Preto prvá z piesní o svätých bude o sv. Ondrejovi, potom o sv. Františkovi Xaverskom atď., konečne o mláďatkách a hneď za touto sa položí o sv. Troch Kráľoch, o sv. Pavlovi pustovníkovi a ostatné radom podľa sledu bohoslužobného roku. V poradí piesní o svätých Hollý sa teda striktne pridržiaval kalendára liturgického cyklu.

---

35 *Tamže,* 152.

Osobitnú skupinu v piesňach o svätých tvoria piesne venované domácim, uhorským a národným slovenským a slovanským svätcom. Uhorskí svätci, zväčša dynastickí, mali štátom preferovaný kult. Preto J. Hollý zložil piesne: 1) o bl. Margite panne, dcére uhorského kráľa Belu IV.; 2) o sv. Ladislavovi, uhorskom kráľovi, vyznavačovi; 3) o sv. Štefanovi, kráľovi a patrónovi uhorského kráľovstva; 4) o sv. Gerardovi, biskupovi a mučeníkovi; 5) o sv. Imrichovi, kniežati a vyznavačovi; 6) o sv. Alžbete vdove. K tomu ešte možno pripočítať 7) o sv. Vojtechovi alebo Adalbertovi, biskupovi a mučeníkovi, patrónovi uhorského kráľovstva; hoci sv. Vojtech patrí rovnakým právom Čechom aj Poliakom, Hollý ho podľa dobovej mentality privlastňoval Uhrom, ale neprivlastnil im bl. Kunegundu, kráľovnú a pannu, dcéru Belu IV. Ba k «uhorským» svätcom možno rátať aj 8) sv. Jána Almužníka, biskupa a vyznavača, pretože jeho ostatky prechováva dóm sv. Martina v Bratislave a ohniskom jeho kultu bolo Uhorsko.

Ľudovít Štúr[36] z letmého prečítania konceptov Hollého metrických «nábožných spevov,» ako ich nazval, uzatváral, že ich «väčší počet je zložený na počesť svätých zo slovenského, českého, poľského a chorvátskeho rodu, čím pôvodca aj tu chcel svoju slovanskosť osvedčiť.» O svätom «z chorvátskeho rodu» nie je však v spevníku ani jedna pieseň; o bl. Markovi Krizinovi (1589-1619), pochádzajúcom z Križevcov, jednom z košických mučeníkov, jednoducho nemohla ani byť; aj keď boli pochovaní v Trnave, aj keď mali súkromný, neoficiálny, neliturgický kult starého dáta, blahorečení boli až r. 1905. A o svätcoch «zo slovenského rodu» je vlastne len jediná pieseň o sv. Ondrejovi a Benediktovi, pustovníkoch a mučeníkoch; do tejto skupiny *stricto sensu* nerátame ani pieseň o sv. Cyrilovi a Metodovi (Crhovi a Strachotovi), apoštoloch slovanských národov, hoci Hollý pokladal Slovensko za stred ich účinkovania. Zdá sa, že Ján Hollý nepoznal edíciu uhorských bollandistov,[37] ktorej prídavok prináša dáta o sv. mučeníkoch-biskupoch Buldovi a Beztritovi, Bystríkovi; ináč by bol iste zložil pieseň o nitrianskom biskupovi-mučeníkovi. Pravda, v Hollého časoch slovenská

36 *Cesta po Považí,* 178.

37 *Acta Sanctorum Ungariae, semestre secundum.* Tyrnaviae. Typis Academiae Societatis Jesu 1744; Appendix, 61-63.

hagiografia bola ešte len v začiatkoch a sám sa ju usiloval podľa vtedajších možností podporiť podrobným životopisom sv. Cyrila a Metoda. Čo prekvapuje, je, že na česť Sedembolestnej blahoslavenej Panny Márie zložil iba všeobecnú pieseň, ktorá sa mala spievať vo Veľkom pôste v piatok po nedeli Umučenia, a nezložil osobitnú pieseň o Sedembolestnej Panne Márii, ktorej sviatok sa v Šaštíne oslavoval 15. septembra.

Zato svätcov «z českého a poľského rodu» alebo v Česku a Poľsku uctievaných ako «národných» svätcov Hollý náležite oslávil. Svätcom «z českého rodu» zložil piesne: 1) o bl. Agneši, českej kňažnej, panne; 2) o sv. Vojtechovi alebo Adalbertovi, biskupovi a mučeníkovi; 3) o sv. Jánovi Nepomuckom, mučeníkovi, patrónovi cti a dobrého mena; 4) iná o sv. Jánovi Nepomuckom; to preto až dve, že kult sv. Jána Nepomuckého zásluhou jezuitov od čias rekatolizácie bol na Slovensku veľmi intenzívny; 5) o sv. Prokopovi, opátovi a vyznavačovi; 6) o sv. Ľudmile, mučenici a 7) o sv. Václavovi, českom vodcovi a mučeníkovi. — Svätcom «z poľského rodu» zložil piesne: 1) o sv. Kazimírovi, kniežati a vyznavačovi; 2) o sv. Vojtechovi alebo Adalbertovi, biskupovi a mučeníkovi; 3) o sv. Stanislavovi, biskupovi a mučeníkovi; 4) o sv. Kunegunde, panne, poľskej kráľovnej; 5) o sv. Hyacintovi, vyznavačovi; 6) o sv. Jánovi Kantskom, vyznavačovi; 7) o sv. Hedvige, vdove, poľskej vojvodkyni; 8) o sv. Stanislavovi Kostkovi, vyznavačovi; 9) v druhom, rýmovanom spevníku z r. 1846 pridal ešte o sv. Vítovi, Jánovi, Matejovi, Benediktovi, Izákovi a Kristínovi, bratoch Poliakoch a mučeníkoch; hoci všeobecne prichádzali pod titulom «Piati poľskí mučeníci», Hollý — nevedno, na akom základe — pridáva, a to priam na prvé miesto šiesteho, Víta; Matúša volá Matejom a kladie ho pred Benedikta; zdá sa, že sa opieral o nejaký mne neznámy prameň uhorskej proveniencie.

Konečné usporiadanie tzv. metrického *Katolíckeho spevňíka I.* Jána Hollého[38] obsahovalo a) 3 omšové piesne; b) 47 piesní *de tempore,* liturgických okruhov: adventného, vianočného, pôstneho (ten mal najviac, až 12 piesní), veľkonočného, turíčneho a poturíčneho; v odseku *de tempore* sú christologické a eucharis-

38 *Katolícki spevňík I.* Dielo Jána Hollého svázok 9. Na 100. výročie básnikovej smrti vydal Spolok sv. Vojtecha v Trnave roku 1950 v prichystaní PhDr. Jozefa Ambruša.

tické piesne; c) piesní o Panne Márii, rozložených v odseku *de tempore* a *commune*, je 16; d) piesní o svätých aj s *commune* je 125; e) piesní na rozličné príležitosti a potreby je 31. Piesne o svätých predstavujú teda vyše polovice všetkých piesní *Katolíckého spevníka I.* Tým, pravda, Hollý nechcel zatlačiť kult latrie (Najsv. Trojice, Krista, Eucharistie), ani kult hyperdulie, P. Márie. Preponderovanie piesní o svätých malo u neho opodstatnenie v okolnosti, že Hollý chcel *Spevníkom I.* poslúžiť potrebám miestnych farností.

Ján Hollý si oprávnene zakladal na tom, že všetky piesne jeho *Katolíckeho spevníka I.* boli pôvodné. S istou hrdosťou to zdôrazňoval M. Hamuljakovi.[39] Zakladal si aj na tom, že v jednotlivostiach aj celku mali logickú kompozičnú štruktúru,[40] že to bola uvážená a vyvážená skladba. Mali plniť didaktickú náboženskú funkciu: poúčať, vychovávať a povznášať prístupným a účinným spôsobom.

Pri preorientovaní z profánneho na sakrálne básnictvo J. Hollý zostal najprv verný časomicre. Ešte ako bohoslovec r. 1805 v polemii s Jurajom Fándlym (1754-1811)[41] bol na strane Martina Miškolcyho (1783-1844)[42] a už vtedy sa dožadoval pravidiel o slovenskom časomernom verši, ustálenia dlhých a krátkych slabík.[43] Postupne si ich zostavoval sám, takže si utvoril vlastný prozodický systém.[44] Keď začal skladať metrické posvätné piesne, mal za sebou tisícky preložených a tisícky pôvodných slovenských časomerných veršov, takže v ich technike bol dostatočne osvedčeným majstrom. Keď v jeseni r. 1840 u neho v Maduniciach Ľ. Štúr čítal prvé vypracované «nábožné spevy», piesne o svätých, presvedčil sa,[45] že ich utvoril ten istý duch, ktorý stvoril *Svätopluka, Sláva, Selanky* a *Žalospevy*. Aj v «nábožných spevoch» je rovnakým majstrom. Hollý vyzdvihoval M. Hamuljakovi práve fakt, že *Spevník I.* prináša katolíkom Slovákom

39 J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 156.

40 Tamže, 204.

41 M. Vyvíjalová, *Mladý Ján Hollý,* 44n.

42 Venoval mu neskôr Ódu na Miskolczyho, *Básne J. Hollého* I. (1841), 185-186.

43 M. Vyvíjalová, *c.d.,* 239.

44 Prozodia o dlho – a krátkozvučnosťi slowek (syllabarum) v IV. zv. *Básní* z r. 1842.

45 *Cesta po Považí,* 178.

«metrické» nábožné piesne:[46] ako mu bolo povedomé, Slováci katolíci nemali dovtedy ani jednu «metrickú» nábožnú pieseň. On ich zložil taký veľký počet, že v tej veci Slováci predstihujú Čechov, ktorí majú len jednu, a luteránov na Slovensku, ktorí majú dve.

Hollý sa od rozhodnutia, že už bude až do smrti skladať len nábožné piesne, úzkostlivo staral o ich zhudobnenie. Už 25. 5. 1840 písal M. Hamuljakovi:[47] Najhoršie mi bude pri nich o noty, lebo v hudbe a speve nemám žiadnu zbehlosť. Či by tam nebol nejaký Slovák, ktorý by bol v stave znovu spraviť melódie na pesničky? České a moravské melódie pre našich Slovákov nepriam sa mi zdajú byť, že našich Slovákov peknejšie sú a viac slovenského ducha v sebe obsahujú. Ale aj v slovenských luteránskych, ako ich obsahuje Škultétyho melodiatúra,[48] tuším nie všetky sú čisto slovenské, ako že poznávam zo začiatku piesní, citovaných v nemčine pod partesmi, doista predsa neviem. A bár by aj boli čisté, s luteránmi nechcem nič mať. Vo februári 1841 písal M. Hamuljakovi[49] v tej istej veci: Posielam tu niektoré piesne, ak by tam bol dajaký dobrý komponista, len nie luterán, aby spravil na ne «nápevy» čiže noty a melódie, ale podľa slovenského ducha. A v máji 1841 žiadal M. Hamuljaka,[50] aby dal osobitne vytlačiť 10 alebo 20 exemplárov už hotových piesní, z ktorých by sa niektoré mohli rozoslať komponistom, aby na ne skladali melódie. Keď už Hollý dokončieval *Spevňík I.*, 21. 12. 1841 sa znova vracia k otázke zhudobnenia metrických piesní:[51] Slovákom, ktorí v hudbe a speve sú zbehlejší v národnom duchu, by sa mal k III. zv. *Básňí* pripojiť voľný lístok, v ktorom by sa žiadali o prichystanie a dodanie not. Česi sú v tej veci majstri, naši Slováci nie. K tomu hneď dodáva aj technické podrobnosti: Musel by som vypísať aj veršovnícke stopy (nohy), dlhé a krátke, aby tak podľa času skladali nápevy alebo melódie; musel by som vypísať aj ostatné nasledujúce, ktoré by sa mali podľa nich spievať. Je len desať druhov veršov, ale k tým prídu ešte rozdielne

---

46 J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 144.
47 *Tamže,* 127.
48 Cf. pozn. 29.
49 J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 142.
50 *Tamže,* 144.
51 *Tamže,* 154.

noty vianočné, pôstne, veľkonočné atď. A pri zaslaní ostatných piatich metrických **pesničiek**, ktorými sa ich **počet** doplnil na 222, pripomína (12. 2. 1842) M. Hamuljakovi [52] otázku ich zhudobnenia a pripája metrá alebo noty na jednu každú pieseň a žiada ich vopred vytlačiť, aby skladatelia nemuseli čakať až na knižné vydanie. Tieto metrické schémy však nevyšli osobitne, ani sa nezachovali.

Metrické nábožné piesne *Katolícki spevňík I.*, r. 1842 vyšli bez nápevov. No ani Hollý ani Hamuljak sa nevzdali snahy o ich zhudobnenie. M. Hamuljak oznamoval Hollému 8. 3. 1844: [53] vo veci melódií som písal do Nitry, do Bystrice a inde, ale temer všade nadarmo. Aj v Budíne som prosil akéhosi Moravca, náležitého spevca, no aj ten dáva málo nádeje. Nahováral som i námestovského rechtora Františka Žaškovského (1819-1887), pochádzajúceho z hudobnícky nadanej oravskej žaškovskej rodiny, vynikajúcej v oblasti cirkevného spevu, dobrého Slováka, absolventa pražskej organovej školy.[54] Sľúbil, že to on sám všetko urobí, aby som od nikoho iného neprijímal prácu. Hollý posiela 29. 5. 1844 M. Hamuljakovi nejaký, teraz neznámy nápev na saphické strofy s prosbou,[55] aby ho doručil komponistovi na Oravu, teda F. Žaškovskému, a dodáva: Ale i sám môže na ňu spraviť melódiu. Jedna pieseň sa môže spievať i na viac nót. Ako myslím, bas, t.j. organový sprievod, nebude potrebný, stačí diškant, t.j. samotná spevná melódia. F. Žaškovský skutočne poslal Hollému už na Dobrú Vodu jednu zhudobnenú metrickú pesničku, ako o tom Hollý referoval Hamuljakovi 23. 8. 1844: [56] melódiu od Žaškovského mi na husliach zahral a zaspieval Jozef Pulman, sološnický farár, a nevedel ju vynachváliť. Nech teda predmenovaný organista aj ďalej pokračuje. Žiaľ, nepokračoval. Chystal sa jednak na nové pôsobisko v Jágri, kde sa r. 1846 stal regenschorim katedrály a profesorom preparandie, a jednak ho od zhudobnenia mohli odvádzať objektívne dôvody, vyplývajúce z metrickej faktúry piesní: obsahovali časté presahy z verša do verša (enjambement), lebo rytmický pôdorys sa nekryl so

---

52 *Tamže,* 156.
53 *Tamže,* 178.
54 Štefan Hoza, *Tvorcovia hudby.* Trnava 1943, 385-388.
55 J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 182.
56 *Tamže,* 183.

syntaktickým; mali náročný slovosled, plný komplikovaných inverzií. Nech už bolo akokoľvek, Žaškovský sa po zhudobnení jedinej pesničky, a ani tá sa nezachovala, nacelkom odmlčal. A tak Hollého metrický *Katolícki spevňík I.* zostal bez «nót a melódií»; prakticky zostal len knižnou poéziou bez nábožensko-spoločenského dosahu.

J. Hollému veľmi záležalo na publicite jeho metrických nábožných piesní, a to nie zo zištných dôvodov (veď nedostával honoráre) ani z osobných prestížnych dôvodov (nedostal nijaké vyznačenie), ale z číro vecných dôvodov, aby piesne prenikli medzi «milý slovenský ľud»,[57] aby sa v ňom ujali a áby mu duchovne slúžili na povznesenie a potechu. Preto ich vydavateľovi M. Hamuljakovi radil vo februári 1841,[58] aby sa obrátil na súčasnú hierarchiu s prosbou o avizovanie III. zv. *Básňí,* v ktorom bude toľko a toľko «svätých piesní». Ostrihomským arcibiskupom bol vtedy veszprémsky rodák Jószef Kopácsy (1775-1846) a jeho bibliotekárom-archivárom Michal Kemp (1792-1865), Slovák zo Sebechlieb; nitrianskym biskupom bol Imrich Palugyay (1780-1858) z liptovskej Palúdzky; banskobystrickým Jozef Belánsky (1789-1843) z Kysuckého Nového Mesta; spišským Jozef Bélik (1757-1847) z Dežeríc; rožňavským gróf Dominik Zichy (1810-1879). Nateraz sa vie, že jediný bansko-bystrický biskup, asi zásluhou svojho tajomníka Tomáša Červena,[59] v apríli r. 1841 vyzval v «currense» (obežníku) milovníkov reči a literatúry slovenskej, aby si predplatili básne «slávneho slovenského básnika.»

M. Hamuljak, pretože kalkuloval podľa predplatiteľského systému, dal tlačiť iba 300 kompletov III. zv. Hollého *Básňí,* ktorý obsahoval aj *Katolícki spevňík I.* No v nádeji, že o Katolícki spevňík bude väčší záujem, rozhodol sa ho vydať samostatne. Na Hamuljakov návrh Hollý reagoval 21. 12. 1841:[60] čo sa dotýka osobitného vydania piesní, nech urobia, ako sa im ľúbi; koľko chcú exemplárov a po akej cene chcú; to všetko na nich zanechávam. Pripomína len, že v osobitnom vydaní posvätných

57 *Tamže,* 165.

58 *Tamže,* 143.

59 Daniel Rapant, *Slovenský prestolný prosbopis z r. 1842.* I. Lipt. Mikuláš 1943, 102.

60 J. Ambruš, Korešpondencia J. Hollého, 154, 337.

piesní by sa azda mohlo doložiť i meno pôvodcu. Tento odtlačok metrického spevníka J. Hollého bol vytlačený latinkou bez uvedenia roku vydania.[61] O jeho kolportovaní nevedno nič bližšieho. Možno však predpokladať, že jeho odbyt nebol veľký, že sa nakoniec v ľude naujal, a to práve pre metrické ustrojenie, na ktorom si Hollý osobne tak veľmi zakladal, ale pre ktoré jednoduchí veriaci nemali potrebné kultúrne predpoklady, aby ho vedeli oceniť a vnímať.

* * *

O zámere, že po skompletizovaní «metrických» posvätných piesní sa podoberie na skladanie «rýmovaných», Hollý písal Hamuljakovi prvý raz 23. 5. 1841, keď mu posielal 141 dovtedy hotových samých metrických nábožných piesní:[62] Mienim ešte, nakoľko ma bude Pán Boh živiť, že sa sveta už odriekam, ešte najprv zložiť 60 metrických k úplnej potrebe, aby ich samých metrických mohlo byť 200 (nakoniec ich bolo 222), a potom sa až do smrti dám na rýmované, nakoľko mi bude duch stačiť. Z toho vychodí, že Hollý mal odprvu v pláne zostaviť dva úplné slovenské katolícke spevníky, prvý metrický, druhý rýmovaný.

Prvý, metrický, mal byť zaklenutím jeho profánnej metrickej tvorby, ktorej technické výdobytky, majstrovskú zručnosť aj pohotovosť chcel na konci života obetovať Bohu a slovenskému veriacemu ľudu. Druhým, rýmovaným, chcel zadosťučiniť starej cirkevnej tradícii sekvencií, od včasného stredoveku prevažne sylabicko-prízvučných s rýmami, asonanciami a zvučnou eufóniou. Rýmované piesne boli totiž spevnejšie a prístupnejšie ľudu.

«Metrickým piesňam» sa venoval najprv preto, že časomieru už mal v krvi, kým v «rýmovaných piesňach», ktoré síce hojne skladal v mladosti,[63] v starobe sa musel odznovu cvičiť. Je to príznačná okolnosť, plná zmyslu, že Hollý sa na konci svojej tvorby vracal k jej začiatkom, keď ako bohoslovec na meniny skladal predstaveným a spolužiakom «rýmované» piesne. V súdobých bojoch o časomernú a prízvučnú prozódiu sa «rým» pokladal za jednu z hlavných vlastností verša, organizovaného

---

61 *Katolícki spevňík obsahujicí pesně na všecki víročné slavnosti a svátki, jako též pesňe o svatích božích a v rozličních časoch a potrebách.* Od Jána Hollého.
62 J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 144.
63 Žiaľ, nezachovali sa.

prízvukom, takže piesne na prízvučnom rytmickom princípe sa jednoducho nazývali «rýmovanými», aby sa odlíšili od «metrických» s časomerným princípom.

Svoj zámer skladať «rýmované nábožné piesne» Hollý mal stále na pamäti. Keď 29. 1. 1842 posielal Hamuljakovi ďalšie «metrické piesne», aby kancionál bol úplný, písal mu:[64] Potom sa dám na rýmované pesničky, aké sú obyčajné, t.j. prístupnejšie, prirodzenejšie než metrické, ktoré sú umeleckejšie, teda neobyčajné. A keď ho Hamuljak žiadal koncom marca 1842, aby zložil metrickú pieseň na v Kristu zosnulú Hermínu Amáliu Máriu, dcéru palatína Jozefa,[66] Hollý síce vyhovel jeho žiadosti, ale v sprievodnom liste, obsahujúcom žiadanú báseň, sa 5. 4. 1842 priznával:[67] Ledva som sa do nej rozkýval. Už ustávam v metrických, preto som ich aj na veky «zaklnul». Túto som na ich žiadosť predsa dosť ťažko sklepal, že cviku v nich už viac nemám. — Po dokončení metrických nábožných piesní som sa dal na rýmované. Z týchto som doteraz zložil 12 skoro samých pôstnych. Jednu im posielam na prezretie, aby aspoň videli, ako mi rýmovanie ide, a pre nič iné. Veď vyše 27 rokov som v ňom nič neskladal, áno, málo aj predtým. Privykne človek na všetko, aj na šibenicu. A tak už v mene Božom budem pokračovať len vo svätých. Hollý sa však čoskoro zapracoval do techniky prízvučnej prozódie s rýmami, takže už z Dobrej Vody s oprávneným autorským vedomím oznamoval 5. 3. 1844 Hamuljakovi,[68] že pôvodné rýmované pesničky dotiahol do konca, že sú čisto slovenské a môžu najviac poslúžiť «nášmu slovenskému ľudu» a «aspoň v remesle sú ako tak dobre skladané.»

Rýmované nábožné piesne J. Hollý začal skladať ešte v Maduniciach. Skladal ich hneď po dokončení metrických, teda koncom februára a začiatkom marca r. 1842, s vehemenciou jemu vlastnou. Pre ne odmietol zostaviť slovenskú gramatiku, o ktorú ho žiadal M. Hamuljak,[69] zložiť pieseň na smrť Derčíka, svojho

64 J. Petrovič, *Životopis J. Hollého,* 48.

65 J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 155.

66 Vyšla nákladom M. Hamuljaka v Budíne ako štvorstrannová tlač s názvom: *Nowí kwítek;* a potom aj na úvodnom mieste IV. zv. *Básňí.* «Ménom Slowákow spíwal Gan Hollí.»

67 J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 157.

68 *Tamže,* 177.

69 *Tamže,* 185.

mecéna, hoci mu predtým venoval štyri básne, zapretovať preklad biblickej histórie[70] — s odôvodnením, že chce dorobiť rýmované nábožné piesne. Ani jóbovské navštívenia, veľký oheň v Maduniciach (8. 5. 1843), ktorý ho hmotne a zdravotne ožobráčil,[71] keď mu dym a žiar oslepili zrak, aj tak už slabý, ho neodvrátili v skladaní rýmových piesní. V ich skladaní vytrvalo pokračoval na penzii u spolužiaka M. Lackoviča na Dobrej Vode.[72] Dokončil ich pred Veľkou nocou 1. 4. 1844. M. Hamuljakovi ich však odoslal až 28. 10. 1844; mal ťažkosti, lebo ich sám už nemohol prepisovať.[73] J. Hollý sa veľmi obával, že sa nedožije vydania svojich nábožných rýmovaných piesní.[74] Ale predsa sa ich dožil. Vyšli r. 1846,[75] tri roky pred jeho smrťou.

Idylický obrázok J. Hollého na fare v Dobrej Vode, kde mal čas, pokoj a potrebné pohodlie, ako skladá «rýmované nábožné piesne», zachoval Ján Helcelet (1812-1876), moravský rodák, lekár, profesor na vysokej poľnohospodárskej škole v Olomouci, potom na technike v Brne, redaktor, ctiteľ antiky a dôsledný racionalista.[76] Z Hlbokého, kde navštívil patetického luteránskeho pastora J. M. Hurbana, prišiel 13. augusta 1843 cez Osuské na Dobrú Vodu v nedeľu o piatej popoludní. V Hlbokom ho informovali, že tam žije na penzii u svojho priateľa a spolužiaka, dobrovodského dekana Lackoviča, slávny básnik J. Hollý, kedysi farár madunický. O svojom stretnutí s J. Hollým referuje J. Helcelet v črte Cesta po Slovensku[77] takto: «Našiel som ho za včelínom v plátennom plášti a s ošumelým klobúkom pri spisovaní — ako som videl — nejakých veršov, a to nábožných, ako mi sám povedal.» Ján Hollý, odetý v plátennom plášti a s ošumelým klobúkom na hlave, veraže pravý pustovník, v tichý nedeľný podvečer za včelínom vo farskej záhrade na Dobrej Vode, temer už slepý, pri bzučaní pracovitých včiel skladá

70 *Tamže,* 163.

71 *Tamže,* 164-5.

72 Hollý rezignoval z fary v Maduniciach 7. júna 1843 (J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 214), v auguste r. 1843 bol už na Dobrej Vode.

73 J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 184.

74 *Tamže,* 191, 199.

75 Ľudovít V. Rizner, *Bibliografie písomníctva slovenského,* diel II., G-K Turč. Sv. Martin, 1931, 118.

76 J. Ambruš, *J. Hollý očami svojich súčasníkov,* 371.

77 *Tamže,* 186.

«rýmované nábožné piesne.» Aký je to náramný kontrast! J. Hollý r. 1839 v póze básnika víťazných eposov, ako ho zažil F. Kaiser, viedenský maliar a skladateľ drám, a ten istý J. Hollý, ako ho r. 1843, teda o štyri roky neskôr, videl Moravan J. Helcelet! Už nie pod vekovitým dubom v háji Mlíč, ale za včelínom vo farskej záhrade. Naozaj veľká a priam symbolická premena podoby toho istého básnika.

Robustný J. Hollý, fyzickým uspôsobením typický záhorácký sedliak, zachoval si do konca života duchovné zdravie a vyrovnanosť, o čom svedčí jeho jedinečný humor. Nijaká hypochondrická sentimentalita, ale odobrujúca irónia. Už z Dobrej Vody 5. 3. 1844 píše M. Hamuljakovi:[78] času na skladanie pôvodných rýmovaných pesničiek mám, ale čo, keď som slepý, a myslím, že do Svätého Ducha (26. mája 1844) celkom oslepnem. A 25. 5. 1844:[79] Po pamäti toto píšem, lebo kamdiaľ viac slepnem, takže už nič, čo by ako veľkými literami bolo tlačené, nemôžem prečítať... Darobný som, chuti nijakej v ničom nenachádzam... Srdce bije veľmi silne a celý pulz až v hlave a na jazyku veľmi silne bije. Myslím, že je toto všetko na šľak, ako som už raz na rovnej ceste na pravý bok padol. Keď ho priateľ a mecén M. Hamuljak navádzal, aby k rýmovanému spevníku napísal úvod, odpovedal mu 28. 5. 1846:[80] Čo sa týka schystania príhodnej predmluvy, z ohľadu totižto samej podstaty veci, na to sa už pre moju nedostatočnosť, darebnosť a ničomnosť nemôžem chytiť... Už dlho nebudem šípky zobať. A to vydanie piesní nedožijem. No najdojímavejšie výraz ironickej rezignácie je v liste J. Hollého M. Hamuljakovi (4. 11. 1846):[81] Ja ale som už len taký zhnitý (hnilý) klát, oči preč, nohy preč a kam diaľ a diaľ horšie. No jednako koľko duchovnej a životnej energie bolo u toho jóbovsky navštevovaného básnika, že predsa vec rýmovaného úplného katolíckeho spevníka dotiahol do konca.

Pri skladaní «rýmovaných nábožných piesní» Hollý mal podstatne uľahčenú prácu. Aj pri rýmovanom spevníku sa rozhodol zachovať tú istú kompozičnú štruktúru ako pri

78 *Tamže,* 177.
79 *Tamže,* 181.
80 *Tamže,* 191.
81 *Tamže,* 199.
82 *Tamže,* 157.

metrickom, t.j. cyklus bohoslužobného cirkevného roku. M. Hamuljakovi už 5. 4. 1842 oznamoval,[82] že v posvätných rýmovaných pesničkách bude pokračovať «tým poriadkom, ktorým na metrických.» To, pravda, vonkoncom neznamenalo, že by bol robil prostý prevod a prepis metrických piesní na rýmované. Rýmované nábožné piesne J. Hollého sú celkom pôvodné, sujetovo-motivicky nezávislé na metrických. Predstavujú úplne nové básnické dielo. Zapríčinila to jednak zmena rytmického organizačného princípu, jednak oprostenie Hollého tvorivého postupu, odpoetizovanie, sústredenie sa na ideovo-didaktické hodnoty. Je temer bez prirovnaní, bez metafor, slovom: bez poetizmov. Slovník je bežný, slovosled normálny. Upotrebúva priame pomenovacie postupy. Mohlo by sa povedať, že Hollý v rýmovaných posvätných piesňach chcel byť prístupnejší mentalite a vnímavosti prostého slovenského veriaceho ľudu.

V úplnom rýmovanom slovenskom katolíckom spevníku Hollý rozmnožil počet piesní. Tým sa, pravdaže, zmenil aj pomer jeho jednotlivých oddielov. Omšové piesne boli štyri; piesní liturgických okruhov (*de tempore*), v tom christologických a eucharistických, bolo 64; mariologických bolo v *de tempore* 10, v *commune* 4, spolu 14; o svätých (aj *commune*) 139; v rozličných príležitostiach a potrebách 41. Spolu je to úctyhodné číslo 262 piesní. Hollý aj v rýmovanom spevníku zachoval preponderanciu piesní o svätých, a to preto, že chcel veriacim poslúžiť pri odpustoch, púťach a pobožnostiach k svätým, ktorí boli sedliacko-pastierskemu nábožnému ľudu nápomocní v jeho potrebách. Hollý sa upriamil predovšetkým na svätcov — pomocníkov v krajnej životnej núdzi. V tom bola zámerná ľudovosť oboch Hollého spevníkov, ale najmä druhého, rýmovaného.

Poeticko-estetická faktúra Hollého rýmovaných nábožných piesní sa skladá z viacerých komponentov, umne vyvážených a skĺbených, takže výsledný dojem z nich je aj pri ich zdanlivej prostote zväčša pôsobivý, bez monotónnosti a bez schematickej (klišéovitej) jednoliatosti. Pre ciele tejto práce, pravda, stačí sumarizovanie jednotlivých komponentov, hoci by si rozhodne žiadali podrobný rozbor.

Na rozdiel od Hollého metrických piesní jeho rýmované piesne zachovávajú skoro stopercentnú zhodu rytmického plánu so

sémantickým; rytmické celky sa kryjú s vetnými. Veľmi zriedkavé sú presahy (enjambement). Výdychové pauzy vnútri verša a na jeho konci sa temer pravidelne kryjú s významovým členením (s vetou alebo vetnými členmi), takže skoro nieto napätia medzi rytmickými a vetnými celkami.

Zriedkavo, azda v celom *Spevňíku II.* sú jedine dva presahy zo slohy do slohy, a to v piesni č. 104. O sv. Gregorovi:[83] «5. Kacírov z krajín viťískáš, Britanskú zem Kristu získáš. / Všecki tvoje učiňeňá, / Reči, písmá, naríďeňá 6. Poďiveňí zasluhujú, / Bár ňemoci ťa sužujú;» a v piesni č. 182. Na svátek najsvaťejšého ména bl. P. Márie:[84] «I v dňešném slávném svátku / Máme toho památku, / Jak méno to lúbežné / Je kresťanom osožné; 4. Keď v ňom z malím svím vojskem / Vešli do boju s Turkem.»

Častejšie sú už prípady presahu z verša do verša v tej istej slohe. Na ilustráciu z velebnú svátosťú oltárnu:[85] 2. Daj nám své požehnáňí / Potrebné vichováňí, / A po smrťi večné v sláve / Tvéj radováňí.» Na konci v piesni č. 249, Za krála;[86] v nej je ich najviac, vyskytujú sa v každej slohe, napr. v prvej: «Pred skázú a ňesčastními / Príhodmi ho ochraňuj»; v druhej: «Daj od ňeho urídením / Správcom pravdu zastávať»; v refréne tejto piesne: «Čnostú a slávi hodními / Skutkami vždi naplňuj.»

Ako sa Hollý vyhol mechanickej monotónnosti veršov, hoci zachovával zhodu rytmických celkov so sémantickými? Pomerne jednoducho a účinne tým, že jednotlivé vetné členy rozložil na jednotlivé verše, strofy, takže sa aj kryli s veršami, aj tvorili jedinú plnú vetu; kryli sa i s ich kólovými pauzami a závermi; ale organicky, bez významového prerušenia prechádzali z verša do verša. Slovom: Hollý zhodu rytmických celkov so sémantickými dosiahol tým, že jednu vetu bez prerušenia jej významovej plynulosti rozložil na jej časti miesto toho, aby prikladal vetu ku vete. Tým sa vyhol mechanickej monotónnosti, a predsa splnil normu. Toto Hollého umenie je veľmi efektné najmä v náročných strofách, ktoré sa skladajú z veršov s minimálnym počtom stôp (slabík). To bolo možné preto, že v rýmovaných piesňach Hollý

83 Tu i ďalej citujem podľa *Kat. spevňíka II.*, vyd. SSV 1950 v prichystaní PhDr. Jozefa Ambruša, 131.

84 *Tamže,* 218.

85 *Tamže,* 20.

86 *Tamže,* 293-294.

používal zriedkavo inverzie, teda zväčša zachovával pravidelný slovosled.

Inverzie sú v Hollého rýmovaných piesňach zriedkavé. Nesťažujú vnímanie významu. Netreba najprv zostaviť normálny slovosled, aby sa pochopil zmysel výpovede. Aj pri inverziách na prvé čítanie alebo počutie je postihnuteľný ich význam. Naopak. Ešte zbystrujú pozornosť, a tým zvyšujú aj významové vnímanie. Napr. hneď v 3. slohe č. 1. Peseň ranná:[87] «Praj každú zlú náklonnosť, / Každú zlú premocť žádosť.» V 114. piesni Iná o Sedmiboľestnej bl. Panňe Márii[88] 1. sloha: «Ó jak ukrutnéj ostrí meč boľesťi, / Maria, všecki tvé prebodá kosťi, / Keď na ohavné kríža drevo hľadíš, / A Sina vidíš.» Alebo v piesni č. 242. V čas nakazeňá a pádu dobitka[89] v slohe 3.: «Abi stáľe čerství, zdravú / Mající trávi potravu / Mohel práce své zastávať.»

Na ukážku, ako Hollý rozložením vetných členov do jednotlivých veršov aj v zložitých strofách zvládol rytmickú a semantickú zhodu a premohol monotónnosť, stačí uviesť pár prípadov. Z piesne č. 43. Hlas Krista Pána volající hríšňíka,[90] ktorá má deväť strof s vnútornými rýmami, prvá: «Sliš hlas mój, hríšníku, sveta milovníku, / Kterí s kríža dávám já Pán ňeba, / S Panni naroďení, člověk poňížení / S púhéj láski zostal sem pre Ťeba. / Ťeba sem učíval, / K dobrému vodíval, / Abi si ľen večňe ščastní bíval.» Z piesne č. 194. O sv. Jeronimovi viznavačovi a Cirkvi učiteľovi,[91] tak isto prvá: «Jeronime, viznavaču, / Písem svatích prekladaču, / Za prvéj hňed svéj mladosťi / S téj najvatšéj horlivosťi / Oďezdáš sa do učeňá / A v každéj čnosťi cvičeňá. / Ťichú samotnosť miluješ, / Od rozkoší sa zďáľuješ.» Napokon z piesne č. 233, Na hodi aneb na posvácáňí chrámu[92] len pre zmenu tretiu slohu: «Obeť omše najsvaťejšéj / Z vrúcnosťi najsrdečňejšéj / Všemožňe vikonávať./ Za prijaté dobroďeňá / A za darov uďeľeňá / Uprímné ďéki zdávať.»

Osobitnú štúdiu by si vyžadovala prozódia Hollého rýmovaných piesní. Metrické piesne skladal v čase, keď už mal

87 *Tamže,* 7/8.
88 *Tamže,* 142.
89 *Tamže,* 285.
90 *Tamže,* 58/59.
91 *Tamže,* 230.
92 *Tamže,* 273.

podrobne vypracovanú časomernú prozódiu, podľa ktorej potom dokonca opravoval preklady z mladosti. Zdá sa, že prízvučnú prozódiu si vopred nestanovil, aspoň v korešpodencii s M. Hamuljakom nenájsť o tom zmienky, okrem jedinej, ale veľmi závažnej. Ján Hollý 28. októbra 1844 posielal M. Hamuljakovi rukopis rýmovaných piesní, prepísaných J. Holčekom, aj s «náspevami» (melódiami), ktoré zo starších kancionálov vypísal Ján Šmeling, syn dobrovodského rechtora. Mecéna Hamuljaka prosí, aby text so znamením hudby a spevu odovzdal komponistovi. Ktoré piesne by mali súce a pekné melódie, tie melódie nech zachová; ktoré by však neboli priam dobré a pekné, na tie nech zloží podľa možnosti nové melódie alebo nech vyberie pre ne zo starších a novších spevníkov iné, primeranejšie. Potom J. Hollý dáva nádejnému kompozítorovi inštrukciu:[92] «Pri vihledavanu not najsnadnejše bude pozreť na štrofu pesnički, kolko ma rádkov; potom každí radek v silabach na prsti čítat.» Podľa tejto úpravy Hollý by bol mal za základný rytmický princíp rýmovaných piesní princíp sylabický, hoci toto jediné miesto nevylučuje ani prihliadanie na prízvučný princíp. Skôr ako o stopách prísne organizovaných prízvukom možno, pravda, hovoriť o rytmickom impulze, ktorý prízvučnú slabiku premení na neprízvučnú, a naopak; vplyvom čoho aj sylabický verš, založený na počte slabík, dostane zdanie prízvučných stôp. Možno, že tento celkový subjektívny dojem sa po detailnom rozbore ukáže aj objektívne pravdivým. V každom prípade verš Hollého rýmovaných piesní nie je ani čisto sylabický, ani čisto prízvučný, ale je osobitnou a pôsobivou kombináciou oboch princípov. Okrem toho na ráz Hollého verša pôsobia aj dĺžky samohlások, ktorých je v jeho rýmovanom spevníku veľa. V jeho bernolákovskej básnickej reči neplatil totiž rytmický zákon, takže vo viacslabičnom slove mohli nasledovať po sebe aj viaceré dlhé samohlásky. A to je tiež osobitosť prozódie Hollého rýmovaných piesní: kombinovanie dĺžky s prízvukom, pričom dlhá slabika prízvuk nielen umocňuje, ale môže ho aj strhávať na seba. Táto kombinácia však už súvisí so zvukovou výstavbou Hollého verša.

Rým bol pre Hollého rýmované piesne vôbec najpríznačnejší, takže sa podľa neho aj nazývali rýmovanými. Ide o zvukovú

92a J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 184.

zhodu konca veršov. Najľahšie sa dosahuje opakovaním tej istej gramatickej kategórie slova v tom istom tvare. A to je gramatický rým, najčastejší v ľudovej piesni. Aj Hollého rýmované piesne majú za základ gramatický rým, ktorý v nich prevažuje od prvej slohy 1. Piesne rannej:[93] «K ťebe, Otče všemohúcí, / Misel svú obracáme, / Z nočného sna povstanúcí, / Vrúcne ďéki vzdáváme, / Že s' nás hájil od zlého / A všeho škodľivého, / Že zdraví si dal požívať, / Novéj siľi nadobívať» — po poslednú (2.) slohu poslednej piesne č. 262. Po školském učeňú «Daj nám vždi si to merkovať, / A s pamaťi nespúščávať, / Bi sme ďál prospívali, / Múdrosťi nabívali.»

Pravda, v rýmovaných piesňach sa vyskytujú aj štepné rýmy. Tak hneď v piesni č. 12. Pri *Asperges me,* neb pri pokropováňú svaťenú vodu[95] v 1. slohe: «Nakrop nás Paňe z visosťi / Rosú vodi posvatnéj, / A od každej nás očisťi / Neprávosti spáchanéj». Nebolo mojim zámerom robiť štatistiku. Isté je, že gramatické rýmy sú v preponderancii, zato ani štepné nie sú výnimočné a zriedkavé. A práve pri nich Hollý priam experimentoval. Napr. v 47. piesni Na Veľkí pátek a na Bílú sobotu pri božkáváňú sv. kríža v hrobe[96] 1. sloha: «Toto hľe drevo kríža, / Kriste, najviššé kňíža, / Najviššî veční Bože, / Tvá postel tvé je lože!» Alebo v piesni 51. O kopii a kľincoch Spasitela našého Ježiša Krista[97] v 3. slohe: «Prebodňiťe srdce naše / Odovzdané v roztopaše.» Je zaujímavé, že najviac štepných rýmov obsahujú práve piesne o svätých, na ktorých si Hollý najviac zakladal. Tak v piesni č. 124. O sv. Stanislavovi biskupovi a mučedelňíkovi[98] v 1. slohe: «Rodičom v ňeplodném stave / Daní z ňeba Stanislave.» Alebo v piesni 148. O sv. Aľešovi neb Aľeksiovi, viznavačovi[99] v 4. slohe: «Oťec prijme ho do domu, / Komorku dá na bidlo mu.»

Základným rýmovaným vzorcom Hollého rýmovaných piesní je rým združený, už aj preto, že prevažná časť piesňových strof je štvorveršová s rýmovou schémou a / a / b / b. Dvojveršie so

93 *Tamže,* 7.
94 *Tamže,* 307.
95 *Tamže,* 16.
96 *Tamže,* 65.
97 *Tamže,* 71.
98 *Tamže,* 153.
99 *Tamže,* 183.

združenými rýmami sa vyskytuje iba v štyroch piesňach;[100] dvojveršové piesne sú naspospol viacslabičné, napr. 14 slabičné. Častejšie je trojveršie (niekedy aj s refrénom), zväčša so združeným rýmom, napr. v piesni č. 2. Večernej[101] vo všetkých strofách; uvádzam len prvú: «Ďenné svetlo dokonává, / Tmavá noc nám zas nastává, / K odpočinku povolává; / K odpočinku povolává.» Štvorveršia majú alebo združený rým, napr. pieseň 3. Na cestu[102] (všetky slohy; uvádzam prvú): «Na cestu, o Bože, sa vistrojujem, / Do opaternosťi sa ťi zverujem. / Zešli mi, ó Paňe, anďela svého, / Bi mňa ode všeho chráňil škodného;» pričom počet slabík v jednotlivých veršoch zostáva zväčša ten istý. Alebo majú obkročný rým, pričom sa mení aj počet slabík veršov s tým istým rýmom, napr. v piesni č. 12. Pri *Asperges me:*[103] «Nakrop nás Paňe z visosťi / Rosú vodi posvatnéj, / A od každéj nás očisťi / Ňeprávosťi spáchanéj.» No viacveršové slohy majú komplikovanejšie rýmové vzorce, kombinované so združenými a obkročnými, napr. hneď č. 1. Pieseň ranná:[104] «K ťebe, Otče všemohúcí, / Misel svú obracáme, / Z nočného sna povstanúcí, / Vrúcné ďéki vzdáváme, / Že s' nás hájil od zlého / A všeho škodľivého; / Že zdraví si dal požívať, / Novéj siľi nadobívať.» Ako vidieť, aj vo veci rýmovaných vzorcov je u Hollého rozmanitosť a pravidelná súvzťažnosť s druhom strofy.

V Hollého rýmovaných piesňach skôr ako o pravých a plnohodnotných rýmoch možno hovoriť o asonanciách. Jednoslabičné gramatické rýmy sú vlastne tvarové koncovky. Zdanlivo dvojslabičné gramatické rýmy sú bez opornej spoluhlásky v prvej slabike, takže nejde o pravé rýmy: všemohúcí — povstanúcí; obracáme — vzdáváme; dokonává — nastává; téjto noci — pomoci atď. Ale sú aj pravé dvojslabičné gramatické rýmy: veľebnosťi — povďačnosťi; ďekujeme — nasicujeme. Ako vidieť, je to zhoda slovných koncoviek. Obdobne je to aj pri štepných

100 1. Pieseň č. 32. Na ňeďelu druhú po Ďevátňiku, aneb konecfašankovú, 46-47; 2. Pieseň 48. Na Skríšeňí Krista Pána pri próvoďe, 66-68; táto má litanickú formu: prvý verš rozvíja tému, druhý verš je vo všetkých 18 strofách refrénom; takže sa rýmujú nepárne verše, párne sú refrénom. 3. Pieseň č. 99. O sv. Margeťe s Kortóni, 126; 4. Pieseň č. 244. Včas vojni za premožeňí ňepráťela, 286-288.

101 *Kat. spevňík II.*, 8/9.

102 *Tamže,* 9.

103 *Tamže,* 7.

104 *Tamže,* 7.

rýmoch, z ktorých pravé sú jednoslabičné, napr. Krista — doista; ňesa (t.j. particip. praes. nesúc) — nebesa. Zriedkavé sú pravé dvojslabičné štepné rýmy, napr. blúďí — luďí; ťelo — ľeťelo. Hollý za oporné spoluhlásky, najmä pri dvojslabičných rýmoch, často užíva dvojice znelých a neznelých: b-p; d-t; s-z; čím sa zvyšuje počet pravých dvojslabičných rýmov. I v tom bol vynachádzavý. Ale v štruktúre Hollého verša rýmy a asonancie súvisia s celkovou zvukovou výstavbou verša, s jeho eufóniou. A to je význačná kvalita jeho verša, ktorú vedome a zámerne pestoval.

Na konci svojho života, keď už dokončil aj rýmovaný spevník, v októbri 1845 a v marci 1846 J. Hollý v listoch M. Hamuljakovi[105] kvalifikoval slovenčinu za «najdokonalejšiu z europejských (rečí) k metrám» a za «najznamenitejšiu zo všetkých slávskych nárečí k metrickému a inému básnictvu,» a to pre jej ľúbozvučnosť. Jedinou neľubozvučnosťou v slovenčine je podľa neho zhluk spoluhlások (ide zväčša o slová s hláskotvorným -r-, -l-)v slovách typu: prv, skrz, krk, vlk, mlčať ap. Odvoláva sa na svoju skúsenosť pri metrickom básnení. *Skrz* by sa dalo podľa neho kde-tu zmeniť na *pre*. Ale ako zmeniť trpezlivosť a iné? Vokalizácia, ako ju navrhoval Ján Kollár, ktorý ju nakoniec sám opustil, je podľa Hollého proti prirodzenosti našej reči. Ak by spevák predspevoval *skerz* namiesto *skrz*, ľud by sa pustil do smiechu. Jediná možnosť je, pokiaľ možno, vyhýbať sa slovám s ťažko vysloviteľným zhlukom spoluhlások a nahradiť ich inými so samohláskami, hoci sa to nedá pri všetkých. Priznáva, že táto neľubozvučnosť zhluku spoluhlások vnikla do jeho niektorých veršov, hoci by sa bola dala odstrániť, keby bol na to pri skladaní piesní dôsledne pamätal. Ale už je darmo, vzdychol si rezignovane.[106] Teraz to ťažko trhať. A ja ako slepý to už viac nemôžem napraviť.[107] Konečne ani nebolo veľmi čo naprávať, lebo v

105 J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 189, 190
106 *Tamže,* 190.
107 Ako som stihol zistiť, v Hollého rýmovanom spevníku je veľmi málo prípadov vokalizácie zhluku ťažko vysloviteľných spoluhlások, a to: vestupuješ (vstupuješ), voďec (vodca) na str. 113; pohodelní (pohodlní) na str. 166; po sveťe sa rozejďete, 181; veľké vojsko pozebírá, 195; podla svéj spravedelnosťi, 249; mučedelník, —nica na str. 266. Hoci vedel o Kollárovom úsilí, nepokladal ho za správne a neprijímal ho.

celkovom zvukovom usporiadaní Hollého verša aj tieto neľúbozvučné slová boli bez nápadného zádrhu.

Eufónia je zámerná pravidelnosť v rozložení tých istých hlások: samohlások, krátkych a dlhých, alebo spoluhlások, mäkkých a tvrdých, znelých a neznelých, ba celých slabík na priestore verša, slohy i celej piesne. Ich striedaním, opakovaním a súvzťažnosťou sa dosahuje citový, náladový účinok, podmaňujúci vnímateľa. To je to jedinečné poetické čaro, ktoré výdatne používa už ľudová pieseň, založená zväčša na princípe eufónie. Azda v nej treba hľadať inšpiračný zdroj Hollého rýmovaných náboženských piesní.

Aj v prípade výskytu a rázu eufónie Hollého *Katolíckého spevňíka II.* stačí uviesť niekoľko ilustračných príkladov z jeho rozličných miest. Tak z piesne č. 33 Na Škaredú stredu pri popelci[108] sloha: Sem sa priblíž, sem hríšňíku, / Mární sveta milovňíku, / Vezmi popel posvácaní, / Na tvú hlavu nasípaní, / Kterí svatá cirkev dává, / K pokáňú s ňím povolává.» Z piesne č. 44. O sedmi slovách Krista Pána[109] 1. sloha: «Považujme pozornosťú / A ze všeckú pobožnosťú / Rozjímáňá najvác hodné / Kristove slova posľedné, / Ktoré na kríži povedal, / Prv než dušu svoju vidal.» Z piesne č. 128. Iná o sv. Jánovi Nepomúckém[110] 1. sloha: «Jáne Nepomúcki, / Slávo stálá vždicki / Svích krajanov, / Zhlédňi na pobožních / K tvéj cťi zhromážďeních / Nás kresťanov, / Keď sa utíkáme / A pomoc hľedáme / Svatí Jáne.» Napokon z piesne č. 224. Iná o bl. Panňe Márii[111] 1. sloha: «Ó Mária najsvaťejšá, / Matko naša najmilejšá / Od poškvrni zďáľena! / Najvatšá je ťebe milosť, / Nad všecko stvoreňí prednosť / Od Boha uďeľená.»

V rýmovaných piesňach Hollého sa iba tri razy vyskytujú zložené slová: 1) v piesni č. 130. Iná o sv. Urbánovi pápežovi[112] v 5. slohe: «Hrozno sa veseľe rozdúvalo, / Ľúboparním slnkom vizrávalo»; 2) v piesni č. 172. O sv. Bernardovi opátovi[113] v 5. slohe: «A jazyk sladkopľinúcí / Učitel medoťekúcí»; 3) v piesni č.

---

108 *Katolícki spevňík II.*, 47.
109 *Tamže*, 61.
110 *Tamže*, 160/161.
111 *Tamže*, 263.
112 *Tamže*, 164.
113 *Tamže*, 208.

174. O sv. Jozefovi Kalazantském viznavačovi[114] v 1. slohe: «Rovnovekích sebe chlapcov zvoláváš.» Veľkou zriedkavosťou sú aj novotvary, napr. vihlaveňí, t.j. vyničenie (str. 195), vyhlaviť (265), meďené voli, t.j. kotly (267); starosť, t.j. staroba (175); zníženosť, t.j. poníženosť (233). Sem-tam sa vyskytujú archaické tvary, napr. prechodníky: ňesa, chca, ida; adj.: vsaďen, rozboďen; adv. celki, t.j. celkom; gen. pl. rozkoš, ináč aj rozkoší; zriedkavé väzby: pánov svích jich nazíváš, t.j. svojimi pánmi; kameň podušku máváš, t.j. za podušku. Všetky uvedené zvláštnosti si vyžiadali rytmicko-sylabické dôvody. Ináč slovník, tvary a väzby Hollého *Kat. spevňíka II.* sú podľa bernolákovskej normy, ktorú Hollý dokonale ovládal a úzkostlivo rešpektoval, najmä po vyjdení *Slovára.*

Celkové jazykové a básnické ustrojenie rýmovaných náboženských piesní J. Hollého bolo na zhudobnenie oveľa príhodnejšie ako piesní metrických. Skutočne; rýmované piesne našli akosi nečakane skladateľa, a to bez zásahu J. Hollého, ktorý proboval prostredníctvom J. Helceleta zainteresovať o ne dokonca moravského hudobného skladateľa Ludvika rytiera z Dietrichu (poslal mu aj prehľad používaných metier);[115] ako aj bez zásahu M. Hamuljaka, ktorý sa na viacerých stranách márne snažil získať súceho a ochotného kompozítora. Ten sa našiel akosi sám od seba, celkom spontánne. Zásluhu oňho mal Vojtech (Adalbert) Bartakovič (1792-1873).

Pochádzal z Horných Lefantoviec. V r. 1831-1844 bol trnavským vikárom ostrihomského arcibiskupa-prímasa, teda bezprostredným cirk. predstaveným J. Hollého. Vážil si ho aj ako človeka aj ako kňaza. R. 1835 ho chcel dokonca menovať za dištriktuálneho dekana, ale Hollý túto funkciu rezolútne odmietol, ako o tom familiárne písal Hamuljakovi: [116]«Nech mňa bár obesá. Tak som sa toho strásol.» Aj Hollý si vážil V. Bartakoviča. Zložil na neho ódu, ktorá vyšla v almanachu *Zora IV.* (1840).[117] R. 1843 V. Bartakovič odporúčal arcibiskupovi Hollého rezignáciu na madunickú faru a prihováral sa za

114 *Tamže,* 209.

115 J. Ambruš, *J. Hollý očami svojich súčasníkov,* 187, 371/2.

116 J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 103.

117 *Tamže,* 122, 319.

118 *Tamže,* 212.

primeranú penziu pre neho, čo arcibiskupovi odôvodňoval takto: «A keďže tento muž si vždy bez ponôs plnil povinnosti a žijúc v pravde a spravodlivosti, teší sa všeobecnej úcte a pri známej chatrnosti madunického benefícia a povahe žiadateľa, ktorý väčšinu svojho života strávil v literárnych prácach,[119] takže v pominulých rokoch veľmi často biedu trel a teraz je, zničený požiarom a zmorený chorobou, úplne chudobný.» Koncom roku 1844 vyžiadal u arcibiskupa zvýšenie penzie pre J. Hollého.[120] V. Bartakovič dal aj cirk. imprimatur na Hollého *Katolícki spevňík II.* Sám Hollý to oznamoval Hamuljakovi 28. 10. 1844:[121] «P. A. Bartakovics, čredňík, t.j. vikár, rukopis (rýmovaných pesničiek) od naš(eho) pratela Martina (Lackoviča) cenzurovaní milerad podpísal, a tak už netreba druhého cenzora.»

V. Bartakovič na jar r. 1844 navštívil cirk. preparandiu v Ostrihome a zaujímal sa o nábožné piesne, ktoré pre spev a organy zložil učiteľ hudby tamojšieho ústavu, Martin Eliáš.[122] Zapáčili sa mu. Medzi nimi hľadal i slovenské; bolo ich okolo dvanásť. Vtedy trnavský vikár informoval M. Eliáša, že J. Hollý vydáva slovenské nábožné piesne, ale že nemôže nájsť pre ne súceho hudobníka. Sľúbil mu, že v tej veci sa dá do kontaktu s J. Hollým. Nevedno, či tak urobil. Isté je toľko, že M. Eliáš na základe informácie V. Bartakoviča sa *motu proprio* ohlásil 10. 11. 1844 Hollému a ponúkol sa mu, že jeho nábožné piesne ochotne a odborne zhudobní:[123] «Já som k tomu súci, Slovák rodení a z národnosti, vďačne bich ti pesňe z průvodem organa zložil až milá vec; ne ale za penáze, ale z náboženstvá a z pobožnosti; tím více, poňeváč som milovňík tích báseň (které som sice všecki nečítal) a které slávné méno Velebnosti Vašéj po svete rozšírili.»

Hollý už 23. 11. 1844 poslal Hamuljakovi Eliášov list a pripojil k nemu podrobné úpravy:[124] najlepšie bude, keď mu (Hamuljak) pošle jeho rukopis rýmovaných piesní s partesmi, so všetkými

---

119 Lat. original má «inter litteraturae studia»; J. Ambruš studia prekladá ako «štúdia»; myslím, že v tomto kontexte «studia» vystihuje lepšie: snaženia, úsilia, *práce*.

121 J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 217-218.

121 *Tamže,* 185.

122 *Tamže,* 186.

123 *Tamže,*

124 *Tamže,* 187, 363/4.

vytlačenými starými aj novšími kancionálmi a s poznamenaním (o notách pre jednotlivé piesne) pred Holčekovým odpisom, ako aj Žaškovského nóty. Ktoré budú dobré a súce, nech ich zadrží. Ale aj sám môže spraviť (nové). Veď každá pesnička môže mať aj viac not; len aby z nich zavieval slovenský duch. Ohľad by mal byť azda aj na to, aby neboli usporiadané len pre sám organ, ale aby ich mohol spievať so svojím predspevákom i pospolitý (obecný) ľud. M. Eliáša môže v tejto práci odmenou povzbudzovať Karol Juraj Rumy (1780-1847), rodák zo Spišskej Novej Vsi, profesor uhorského práva a kustos arcib. knižnice v Ostrihome. Ako vidieť, J. Hollý sa oboma rukami chytil vítanej ponuky M. Eliáša. Aj M. Hamuljak sa jej potešil a plnil Hollého príkazy. Potom už Hollý nedal Hamuljakovi pokoj a vyzvedal sa, ako M. Eliáš pokračuje v práci.[125] Ba žiadal ho, aby o Eliášovu prácu zainteresoval aj ostrihomského vikára J. Kunszta, rodáka z oravskej Zubrohlavy, a Martina Miškolciho, v tom čase veľprepošta ostrihomskej kapituly a zástupcu prímasa.[126]

M. Eliáš na hudobnej úprave rýmovaných nábožných piesní J. Hollého pracoval usilovne. Svoj elaborát odoslal autorovi na prezretie a schválenie. Hollý v ňom zbadal niektoré chyby. Preto mu ho vrátil na opravu. Opravený text dostal v máji 1846.[127] Ešte aj potom poslal M. Hamuljakovi svoje pripomienky. Z toho vidieť, ako mu na zhudobnení rýmovaného spevníka záležalo a ako sa tešil z Eliášovej spolupráce, ako si ju cenil, najmä jeho pôvodné zhudobnenie tridsiatich piesní. Eliášov notovaný spevník vyšiel vo Viedni s barokovým titulom:[128] *Katolícki Spewňík obsahugící Pesňe na wšecki wíročité Slawnosťi, gako též Pesňe o Swatích Božích, a w rozličných Potrebách od Jana Hollého.* Spewem a Prówodem Organa opatrené od Martina Eliáša. We Wídni Cínoťiskem Gura Hodíka 1846.

Martin Eliáš sa narodil 24. 10. 1813 v nemecko-slovenskej dedine Perháli v Peštianskej stolici.[129] Bol uvedomený Slovák. Pôsobil ako učiteľ hudby a spevu na arcib. preparandii v

---

125 *Tamže,* 188, 189, 190, 192.

126 *Tamže,* 189, 366.

127 *Tamže, 192.*

128 Ľudovít V. Rizner, *Bibliografia písomníctva slovenského* II. Turč. Sv. Martin. 1931, 118.

129 J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 363.

Ostrihome. Zomrel mladý 31. 10. 1854. Zhudobnenie rýmovaného spevníka J. Hollého bolo jeho najväčším životným dielom. Okrem nápevov piesní a sprievodu organa k nim notovaný spevník obsahoval aj prelúdiá a postprelúdiá k piesňam. Rozhodnutím J. Hollého, že sa pod nadpisom pesničiek zotrú všetky citácie kancionálov ako hudobných pprameňov,[130] a M. Hamuljak to rešpektoval, z vydania vo Viedni nebolo zjavné, koľko piesní a ktoré piesne zložil M. Eliáš. On, skromný, túto okolnosť neuviedol ani v predmluve, kde uvádzal kancionále, ktoré mu dal k dispozícii J. Hollý a z ktorých čerpal nápevy piesní. Túto jeho prílišnú skromnosť už po vyjdení notovaného rýmovaného spevníka kriticky komentoval J. Hollý, keď M. Hamuljakovi písal 3. 3. 1847:[131] «V predmluve p. Eliáš mohel len na kratko podotknut, že ti nóti su ze starších a novejších kancionálov brané, sam ale o sebe mohel doložit, že 29 nót od neho je zhotovevích.[132] O naše slovenské neňí ništ, ale o české studnice (t.j. pramene). S toho Česi lahko poznaju, čo biináč tak snadno neboli poznali, a nam Slovákom odrhat možu hned, že sme bez nich ništ neboli v stave urobit, že sme si museli naspevi od ňích vipožičat. Ale nech, nech len to po krajoch nestojí. O tom však p. Eliáš nemosí veďet, abi sa na nas nehňeval.» 56 piesní *Kat. spevňíka II.* má nápevy od M. Eliáša. Od neho sú aj všetky organové sprievody, prelúdiá a postprelúdiá k piesňam. To je práca, hodna úcty a spracovania v dejinách slovenskej sakrálnej hudby.

Ako pri metrickom spevníku, tak aj pri rýmovanom Hollému z čírych vecných dôvodov záležalo na tom, aby sa spevníku urobila «reklama», aby kňazi vedeli vopred, že vyjde, aby si ho predplatili. Preto animoval vydavateľa M. Hamuljaka, aby

130 *Tamže,* 195.

131 *Tamže,* 200.

132 V liste M. Hamuljakovi (29. 5. 1846) Hollý uvádza 30 Eliášových pôvodných nôt (J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 192), čo konštatuje aj M. Hamuljak, ktorý však udáva presne čísla piesní, zhudobnených M. Eliášom (J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 201): 5, 8, 12, 20, 32, 38, 41, 71, 78, 80, 83, 89, 91, 93, 105, 116, 121, 127, 132, 137, 154, 180, 187, 193, čúš, 210, 211, 236, 239 a 244; (okrem nich sa niektoré opakujú, a to pod č.: 54, 86, 88, 98, 100, 109, 119, 124, 129, 153, 155, 163, 172, 190, 195, 199, 204, 213, 217, 220, 227, 232, 238, 246, 247 a 260). Ako vidieť, z celkového počtu piesní 262 pôvodný Eliášov nápev malo 56 piesní, teda skoro štvrtina celého *Spevňíka II.*

forsíroval subskripciu naň.[133] M. Hamuljak urobil, čo mohol. Písal na trnavský vikariát.[134] Vydal aj samostatný dvojstranový prospekt *Ohlas o Katolíckem spevňíku.*[135] Výsledok tejto propagandy bol vcelku žalostný. M. Hamuljak si posťažoval Hollému:[136] «Ale máme veľmi mnoho nedbalcov, hlaváčov a sprostákov a k tomu biedi všaďe dosť.» Ako reálny kalkulátor dal vytlačiť 1000 ex. textu a 400 ex. partesov, t.j. nótovaného spevníka. 14. 3. 1847 oznamuje Hollému:[137] «partesov chcel som dať 500 ex., ale viďíc, jak málo stránek sa o ňe hlásí, po štvrtej stotine dal sem tlačbu pretrhnut, ani ňemislím, že bi, zakáď mi žijeme, pátého sta potreba nastala. Text ešče má odbit, ačpráve se ňekterím to, že sú pesňe nové, ňelúbí; ale s partesami velmi tupo ide.» No ani s kolportážou textu Hollého rýmovaného spevníka to nebolo také ideálne. M. Hamuljak začiatkom r. 1855 dal ostrihomskému arcibiskupovi primasovi Jánovi Szcitovskému (1785-1866) k dispozícii 100 ex. z *Kat. spevňíka II.,* aby ich rozdali kňazstvu, účinkujúcemu medzi Slovákmi.[138]. To značí, že ani 1000 ex. Hollého rýmovaného spevníka sa od r. 1855 neminulo.

Kým metrický *Katolícki spevňík* Jána Hollého zostal navždy knižným, lebo sa vôbec neujal v kostoloch a medzi slovenským veriacim ľudom, už aj preto nie, že nenašiel hudobníka, jeho rýmovaný spevník, hoci vyšiel iba v náklade tisíc exemplárov, a aj tie sa neminuli všetky, mal priaznivejší dejinný osud. Vyšiel síce v r. 1846, teda v nepríhodnom čase, keď sa už v Uhorsku dvíhali revolučné vlny a pripravovali povstalecké pohyby. Mal bernolákovské jazykové ustrojenie. A po revolúcii aj katolíci opustili bernolákovčinu a napokon sa priklonili ku kompromisnej Hattalovej reforme štúrovčiny. To boli objektívne príčiny, ktoré sťažovali všeobecné ujatie Hollého rýmovaného spevníka medzi slovenskými katolíkmi. Jednako sa udržal pri živote, aj keď nie úplný, predsa aspoň v niektorých piesňach, a to dvoma kanálmi: 1. ľudovým osvojením niektorých piesní, najmä k patrónom

---

133 J. Ambruš, *Korešpondencia J. Hollého,* 198.
134 *Tamže,* 221-224.
135 *Tamže,* 370.
136 *Tamže,* 201.
137 *Tamže.*
138 *Tamže,* 225.

kostola, a 2. prevzatím jeho piesní do nových kancionálov.

Náboženský folklór má húževnatú zotrvačnosť. Ak sa raz zásahom niektorého kňaza alebo kantora vo farnosti ujme pieseň, potom pretrvá veky bez písomného záznamu, fixuje sa v kolektívnej pamäti a prechádza z pokolenia na pokolenie. Tak napr. v Radošovciach, okr. Senica, ktoré majú patróna sv. Stanislava, biskupa-mučeníka, dodnes je živá Hollého pieseň o sv. Stanislavovi:[139] Rodičom v ňeplodnom stave.[140] V podstate zachováva štruktúru Hollého piesne, ibaže spája dvojveršia v jeden verš s vnútornými rýmami, čím sa redukujú strofy; miesto desiatich sloh Hollého je ich len päť; okrem toho je v nej jazyková adaptácia, hlavne hláskoslovná, blížiaca sa k hattalovskej norme, ale nie vo všetkom a dôsledne. Výskum náboženského folklóru v repertoári piesní, prevzatých z Hollého rýmovaného spevníka, by bol po mnohých stránkach zaujímavý a poučný. Predpokladať možno, že hlavne na západnom Slovensku, na území ostrihomskej arcidiecézy, boli v rozličných farnostiach veľmi živé a dodnes užívané viaceré Hollého piesne k svätým, miestne uctievaným.

Pre oživenie Hollého rýmovaného kat. spevníka vykonal najviac Andrej Radlinský (1817-1879), organizátor slovenského náboženského života v najpohnutejších porevolučných časoch, zostavovateľ univerzálnej náboženskej rodinnej knihy *Nábožné výlevy*. Jej prvé (r. 1850) aj druhé vydanie (r. 1855) sa koncentrovalo na poučnú a modlitebnú časť, tretie (r. 1866) však rozšírilo časť spevov. Po smrti Radlinského od piateho vydania Nábožných výlevov (r. 1881) sa ich výhradným vlastníkom stal Spolok sv. Vojtecha v Trnave, ktorého zakladateľom bol A. Radlinský. Prostredníctvom Spolku sv. Vojtecha, vlastníka a vydavateľa Nábožných výlevov, sa do trvalého vedomia slovenských katolíkov dostali viaceré piesne J. Hollého.

Pravda, A. Radlinský adaptoval Hollého text jednak hláskoslovne a jednak ho upravil podľa novej pravopisnej normy, pričom zväčša zachoval jeho tématickú a poetickú štruktúru, hoci aj v nej

139 Informoval ma o tom dp. Bohumil Mikula, rodák z Radošoviec.

140 *Katolícki spevňík II.;* č. 124, O sv. Stanislavovi biskupovi a mučedelňíkovi, str. 153-155.

141 K dispozícii mám jedenáste opravené vydanie: *Nábožné výlevy.* Kniha modlitebná, poučná, obradná a spevácka pre katolíckeho kresťana duchovného tak jako svetského, každého stavu, veku a obojeho pohlavia. Vo Viedni 1904. — Pieseň má u Radlinského č. XVII., str. 1050-1051.

urobil nepatrné zmeny. Tak hneď v prvej prevzatej omšovej piesni: Ráč nás, Pane, zbaviť neprávostí, u Hollého má 18 sloh,[142] u Radlinského iba 15. Radlinský vynechal Hollého slohu 7. Na credo; 10. K obetováňú; 12. K sanctus; 17. K prijímáňú; ale Na Požehnanie (u Hollého ke koncu) pridáva slohu: Sostúp, Kriste, očistených. Ako vidieť, Radlinský nepreberal Hollého piesne celkom mechanicky, hoci rešpektoval ich pôvodné znenie. Pre celkovú informáciu o pravopisnej a hláskoslovnej adaptácii Radlinského piesní J. Hollého azda stačí uviesť originálny text 1. slohy Hollého omšovej piesne: «Ráč nás, Paňe zbaviť ňeprávosťí, (Hríchov a všelikích naších zlosťí; / Keď zešlí včil tu ve chráme / Veľebnosťi tvojéj sa klaňáme.» U Radlinského má táto sloha znenie: «Ráč nás, Pane, zbaviť neprávostí! / hriechov a všelikých naších zlostí, / keď sídení tuná v chráme / Velebnosti Tvojej sa klaniame.» Je zjavné, že Radlinský sa snažil svojím spôsobom zlepšiť Hollého archaizujúci štýl. Hollý má: «Keď zešlí tu ve chráme» a Radlinský: «Keď sídení tuná v chráme.» Týmito adaptačnými postupmi Radlinský Hollého texty sprostredkoval slovenským katolíckym veriacim. Jeho zásahy prevzali aj ďalšie kancionále.

Bez toho, aby sa detailne skúmali adaptácie textov Hollého rýmovaného spevníka v Radlinského Nábožných výlevoch stačí sumárne uviesť Hollého piesne, prevzaté do Radlinského spevníka: 1. omšová č. XVII. (u Hollého č. 13); 2. č. XLIII. Otec nebeský; všetkých 8 sloh (u Hollého č. 19); 3. č. LI. O najšťastnejšia; všetkých 6 sloh (u Hollého č. 22); 4. č. LXVII. Kristus náš milý Spasiteľ; všetkých 6 sloh (u Hollého č. 27); 5. č. LXXV. Svätý pôst sa začína; všetkých 7 sloh (u Hollého č. 34); 6. č. XCIX. Vrúcnym hlasom prespevujme; všetkých 6 sloh (u Hollého č. 39); 7. č. CVI. Považujme s pozornosťou; všetkých 9 sloh (u Hollého č. 44); 8. č. CIX. Slyš hlas môj, hriešniku; všetkých 9 sloh (u Hollého č. 43); 9. č. CVII. O jak všetko to stvorenie; všetkých 7 sloh (u Hollého č. 45); 10. č. CXIV. Spasiteľa nášho; všetkých 5 sloh (u Hollého č. 51); 11. č. CXXXVI. Iní Krista opustili; všetkých 7 sloh (u Hollého č. 108); 13. č. CLXXIX. Jáne Nepomucký, slávo stála vždycky; všetkých 5 sloh (u Hollého č. 128); 14. č. CLXXXIX. Spievajme o

142 *Katolícki spevňík II.;* č. 13. Pri najsvaťejšéj obeťe omše svatéj: Ráč nás, Paňe zbaviť ňeprávosťí; str. 17-20.

krajanoch; všetkých 6 sloh (u Hollého č. 149); 15. č. CXCI. Rochu, veľký v pobožnosti; všetkých 7 sloh (u Hollého č. 168); 16. č. CXCIII. Štefan, kráľ náš uhorský; všetky 4 slohy (u Hollého č. 171); 17. č. CCVIII. Ó najvyšší Otče s neba; všetkých 5 sloh (u Hollého č. 237); 18. č. CCXIV. Ó duchu Tešiteľu; všetkých 8 sloh (u Hollého č. 57); 19. č. CCLIII. Víťaz Kristus z mŕtvych vstával; všetkých 18 sloh (u Hollého č. 48); 20. č. CCLVII. Ó svatý Urbane; všetkých 6 sloh (u Hollého č. 130); 21. č. CCLXIV. Cirkev, matka veriacich; všetky 4 slohy (u Hollého č. 234); 22. č. CCLXV. Svätý čas sa započína; 5 sloh (u Hollého č. 34, 7 sloh); Radlinský vo Výlevoch prehodil slohy; 4. presunul na 2., u Hollého je ich 7; 2. vynechal, 4. slohu celkom premenil, 5. je u neho ako u Hollého záverečná 7.; 23. č. CCLXXXV. Bože všeho Stvoriteľu!; všetkých 8 sloh (u Hollého č. 211) — Z 262 piesní Hollého rýmovaného Katolíckého spevňíka Radlinský prevzal do Nábožných výlevov 23 piesní; z toho 1 omšovú, 14 de tempore, 5 o svätých a 3 v rozličných potrebách. Bola to síce len neúplná desatina Hollého piesní, ale Radlinského zásluhou je, že nábožné piesne Hollého rýmovaného spevníka konzervoval pre budúce pokolenia, a tak sa naozaj stal aj v sakrálnej poézii preklenuteľom bernolákovskej epochy a pobernolákovskej.

Z mnohých poradlinskovských kancionálov sa tu prihliadne iba na dva, a to na kancionál 1. Andreja Hlinku a Chládeka st. a ml. a 2. Štefana Janovčíka.

Andrej Hlinka (1864-1938) spolu s ružomberskými kantormi Chládekovcami st. a ml. r. 1905 zostavili a vydali modlitebnú knižku a cirkevný katolícky spevník, pomenovaný *Nábožný kresťan.* Prvé vydanie vyšlo v náklade päťtisíc exemplárov. Keď sa minulo, r. 1911 vydali jeho druhé vydanie.[143] V ňom prevzali z Hollého rýmovaného *Katolíckého spevňíka II.* piesne: 1) č. 13. Ó Bože na výsosti; 5 strof; vynechávajú Hollého strofy 2., 4., 5., 6., 8., 10.-11., 13.-18.; 2) č. 15. Bože, plný láskavosti; vynechávajú slohy 7.-9.; 3) č. 22. Ráč nás, Pane, zbaviť neprávostí; vynechávajú slohy 5., 7., 10., 12., 13.-18.; 4) č. 46. Otče nebeský;

143 Andrej Hlinka a Chládek st. a ml., *Nábožný kresťan. Modlitebná knižka a cirkevný katolícky spevník. Obsahuje okolo 500 modlitieb, piesní a nešpôr na všetky výročité slávnosti Pána, ako aj svätých Božích, v rozličných potrebách a úzkosťach a úplné obrady a piesne pohrebné. Druhé vydanie. Liptovský Sv. Mikuláš 1911.*

všetkých 9 sloh (u Hollého č. 19); 5) č. 60. V temnosti túžiť prestaňte, otcovia; všetkých 5 sloh (u Hollého č. 20); 6) č. 98. Ó, divadlo, ešte nevídané; všetkých 5 sloh (u Hollého č. 26); 7) č. 133. Kristus, náš milý Spasiteľ; všetkých 6 sloh (u Hollého č. 27); 8) č. 143. Svätý pôst sa začína; všetkých 7 sloh (u Hollého č. 34); 9) č. 176. Vrúcnym hlasom prespevujme; všetkých 6 sloh (u Hollého č. 39); 10) č. 184. Považujme s pozornosťou; všetkých 9 sloh (u Hollého č. 44); 11) č. 185. Ó jak všetko to stvorenie; všetkých 7 sloh (u Hollého č. 45); 12) č. 186. Slyš hlas môj, hriešniku; všetkých 9 sloh (u Hollého č. 43); 13) č. 187. Iní Krista opustili; všetkých 7 sloh (u Hollého č. 113); 14) č. 321. Jáne Nepomucký; všetkých 5 sloh (u Hollého č. 128); 15) č. 329. Peter, knieža apoštolov; všetkých 6 sloh (u Hollého č. 140); 16) č. 330. Spievajme o krajanoch; všetkých 6 sloh; (u Hollého č. 149); 17) č. 335. Mocná naša ty ochrana; všetkých 5 sloh; (u Hollého č. 108); 18) č. 336. Rochu, veľký v pobožnosti; všetkých 7 sloh; (u Hollého č. 168); 19) č. 341. Ó najvyšší Otče z neba; všetkých 5 sloh (u Hollého č. 237); 20) č. 851. Ó Duchu Tešiteľu; všetkých 8 sloh; (u Hollého č. 57); 21) č. 390. Víťaz Kristus z mrtvých vstáva!; všetkých 18 sloh; (u Hollého č. 48). — Celkový počet prevzatých piesní sa redukuje na 21, ale pritom je zjavný presun: omšové piesne sa preberajú všetky (3), okrem za mŕtvych; z de tempore sa preberá 11; o svätých 5; a v rozličných potrebách 2.

Štefan Janovčík (1857-1933), rodák z Okoličného, už r. 1893 vydal modlitby a piesne pre katolícke školské dietky pod názvom *Ježiš, priateľ dietok.*[144] Neskôr zostavil a vydal *Alleluju,* knihu modlitebnú, poučnú a spevácku s notami (nápevmi) pre katolíckeho kresťana. R. 1931 vyšlo jej siedme vydanie[145] s úctyhodným počtom exemplárov (85.000-95.000). Z Hollého *Katolíckého spevňíka II.* prevzal tieto piesne: 1) č. 1. K tebe, Otče všemohúci; všetky 4 slohy; (u Hollého č. 1); 2) č. 25. Bože, plný láskavosti; sloh 5, vynecháva slohu 3. K evanďélii; a Po pozdvihováňú slohy 7.-9.; (u Hollého č. 17); 3) č. 36. Ráč nás, Pane, zbaviť neprávostí; sloh 7; vynecháva slohu 4. K evanďélii, 7. Na credo, 10. K obetováňú, 12. K sanctus, a 13.-18. Po

---

144 *Ľudovít V. Rizner, Bibliografia písomníctva slovenského.* Diel druhý, Turč. Sv. Martin 1931, 252.

145 *Alleluja. Chváľme Boha, Boha svojho.* Duchovný katolícky spevník s obradmi a nótami. Ružomberok 1931.

pozdvihováňú; (u Hollého č. 13); 4) č. 156. V temnosti túžiť prestaňte, Otcovia; 4 slohy; vynecháva 5. (u Hollého č. 20); 5) č. 185. Ó, divadlo nikdy ešte nevídané; všetkých 5 strof; (u Hollého č. 26); 6) č. 241. Slyš hlas môj, hriešniku!; všetkých 9 sloh; (u Hollého č. 43); 7) č. 245. Kristus celý zranený; všetkých 6 sloh; (u Hollého č. 50); 8) č. 248. Priblížil sa deň radosti; všetkých 6 sloh; (u Hollého č. 49); 9) č. 254. Ó, svätý Urbane; 6 sloh, ale šiesta je premenená; (u Hollého č. 130); 10) č. 270. Daj ľahkého spočinutia; 4 slohy; vynecháva 5.-7. Po pozdvihováňú; (u Hollého č. 18). — Janovčík do Alleluje prevzal z Hollého najmenej piesní, ale zato na rozdiel od Radlinského a Hlinku z omšových piesní transumoval aj pieseň za zomrelých aj rannú pieseň.

V tridsiatych rokoch 20. stor. o unifikáciu slovenských katolíckych náboženských piesní sa intenzívne usiloval Spolok sv. Vojtecha predovšetkým zásluhou jeho správcu Jána Pöstényiho. K tejto akcii zmobilizoval Biskupský zbor Slovenska, ktorý na jednotnú kodifikáciu náboženských piesní vymenoval vieroučnú, prozodickú a hudobnú komisiu. Členmi prozodickej komisie boli: Pavol Gašparovič-Hlbina, Viliam Ries-Ivan Javor a Ladislav Hohoš. Pri rečovej úprave pomáhal Anton Augustín Baník. Elaborát tejto komisie zharmonizoval a nápevmi doplnil Mikuláš Schneider-Trnavský. A tak r. 1936 vyšlo reprezentatívne a monumentálne dielo: *Jednotný katolícky spevník.*[146] Ako sa v ňom uplatnili piesne Jána Hollého z jeho rýmovaného *Katolíckého spevňíka II.* z r. 1846?

Do *Jednotného katolíckeho spevníka,* ktorý rozhodnutím Biskupského zboru Slovenska dostal výlučnú platnosť pre celú slovenskú jazykovú oblasť, prevzali tieto omšové piesne: 1) č. 237. Bože, plný láskavosti (u Hollého č. 17), z nej prevzali strofy 1., 2., 4., 5., 6., vynechali 3. K evanďélii; slohy 7.-9. : Po pozdvihováňú, K prijímáňú, Ke koncu osamostatnili ako eucharistickú pieseň, a to: 2) JKS č. 272 Kriste, zo srdca celého, tri strofy; 3) č. 246. Ó Bože na výsosti (u Hollého č. 16); z nej prevzali strofy 1., 3., 7., 9. a 12., vynechali strofy 2., 4.-6., 8., 10.-11. a 13., 14.-18.; 4) JKS č.

146 *Jednotný katolícky spevník.* Zostavili biskupskými úradmi určené komisie, hudobná, vieroučná a prozodická. Ich predlohy zharmonizoval a nápevmi doplnil Mikuláš Schneider-Trnavský. Ilustroval akad. maliar Alex. Schurmann. Vydal Spolok sv. Vojtecha. Trnava 1936. (V ďalšom texte pod JKS.)

253. Ráč nás, Pane, zbaviť neprávostí (u Hollého č. 13); z nej prevzali strofy 1., 3., 6., 8., 9., 11.; vynechali strofy 2., 4., 5., 10. a 12.; slohy 13., 14., 15., 17. a 18. (vynechali 16) osamostatnili ako eucharistickú pieseň, a to: 5) JKS č. 296. Vítaj, najsvätejšie; 5 sloh. Prevzali teda všetky tri omšové piesne Hollého a z druhej ich časti (Po pozdvihováňú atď.) v dvoch prípadoch (č. 17. a 13.) utvorili eucharistické piesne s novými vlastnými nápevmi.

Z cyklu de tempore prevzali všetky tri Hollého adventné piesne: 1) JKS č. 11. Hľa, anjel Pána vznešený (u Hollého č. 21), všetkých 5 sloh; 2) JKS č. 17. Otec nebeský (u Hollého č. 19), 7 sloh; vynechali slohy 6. a 7.; 3) JKS č. 26. V temnosti Otcovia (u Hollého č. 20), prevzali všetkých 5 sloh. — Z vianočných prevzali jedinú Hollého pieseň: 4) JKS č. 60. Ó divadlo krásne (u Hollého č. 26); prevzali všetkých 5 sloh. — Z pôstnych piesní Hollého prevzali: 5) JKS č. 123. Svätý pôst sa započína (u Hollého č. 34); 6 sloh; vynechali 3; 6) JKS č. 125. Pristúp, pristúp sem, hriešniku (u Hollého č. 33); 5 sloh; 1. a 2. spojili v jednu, 4. a 5. utvorili celkom nezávisle na Hollého texte; 7) JKS č. 128. Ach, jak všetko stvorenie (u Hollého č. 45); prevzali slohy 1.-5; vynechali záverečnú 6.; 8) JKS č. 136. Čuj hlas môj, hriešniku (u Hollého č. 43); prevzali slohy: 1., 2., 3., 5.; vynechali 4. a 6.-9.; 9) JKS č. 169. Rozjímajme s pokornosťou (u Hollého č. 44), prevzali všetkých 9 sloh; 10) JKS č. 139. Iní Krista opustili (u Hollého č. 113); prevzali slohy 1., 2., 3., 5., a 7, vynechali 4. a 6. — Z veľkonočných piesní Hollého prevzali: 11) JKS č. 200. Priblížil sa deň radosti (u Hollého č. 49); okrem 4. slohy prevzali ostatných 5; 12) JKS č. 195. Kristus celý zranený (u Hollého č. 50), okrem 2. slohy prevzali ostatných 5; 13) JKS č. 208. Víťaz Kristus zmŕtvych vstáva (u Hollého č. 48); vynechali refrén a spojili slohy 1. s 2., 3. so 4., 5. a 6., 9. s 10.; JKS má teda 4 slohy, Hollý 18 s refrénom, lebo pieseň bola pôvodne určená na procesiu pri Vzkriesení. — Z cyklu de tempore JKS prevzal teda z Hollého spevníka 13 piesní, z toho 3 (všetky) adventné, 1 vianočnú, 6 pôstnych a 3 veľkonočné. Hoci pôstne piesne Hollý skladal na samom počiatku, jednako sa uplatnili v pomerne veľkej miere, už aj preto, že ich bolo najviac, 16 (č. 32-47); ak pripočítame ešte dve k Sedembolestnej PM (č. 113-114), až 18; prevzali z nich teda celú tretinu.

Z Hollého cyklu piesní o svätých, na ktorom si tak zakladal a

ktorých bolo najviac, JKS prevzal len dve, a to: 1) k sv. Jánovi Nepomuckému: JKS č. 424. Teba oslavuje (u Hollého č. 128); prevzali všetkých 5 sloh, dve posledné 4. a 5. prehodili; 2) k sv. Andrejovi a Benediktovi: JKS č. 436. Spievajme o krajanoch (u Hollého č. 149), prevzali všetkých 6 sloh, ale spojili 1. s 2., 3. so 4. a 5. so 6. Z *commune* k svätým neprevzali ani jednu, ani z eucharistických (okrem samotnej druhej časti dvoch omšových), ani z mariánskych (okrem k Sedembolestnej PM, ktorú zaradili do pôstnych), ani z piesní v rozličných potrebách. Sumárne teda prevzali z Hollého *Katolíckého spevňíka II.* do Jednotného katolíckeho spevníka: 3 omšové, 13 de tempore, dve o svätých, spolu 18 piesní z celkového počtu 262.

Prvý preberateľ Hollého rýmovaných nábožných piesní, A. Radlinský, zaobchádzal s originálnym textom autora veľmi šetrne. Mal k nemu rešpekt. Bola to vlastne len hláskoslovná adaptácia, ktorá zachovávala motivickú sujetovú aj strofickú štruktúru pôvodiny; v malých prípadoch menila lexikum. Na ilustrovanie Radlinského adaptačného postupu stačí uviesť 1. a 2. slohu Hollého omšovej piesne č. 13: 1. Ráč nás, Pańe zbaviť ńeprávosťí, / Hríchov a všeľikích naších zlosťí: / Keď zešlí včil tu ve chráme / Veľebnosťi tvojéj sa klaňáme. — 2. Abi sme tak všecci z misľe čistéj / Konali obetu omšej svatéj; / Kterú sin tvoj ustanovil, / Bi památku smrti svéj obnovil. — Radlinského transkripcia znie: č. XVII.: Ráč nás, Pane! zbaviť neprávostí! / hriechov a všelikých naších zlostí, / keď sídení tuná v chráme / Velebnosti Tvojej sa klaniame. 2. Daj, by sme slišali v skrúšenosti / svätú omšu, obetu smierlivosti, / ktorú Syn Tvoj ustanovil, / by pamiatku smrti Svéj obnovil. — Radlinského adaptáciu Hollého piesní v podstate prevzal A. Hlinka v *Nábožnom kresťane* a Št. Janovčík v *Aleluji.*

Oveľa komplikovanejší je spôsob, akým Hollého piesne transponovala do *Jednotného katolíckeho spevníka* prozodická komisia, zložená z Pavla Gašparoviča-Hlbinu, Viliama Riesa — Ivan Javora a Ladislava Hohoša, s jazykovým poradcom Antonom Aug. Baníkom. Samozrejme, zachovávala veršové a strofické rozmery Hollého piesní. Motivické a sujetové zložky preberala iba zhruba, v náznaku, takže tématická (ideová) osnova Hollého piesní je zväčša preinačená. Rýmy a lexikum sú spravidla celkom nové. Už nejde o prostú jazykovú adaptáciu, ani

nie o parafrázu a variáciu originálneho textu, ale o celkom novú stavbu s ponechaním nepatrného počtu pôvodných kompozično-poetických prvkov. Aj keď je to nie najeklatantnejší ilustračný príklad transpozičného postupu prozodickej komisie JKS, predsa je dostatočne inštruktívny, a to je prvá z Hollého prevzatá adventná pieseň č. 21, v. 1 Anďel od Boha zvoľení / K poselstvu ustanovení, / Z ňeba dolu zestupuje, / A Mariu pozdravuje. / 2. Zdrava si plná milosťi, / Požehnaná pre tvé čnosťi. / Požehnaní panňenského / Plod života je tvojého. 3. Neb porodiš Spasitela / A sveta Vikupitela, / Sina Boha najviššého, / Duchem Svatím počatého. — V Jednotnom katolíckom spevníku č. 11.: 1. Hľa, anjel Pána vznešený / je posolstvom poverený, / K nám z neba dolu zletuje / a Máriu pozdravuje. 2. «Buď zdravá, plná milosti, / pre svoje milá si čnosti; / buď požehnaný čistého / plod života panenského. 3. Máš zrodiť ty Spasiteľa / a sveta Vykupiteľa, / Syna Boha najvyššieho, / Duchom Svätým počatého.»

* * *

R. 1840 nastal u Hollého vnútorný obrat: zanechal profánne básnictvo, ktoré uzavrel a definitívne zredigoval; rozhodol sa ďalej venovať výlučne sakrálnej poézii. Najprv skladal podľa vopred koncipovaného plánu «metrické nábožné piesne.» Od r. 1840 do r. 1842, keď vyšli tlačou, ich zložil 222. Pri veľkom úsilí autora a vydavateľa nenašli hudobného skladateľa; zostali knižnou poéziou. Od r. 1841 súbežne s kompletizovaním metrického spevníka Hollý sa už koncentroval na rýmovaný spevník. Začal ho komponovať v Maduniciach. Po mnohých životných katastrofách ho dokončil ako penzista na Dobrej Vode pred Veľkou nocou r. 1844. Tlačou vyšiel r. 1846. Obsahoval 262 piesní. Našiel zanieteného hudobného skladateľa M. Eliáša. Práve tento rýmovaný spevník J. Hollého sa výdatne uplatnil v živých dejinách slovenského náboženského spevu. Je viac než pravdepodobné, že aj po obnove liturgického ľudového spevu, urobenej II. Vatikánskym snemom, aspoň niektoré z piesní Hollého *Katolíckeho spevňíka II.* sa udržia a budú ďalej slúžiť «milému slovenskému veriacemu ľudu.»

Erb rodiny Polereckých de Polerieka

Jozef G. Cincík

Od slávnej a víťaznej bitky pri Yorktowne, Va., 30. Septembra — 19. Októbra 1781, tohoto roku minulo 200 rokov. Jubileum, význačné pre históriu slobodnej Ameriky, bolo náležite oslávené na pamätnom mieste aj prítomnosťou prezidenta Spojených Štátov Reagana a francúzskeho prezidenta Mitteranda. Odzneli salvy, reči a vojenské jednotky v historických krojoch vzdali česť na mieste tomuto jubileu.

Vieme, že v týchto bitkách o nezávislosť Spojených Štátov bral účasť aj potomok slovenských zemanov a major francúzskych husárov Ján Ladislav Polerecký z Polerieky (1748-1830). O jeho vojnovej účasti písali sme už predtým na inom mieste, až dvakrát na pokračovanie.[1]

Po prijatí amerického občianstva, Ján Ladislav Polerecký sa svojich titulov i šľachtictva vzdal. Nepoužíval ich v USA, tak ako ich užíval on a jeho rodina v predrevolučnej Francii. Aby sme s nimi oboznámili našich čitateľov pri 200 ročnom jubileu bitky pri Yorktowne, robíme tak dnes.

* * *

Pátrajúc za erbami rodiny Polereckých z Polerieky, našli sme v diele Nagy Ivána zvláštnu poznámku.[2] Poznámka — zrejme z nedostatočnej informovanosti autora — vraví, že meno Polerecky ukazuje na «poľský» pôvod(?). Autor diela robí otáznym, či Polereckovci vôbec získali uhorské zemänstvo a ďalej, že nevie odôvodniť, ako sa až v troch obmenách erb rodiny Polereckej dostal do šľachtickej zbierky uhorských erbov Adamiho. Uvádza pritom popis erbov ako bol uvedený v diele Adami, Scuta gentilhomorum Hungariae, Tomus IX.[3]

1 Viď Literárny almanach «Slovák v Amerike», 1958, str. 31-56 a Kalendár «Jednoty» (USA) 1958, str. 50-72 aj s ilustráciami a dokladmi.

2 Nagy Iván, *Magyarország scaládai czímerekkel és nemzedékrendi táblákal,* Pest, 1861, Nyon. Ráth Mór, zväzok 8-9, písmeny N-R.

3 Pátranie za celou Adamiho zbierkou po II. svetovej vojne v Hof-und Staatsarchive vo Viedni autorom tohoto článku bolo bez výsledku. Podľa informácií z Budapešti mala byť zničená počas bombardovania Budína koncom vojny.

Návrh sochy Majora Jána Lad. Polereckého, od Dr. Jozefa G. Cincíka, sádra, 1958.

Scuta gentilhonorum Hungariae bola totiž veľká rukopisná a kreslená zbierka erbov uhorskej šľachty, prechovávaná vo Viedni. Kreslil a zostavoval ju trenčiansky rodák Adami, ktorý bol najprv jezuitom a neskoršie pomáhal vo Viedni cisárskemu radcovi a bibliotekárovi Adamovi Františkovi Kollárovi — rodákovi z Terchovej — pri zostavovaní a zbieraní erbov šľachty z Uhorska za panovania cisárovnej Márie Terézie.

Žiadosti, ktoré o dovolenie prinavrátenia šľachtických rodín tesne pred (a počas)Francúzskej revolúcie prichodili do Uhorskej dvornej kancelárie na vyjadrenie, boli často sprevádzané aj erbami rodín ako dokladmi. Tak sa dostali do rúk Adamiho a je dnes vysvetliteľné, že boli zaknihované ako erby uhorských šľachticov.

Kráľovná a cisárovná Mária Terézia návrat Polereckovcov do Uhorska schválila. Na obal veľkého zväzku spisov previazaných dokladov vlastnoručne napísala stručnú poznámku po nemecky dňa 15. októbra 1770: *Accordire ihme, die gnad nach hungern sich verfugen zu dürfen, M.* — Zaiste príhovor radcu Adama J. Kollára k tomu prispel, ktorý s podavateľom žiadosti, husárskym dôstojníkom Gabrielom Baddom, bol ešte z Banskej Bystrice v dobrej známosti. Badda často prichodil do Rakúska nakupovať

NOBILISS. GENS POLERECKÝ DE POLEREKA

1230-1706

«čabragi» — pokrovce — pre kone francúzskej armády.[4]

Keďže erby Polereckovcov v troch obmenách boli do zoznamu Adamiho zaknihované a vkreslené, myslíme že máme možnosť ich nákres a popis na tomto mieste podať pre dejiny.

Pôvodný erb Polereckých zaraďuje sa svojim výzorom medzi ostatné erby v župe Turčianskej a v Uhorsku. Bol vraj darovaný počas pobytu kráľa Belu IV. na hrade Zniev v 13. storočí. Počas prvotného pobytu vo Francúzsku, keď ešte Poloreckovci nedosiahli grófsky titul, bol korunovaný 5-cípovým zemanským erbom, obnoveným na príhovor generála Mikuláša Bercsényiho panujúcim kniežaťom Františkom II. Rákoczim pre Mateja Polereckého, hrdinského kuruckého bojovníka.

Na erbe predostretom vo Viedni so žiadosťou o návrat, je už erb korunovaný grófskou 9-cípou korunou. Na zemänskom i grófskom prvotnom erbe (viď kresbu erbov «A» a «B») je pole štítu rozdelené na tri časti. Prostredné pole je klinovité, s ostrím čnejúcim do výšky a farby červenej. V ňom na troch kopcoch modrozelenej farby je vztýčený dvojchvostý zlatý lev a v pravej labe drží palmu, zelenú vetvu. V bočných dvoch modrých poliach erbu je po jednej bielej štylizovanej ruži. Nad zemänským erbom je prilbica s polovičným levom a so zlatou palmou a nad grófskou korunou takmer celý lev.

4 Jurkovich Emil, *Polereczký Mátyás és családja franciaországi ágárol,* Besztercebánya, 1909, Hungaria könyvnyomda.

COMTES POLERECKÝ
DE POLEREKA - MALSHEIM - ROSHEIM
1780
TO APPLICATION SUBMITTED
FOR IMPERIAL & ROYAL CHANCERY IN VIENNA

Zrejme ide o erb donesený od nás z B. Bystrice, ale v druhom prípade rozmnožený len o grófsku korunu vo Francúzsku.[5]

Tretí erb vprostriedku štíta (inescutcheon) opakuje erb prvý s levom, ináč celá plocha erbu je rozdelená na štyri polia (viď erb «C»). V prvom a štvrtom poli, na zlatom úzadí na bielom koni

COMTE
A. F. POLERECKÝ DE POLEREKA ET MALSHEIM
1756

5 Volborth, Carl Alexander von, *Heraldry of the World,* New York, 1974, Mac Millan Publishing Co., Inc.

jazdí husár. Má červené nohavice, zelený dolomán a baranicovú čiapku. V ľavej ruke drží meč a na vrcholci taseného meča je nastoknutá krvácajúca hlava Turka. Zrejme ide o narážku účasti husárskeho regimentu grófa Andreja Polereckého v bojoch v Afrike proti mohamedánom.

V druhom a treťom poli, na striebornom podklade, je červená zástava na zlatej žrdi. skrížená s tureckou zástavou konského chvosta. Nad erbom nad grófskou korunou nachodí sa troje korunovaných prilbíc. Z dvoch okrajových čnejú čierne orlie krídla skrížené červenou zástavou a tureckou z konského chvosta a z prostrednej prilbice už spomínaný lev s palmou v polovičnej postave. Plášť erbu z pravej stranky je zeleno-zlatý, v prostriedku strieborno-belasý a zľava strieborno-červený.

Celý erb zprava drží lev prirodzenej farby (prípadne zlatý) a z ľavej strany divý človek držiaci kôl. Popisy podávame erbovne, t.j. tak, akoby sme stáli za erbmi, za štítom.

Po rozličných zásluhách rodiny, zdá sa, že erb vo Francúzsku bol ešte pozmenený a rozšírený o nasledujúce heraldické prídavky, ktoré vidíme na štvrtom erbe (viď erb «D»).

„D"

COMTES

JOHN LADISLAS & ANDREW FRIDRICH POLERECKÝ

DE POLEREKA ET MALSHEIM

1770

Na štvrtom erbe je štít zasa rozdelený na štyri polia nesúc v prostriedku už opísaného husára-jazdca. V prvom a štvrtom poli, na zlatom úzadí, je zobrazený jednohlavý čierny orol s rozprestretými krídlami. V druhom striebornom poli sú vencom skrížené dve červené zástavy a v treťom poli, červenom, zase dve turecké zástavy alebo kančuky. Vrcholec erbu je korunovaný troma helmicami, z prostredného čnie jazdec-husár, na pravej helmici s čiernym krídlom orla dve červené zástavy a na ľavom krídle dve kančuky. Plášť štíta zprava je strieborno-červený, na spôsob telamonu stojí lev a zľava divý človek, hlavy oboch sú pod helmicami.

Kým cisárska kancelária vo Viedni, v dorozumení s uhorskou dvornou, pripustila návrat Polereckovcov z Francúzska, majetok na Slovensku zhabaný nevrátila a používanie erbov zakázala. Samozrejme, že s tým išlo aj neuznanie grófskeho titulu získaného vo Francúzsku, najmä za vojenské zásluhy.

Ešte jedna pamiatka po pluku Polereckého vo Francúzsku sa zachovala. Je to pluková štandarda, tzv. pennon, majúca tvar rovnoramenného pozdĺžneho trojuholníka. V každom rohu bola umiestená «anjouovská ľalia» a v prostriedku štandardy zlaté slnce. Je zachovaná vo Vojenskom múzeu v Paríži a uvádza sa v ilustrovaných dejinách francúzskej vojenskej jazdy. (Viď kresbu «E»)

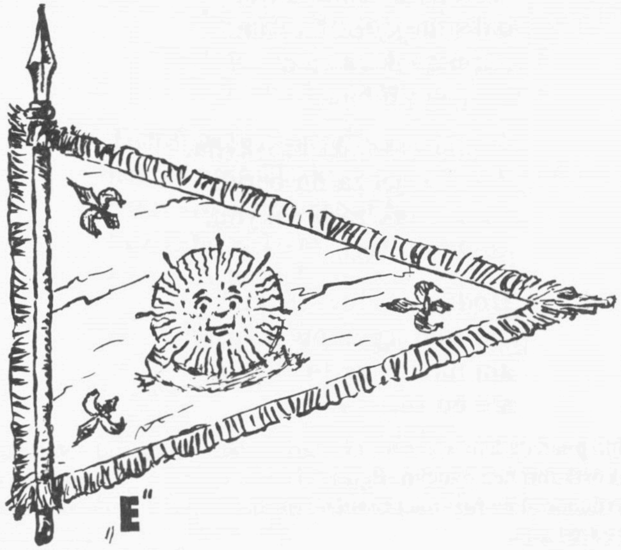

„E"

KYTICA STAROČÍNSKEJ POÉZIE

Z KNIHY PIESNÍ

Návrat

Na breh rieky Žu som vyšla
stínať staré suché drevo.
Muža som si vyzerala,
bo mi hladom srdce mrelo.

Na breh rieky Žu som vyšla
stínať mladé ratolesti.
Už si muža nevyzerám,
vrátil sa mi z dlhej cesty.

Jalcom chvosty krvácajú,
palác horí, knieža hynie.
Čo i zhorí, čo i zhynie,
ja som doma pri rodine.

Žu, prítok veľrieky Chuaj, je v provincii Che-nan. — «Bo mi hladom srdce mrelo»: doslovne «bolelo ma, ako koho pichá od hladu». — Ryba s poraneným chvostom je predzvesťou pádu kráľovstva a panovníckeho rodu.

Láska

Hodila do mňa duľu,
dal som jej za ňu rubín;
ani nie tak za tú duľu,
ale že ju ľúbim.

Hodila do mňa broskyňu,
dal som jej za ňu beryl;
ani nie tak za broskyňu,
ale že mi verí.

Hodila do mňa slivku,
dal som jej za ňu skvosty;
ani nie tak za tú slivku,
ale od ľúbosti.

Stará Čína poznala len divé dule, divé broskyne a slivky: milá hádže do milého skôr ich kôstkami než ovocím. Pod rubínmi, berylmi a nefritovými skvostami treba pravdepodobne rozumieť rozličné viacmenej lacné blyskotky, aké Číňania nosievali za pásom.

Zaklínač

Nepovie mi zdvorilého slova,
pomätenec nadutý!
— Najmilší môj, ty si tomu vina,
že mi ryža nechutí.

Za ten svet by nevečeral so mnou,
nejedol by to čo ja.
— Najmilší môj, ty si tomu vina,
že ja nemám pokoja.

Zaklínači («pomätenci») nosili červenú košeľu a čierny plášť, a s mečom v ruke chodili z domu do domu vyháňať mor. Pieseň nie je bez humoru, ale ťažko ustáliť, v čom spočíva, a kde posmešky dievčaťa prechádzajú do sĺz. Najkrajšie je azda to, že ani samo nevie, kde sa pretínajú roviny jej kontrastných pocitov.

Výpoveď

Tučný potkan, nechže ráčia
nežrať naše pšienko.
Štvrť roka sme drhli na nich,
píska sa nám tenko.
    A teraz ho zanecháme,
    dosť je na tom svete zeme,
    dobrej zeme, dobrej prsti;
    tam si oddýchneme.

Tučný potkan, nechže ráčia
nežrať naše klásky.
Štvrť roka sme robotili,
škoda takej lásky.
    A teraz ho tu necháme,
    dosť je na tom svete zeme,
    dobrej zeme, dobrých ľudí;
    biediť nebudeme.

Tučný potkan, nechže ráčia
nežrať klíky ryže.
Štvrť roka sme drhli na nich,
pes si labu líže.

A teraz ho odkopneme,
dosť je na tom svete zeme,
kde už nikdy smutné piesne
spievať nebudeme.

K piesni netreba komentára, ale azda predsa len nezaškodí poznamenať, že téza «Hlas ľudu — hlas boží», ktorú uviedol do života nástup dynastie Čou v okolnostiach jasne ilegálnych, stala sa živnou pôdou odporu voči dynastiám, ktoré sa spreneverili svojmu ľudovému mandátu. Rousseaua predbehla Čína o storočia.

Otázka etikety

Pod čistinu pri Východnej bráne
na pupenec potok priteká.
Blízko býva, ale sa ma stráni.
Prečo je len taká ďaleká?

—Riadok chatiek pri Východnej bráne:
korunu má gaštan košatú.
Aj by som ťa, šuhaj, milovala,
ale nevieš dvoriť dievčaťu.

Toto môže byť jedna z najstarších piesní v zbierke, ktorej prvopočiatky sú v 12. storočí pred Kristom, ak nie staršie. Hľadať nejaký hlbší alebo náznakový význam vo zvrate «pri Východnej bráne» nemá tu vôbec miesta. Text pripúšťa viacero významov. — «Pupenec» je v preklade len núdzovým riešením; staročínska botanika nastoľuje prekladateľovi priveľa ťažkých otázok.

Vojenská výprava

Všade lístie žltne, tmavie.
Všade branci na výprave.
Všade vojak ukonaný
štyri strany vlasti bráni.

Všade tráva očernieva,
bez muža sa trápi žena.
Chudák vojak, čo si spieva?
Za človeka nik ma nemá!

Čo sme? tigry, nosorožce,
že nám stepi prisúdili?
Chudák vojak, ten už nemá
ani spánku ani sily.

Líška v hustej suchej tráve
chvostom hodí, uhne stranou,
a my káry terigáme
hore cestou vyšľapanou.

Preložil *Karol Strmeň*

O anjeloch

Czeslaw Milosz

Pozbavili vás všetkého, i bielych šiat
i krídel, dokonca aj práva na život.
Ale ja jednako vám verím,
poslovia.

Tam, kde sa vyklenuje svet až navonok,
ten ťažký závoj s výšivkami zvieractva a hviezd,
vy pri prechode prezeráte každý hodnoverný steh.

Váš pobyt je tu prikrátky,
raz na úsvite, keď je čistá obloha,
i v melódii, ktorú opakujú vtáčatá,
alebo v sálajúcej vôni jabĺk podvečer,
keď svetlo vybavuje čaro v záhradách.

Vravia, že ktosi vás bol vynašiel,
ale mne sa to nijak nevidí,
bo ľudia — tí aj seba samých vynašli.

Hlas — ten sa zdá byť presvedčivým dôvodom,
nesporne náleží len tvorom jagavým,
ľahkým a okrídleným (prečoby aj nie),
zaopásaným do bleskov.

Ja sám som ten hlas neraz vo sne započul
a čo je divné, viac-menej aj pochopil
rozkaz či výzvu v nadpozemskom jazyku:

Chvíľka, je deň,
a druhý deň,
zrob, aj keď žmeň.

Preložil *Andrej Žarnov*

K výkladu dejín

Imrich Kružliak

Pohľad do vzdialených dejín môže u niekoho vyvolať isté pochybnosti, keď sa užívajú termíny, ktoré zodpovedajú dnešnému historickému či politickému mysleniu. Kto sa však riadi zásadou A. A. Baníka, že «historické poznávanie má pomáhať pri budovaní súčasného života», ten musí siahať po moderných termínoch aj pri hodnotení dávnych dejov. Štefan Nevidziansky (Za pomoc sa nehanbíme!, Informácie ZPS, č. 2, 1981, s. 5-6) sa pozastavil nad tým, že používam tieto termíny v súvise s Veľkou Moravou. Kvôli čitateľom Informácií ZPS sa žiada povedať, že tu nejde ani o «svetové unikum», ani o «tendenciu». Nasledovné príklady to jasne vysvetľujú.

1. Demokratické myšlienky na Veľkej Morave.

Treba vedieť, že v osobách solunských bratov prišli k našim predkom odchovanci gréckej vzdelanosti (Cyril — filozof, Metod — diplomat a právnik), ktorí na Veľkej Morave nešírili len kresťanstvo v ľudu zrozumiteľnom jazyku, ale založili tu aj «prvú slovenskú vysokú školu», ktorá «mala profesorov a osnovy carihradskej vysokej školy» a tak «moravskí a nitrianski Slováci po prvýkrát vo svojej reči počuli z úst Cyrilových o Sokratovi, Aristotelovi a najmä o Platonovi a novoplatonizme» (G. Povala S.J.). Právom sa preto hovorí, že učenie svätých bratov bolo «predchnuté ušľachtilými a pokrokovými myšlienkami rovnoprávnosti ľudí a národov» (J. Mišianik). Niekedy sa dokonca hovorí o ich «revolučnom» účinkovaní, lebo zotierali rozdiely medzi Grékom, Nemcom a Slovienom, veľmožom a otrokom (A. Miškovič). Iní vidia demokratický princíp v presadzovaní rovnoprávnosti slovanskej liturgie s latinskou (V. Pogorielov, Fr. Dvornik, Fr. Hrušovský). V tom, že Cyril a Metod vedeli slovanským slovom pritiahnuť k sebe húfy ľudu na Veľkej Morave vidí Dvorník «epochálny demokratizačný proces» (na slavistickej konferencii v Salzburgu). Tak mohol aj súčasný historik konštatovať, že staré pramene nám «poskytujú hodne materiálu», ktorý «nevyužívame pre posilu dnešného nášho vlastenectva» (J. Mišianik).

2. Formovanie slovenskosti.

Prvým spisovaným jazykom na Veľkej Morave bola staroslovienčina, ktorá sa «začala pretvárať na domáci spisovný jazyk» (J. Paulíny). H. Bartek hovorí už o «slovenskom Otčenáši». Podľa A. Pypina Slováci s menom Sloveni vyšli zo starokarpatskej pravlasti, ale ich ženy boli už vtedy «Slovenky», ich jazyk bol «slovenský».

Staršia historiografia napospol užíva termíny «staroslovienčina», «cirkevný slovanský jazyk» a pod. Aj Fr. Hrušovský hovorí o «slovanskej liturgii». Ale už A. A. Baník začal raziť pojem «staroslovenský» aj pokiaľ ide o pohľad na Veľkú Moravu. Z toho vychádzajú aj iní historikovia, najmä Michal Lacko, ktorý hovorí už jasne a jednoznačne, že pápež Hadrian II. požehnal liturgické knihy preložené do *staroslovenského jazyka,* ktorým aj vysvätení slovenskí učeníci v Ríme «spievali slávosloviac slovensky». Lacko hovorí, že pápež položil na oltár sv. Petra *slovenské evanjeliá.* A pápež Ján VIII. potvrdil *slovenskú bohoslužbu* (M. Lacko). Lacko preto historicky správne konštatuje, že «sv. Cyril zaviedol staroslovenský jazyk tak do bohoslužby byzantského, ako aj do bohoslužby rímskeho obradu». Tým potvrdzuje Baníkovu tézu, že «vedecký historizmus nemôže byť cieľom pre seba».

3. Termíny «Nemec», «nemecký».

Št. Nevidziansky sa pozastavuje nad tým, že užívam v súvislosti s Franskou ríšou termíny «nemeckí kňazi», «nemeckí panovníci» a pod. Tu sa treba pýtať: a čože bola franská ríša a jej panovníci? Neboli to Nemci? S termínom «nemecký» stretáme sa v tejto súvislosti u všetkých slovenských i cudzích historikov (Šafárik, Škultéty, Rapant, Hrušovský, Stanislav, Paulíny, Bokes, Ratkoš, Tibenský, Grivec, Jagič, Bruckner, Pastrnek, Baník, Lacko atď.) A stretáme sa s ním aj v krásnej slovenskej literatúre (Ján Hollý).

Typickým exponentom nemeckých záujmov na Veľkej Morave bol biskup Viching, ktorý mal zásluhy na Metodovej perzekúcii, na zákaze slovenskej bohoslužby i na vyhnaní slovenských žiakov sv. Cyrila a Metoda z Veľkej Moravy. Hrušovský právom hovorí «o nemeckom odpore proti osamostatňovacím snahám susedných Slovanov». A Povala hovorí o «vládybažnosti nemeckých biskupov a kráľov», ktorá «potom násilne znivočila celé dielo, kňazov rozohnala».

4. Svätoplukova politika.

Politické a cirkevno-politické počínanie «mocného kráľa Slovákov» Svätopluka býva rôzne charakterizované. Vieme, že sa k moci dostal «zradou na Rastislavovi» (ktorého vydal Nemcom, kde ho vo väzení oslepili) a «zradou na Nemcoch» (Fr. Hrušovský). Jeho poslovia prijali ponížené podmienky doživotnej poslušnosti kráľovi Ľudovítovi Nemcovi. Svätoplukova tragédia spočívala v tom, že nepochopil Rastislavovu koncepciu cirkevnej samostatnosti Veľkej Moravy (Fr. Hrušovský). Zásluhou Svätoplukovou sa vyostril aj pomer medzi nemeckými kňazmi a Metodom. Svätopluk obvinil v Ríme Metoda z bludov a že slúži bohoslužby po slovensky. Nie div, že Fr. Hrušovský charakterizoval takúto Svätoplukovu politiku ako «kolaboráciu» s tým, kto ohrozoval životné záujmy jeho ríše. Svätopluk sa dostal k moci «so súhlasom Nemcov» (A. Miškovič) a preto Metodovi pomôcť zrejme ani nemohol ani nechcel. A to bolo osudné pre celú jeho ríšu.

5. Ľudová slovesnosť.

Udržanie tradície veľko-moravskej a cyrilo-metodskej pomocou ústnej slovesnosti má obrovský historický význam. Ľudová slovesnosť prežila všetky zákazy staroslovenského cirkevného obradu, jej zásluhou sa udržali početné termíny nielen cirkevné, ale aj právne a administratívne. Z nej čerpali Timon, Magin, Hollý a iní pri formulovaní slovenskej ideológie. I. Szreznevskij ešte i r. 1842 vysoko hodnotil historické i národopisné bohatstvo, aké uchovali slovenské dejiny. Ľudová slovesnosť nám uchovala aj pieseň Hospodine, pomiluj ny, ňou sa rozširovali aj kresťanské legendy. V kontinuite národného vývoja Slovákov a ich osudov po páde Veľkej Moravy nemožno túto formu národnej kultúry Slovákov ani dostatočne oceniť. Jej zásluhou sa stalo, že «pestovanie cyrilometodskej tradície maďarské úrady považovali za «panslavizmus» (J. Kolejka) a panslavizmus, to bolo v slovenskom živote národovectvo, bez ktorého by Slováci neboli vedeli prežiť stáročný nápor na ich národnú existenciu.

Na záver opakujem Baníkovu tézu, ku ktorej sa hlásim, že «historické poznávanie má pomáhať pri budovaní súčasného života», lebo «vedecký historizmus nemôže byť cieľom pre seba».

Chryzantéma

Bela Sosnová

Kedysi,
keď ústami som chryzantéme
šťastlivé ráno priala,
jej vzdych ma náhle zasiahol,
a ružový dážď sa rozsypala
a očarený bol ňou stôl.

Čakala na rozlúčku!
V nádhere svojej stála vzpriamená.
V tej čistej chvíli umierania
sa nepohla, len mne sa
zachveli nad ňou ramená.

Tak žiariť! A tak žiť!
Len tešiť a len dávať
do posledného dychu!
Takto môcť zo života odchodiť!
Vznešene. Skromne. Vo výdychu!
Túžba sa až ta k nebu vzpína
a múdrosť ešte ponad ňu sa tlačí.

No prostou prťou života
um čože zmôže v súžení?
Načo tá skúsenosť mu stačí?
Načo to prostoduché zdanie?
Podstata vecí sa tým nemení.

Keď láska vybĺkne
všetko je iba rozprávanie.

A hoci svet aj tiahne zmenami
a slovo nemá významu,
a hoci všade rinčia zbraňami
a všade prázdnota sa nudí:
podstata vecí sa tým nemení.

Stále sú hviezdy nad nami
a zákon srdca v hrudi.

Starosti Martina Miška

Peter Klas

V kráse septembrového popoludnia slnko sa skláňalo k zaslúženému večeru. Zasiate a starostlive pobránené polia sladko driemali v tepluškom náručí nebeského svetla, skrývajúc vo svojom mäkkúškom lone budúcu úrodu. Tá už vyrážala na povrch svoje tenušké, husté, zelené výhonky, nezadržiteľne a bezpečne, lebo taký bol zákon stvorenstva. Vo vzduchu lietali strieborné vlásky babieho leta a vo viniciach, na druhej strane chotára, plnili sa putne hroznom za veselého spevu a vykrikovania.

Celý kraj bol ponorený do krásy a veleby neskorého septembrového dňa.

Martin Miško zastal na Horných Tápach, na otcovskom poli, utierajúc si dlaňou zaznojené čelo. Jeho zdravá, uhorená tvár svedčila o mnohých slnečných dňoch zašlého leta. Za nim stáli aj jeho dve kravky, zapriahnuté do jarma úzkeho a nedužívého dostenáčika gazdu štvrtinára. Pred ním, vo vzornom rade, ako vojaci na prehliadke, stálo osemnásť vriec vykopaných zemiakov, v mocných konopných vreciach domácej výroby — to bola práca jeho ženy Katy, ktoré neboli síce veľmi veľké, ale boli čisté, pevné a nepoplátané, dobré pre ktoréhokoľvek veľkého gazdu.

Hej, poškrabal sa za uchom Martin Miško, na moju pravdu, toto bude ťažký náklad pre moje kravky, aj pre ten vozík. Mal by som zobrať iba polovicu vriec a potom prísť ešte raz. Kata mi síce povedala, že Martin, tie vrecia ty naraz neodvezieš, ale čo ona vie? Vlasy jej vždy vykúkajú spod čepca. Keby som mal doštenák so železnými osami ako Jano a jeho kone, odviezol by som aj jeho stodolu, aj keď ju má väčšiu ako náš kostol, ale takto? Či je len dobre tým — závidel — čo sa na veľkých gazdovstvách narodili. Všetko majú lepšie a všetkého majú viac, ba ešte aj nazbyt. Ako aj ten Jano. Prešuchne sa popri mne so svojimi koňmi ako búrka, ani sa na mňa nepozre. Čo by ste na to povedali?

Hodil bič s klobúkom na pokopanú zem, plnú zemiakovej vňate a zase sa poškrabal za uchom. Ten Jano Šimko mu akosi nedal pokoja. Od rána ho mal na rozume, sám nevedel prečo. Ale

to už v živote tak býva. Vždy voľakoho doháňame a keď ho nemôžeme dohoniť, usilujeme sa urobiť z neho nasilu nežičlivca.

Vedel sa ten Jano narodiť, len čo je pravda, pohutával si ďalej Martin smerom k Janovi Šimkovi. Ten veru ťažký život nebude mať nikdy. Veru nie! Mohol by aj mne pomôcť akomak, keby sa mu chcelo, ale horkýže! Ani mu na um nepríde, lebo je pyšný ako páv. Radšej by si dal palec uťať, na moju pravdu. No, kravky moje, poďme do roboty! Zajtra bude nedeľa, tak si oddýchnete. Hajs!

Pritiahol si kravky s doštenákom trochu bližšie k vreciam a potom hodiac pohľad na vozík, či je v poriadku, pristúpil bližšie k prvému vrecu.

— A teraz múdre! — šomral si popod nos skoro nahlas. — Keď ja tieto vrecia rozumne naložím, pomestia sa naraz a ja nebudem musieť chodiť dva razy. Kata sa zahanbí, že zle prorokovala, ale ja ju zato hrešiť nebudem, lebo mi je žena dobrá a statočná. Pravdaže, ja potom budem kráčať pred doštenákom, ako skutočný gazda a Jano Šimko, ak ma postretne, bude vidieť, že mu nezávidím ani za máčny mak. Hej, bude sa ešte čudovať, namôj dušu!... Prečo som sa len narodil štvrtinárom, že musím takto rozmýšľať,... prečo...? To je žiaľ.

Obzrel sa ešte raz, či mu je doštenák skutočne za chrbtom, zdrapil prvé vrece za uši i za spodok, podvihol a hodil do voza. A za ním ďalšie.

— Dobre bude! — šomral si potom zase do zubov, naozaj. Šesť sa pomestí pozdĺž medzi dosky, šesť sa pomestí krížom na ne, to bude dvanásť a na ne položím päť a šieste na samý vrch, do prostriedka. To bude akurát osemnásť! To bude trocha veľa pre moje kravičky, len čo je pravda. Ale hádam len odvezú. Inak by som sa musel prepadnúť od hanby. Odvezú, lebo aj cesta je suchá, blata na nej niet už vari aj tri dni, lebo aj slnko páli ako Katina pec, keď chleba pečie. A Pán Boh istotne tiež pomôže. On nikdy malého človeka v núdzi neopustil. Ale ten Jano, potvora gazdovská, mohol sa dohútať i pomôcť mi akomak. Na ten svoj doštenák môže si naložiť aj päťdesiat vriec a jeho kone odvezú aj najväčší kanón cisára pána. Mohol mi pomôcť, mohol, bol by som mu fľaštičku piva zaplatil v nedeľu po večierni. Ale toho sa nedožiješ! Škoda spomínať! Tak, už to mám!

Z náprsného vrecka konopnej košele si vytiahol čiernu fajôčku

s medeným kupačkom na čutore zo svíbového prútu vlastnej výroby a potom aj mesťok, pravý, z kocúra robený. I začal fajôčku napchávať. Potom si ju aj zapálil a keď mu dobre rozhorela, strčil mešťok do vrecka košele, i zdvihol si klobúk a bič z rozkopanej zeme. Potom zastal pred krávky a bol hotový na odchod, spokojný, že všetko dobre vykonal.

Ale najprv sa rozhliadol po kraji. Črty jeho opálenej, sedliackej tváre sa uvoľnili a zmäkli, ako keby ich bola pohladila nejaká teplá ruka. Na severe pred zrakom sa mu vežilo Sitno, ešte aj teraz v plnom slnečnom svetle, ako obrovský diamant toho nádherného juhoslovenského kraja. Pred ním, skoro na dosah ruky, v obecnom Háji, vadili sa straky, ale nad nimi dominovala štíhla, vysoká veža drienovského kostola. Na ľavej strane, za celou armádou čerešňových stromov trčali do lahodného vzduchu otrepané múry starého hradu, ktorého vek sa už ani len hádať nedal. Za ním, na ďalekom obzore, rozprestierali sa mohutné cerovské lazy, ktorých obyvatelia ešte veľa výrazov si zachovali z najstaršej slovenčiny.

Zrak Martina Miška pomaly sa krútil dokola, napájajúc sa krásou utešeného večera. Toto je náš kraj, hútal si Martin Miško, naša krásna domovina. Keď ľudia v nej tejto kráse sa vyrovnajú dobrotou a čistotou charakteru, bude to raj na zemi, presne podľa Božích plánov. Bodaj by sa to skoro uskutočnilo!

— Hajs, krávky moje! — zavolal na kravy a tie sa poslušne opreli do jarma. Doštenák sa pohol. Pomaly síce, stenajúc a vŕzgajúc, lebo krumpľovisko bolo mäkké a kolesá sa borili do neho, ale sa pohol. O chvíľku prešiel poľom, aj garádikom i zakrútil sa na cestu. Tam sa už kolesá veselšie kotúľali a doštenák skoro celkom prestal nariekať.

— No, vidíš...! — usmial sa Martin i pukol bičom, ako keby bol mal za sebou šestnásťmetrákové voly. Ani pomoci Jana Šimka nebolo treba. Ten tiež tam je, niekde na Dolných Tálach, na svojom krumpľovisku a pôjde iste skoro domov. Ale ten bude naložený ako železničný vagón. Nech si, šomral si víťazne — ja som si svoje naložil a odveziem si domov aj bez jeho pomoci. Hajs, kravky moje, hajs...!

Cesta na hlinastej pôde bola zaprášená, ale rovná a hladká, lebo už niekoľko dní nepršalo. Doštenák sa kotúľal hladko, iba kde-tu ho kedy-tedy potriaslo, keď koleso náhodou našlo nejakú

jamku alebo kamenčok. Aj priehlbinu pri Háji prešli bez nehody a Martin kráčal pred kravami hrdo ako kráľ.

No ale povedzme len poctivo, že skoro ako kráľ.

Inak ten Martin vôbec nebol nejaký zlý človek, len niekedy bol trocha viac ustarostený, ako bolo treba a niekedy aj akomak žiarlivý, keď mu vošlo do hlavy, že tí majetnejší sa majú akomak lepšie ako on. Ale to sa nestávalo často. Mal iba jednu vážnejšiu chybu a na tú si musel dávať dobrý pozor, lebo nebolo ju možno ľahko ustriehnuť: keď totiž pri nejakom obecnom, či cirkevnom zákaze alebo práci hlbšie si nazrel do pijačky, čo sa stávalo priemerne tak raz alebo dva razy do roka, tak strácal svoju duševnú rovnováhu a stváral nerozumné veci. Pravda, za sprievodu celej záplavy nerozumných rečí.

Tak napríklad, raz prišiel v takomto stave domov a Kata mu promptne vyčítala — ale božemôj, ktorá žena nevyčíta mužovi každú pijačku — že robí dedine hanbu a že tú pijačku mohol radšej rozhrýzť ako vypiť. Nuž Martin hodil iba jeden pohľad na ženu i ponáhľal sa napchať do pekácej peci staré povrieslá a trocha suchého dreva, že on veru tú svoju Katu teraz upečie, aby mu tie pijačky viac vyčitovať nemohla. Na Katin krik potom dobehli susedia a Katu oslobodili. Martina potom na richtárov rozkaz zavreli do komôrky pri bujačke, v ktorej spávali všelijakí vandráci a žobráci, keď obec požiadali o nocľah. Keď sa tam vyspal, na druhý deň pred richtárom a kurátorom odprosil Katu a žilo sa veselo ďalej, pravda aj s pijačkami. A dedina potom sa smiala aspoň za mesiac, lebo Martin pri tom odprosení nazval svoju Katu strážnym anjelom. Keď pán farár o celej veci sa dozvedel, povedal iba tri slová: Sancta simplicitas, Amen.

Ale potom Martina si zvolili za kostolníka vari na tri roky, že ho to vraj napraví. Aj ho to napravilo, presne na tri roky. Každú nedeľu a každý sviatok chodieval do kostola, plnil všetky svoje kostolnícke povinnosti — až sa dedina čudovala — ale potom — a teraz ľudia moji, počúvajte dobre — keď sa kostolníctvo skončilo, pijačka sa vrátila do Martinovho života zase a starý problém Martinov posadil sa za stôl oznove.

Teraz však boli roboty, oračky, sejba, vykopávanie zemiakov a vinobranie a tak žiadne obecné zákazy a práce neboli. Nuž Martin bol celkom poriadnym človekom a bez problémov, iba čo bol akomak ustarostený, ako si svoje zemiačky dovezie domov

bez pomoci. Ľutoval, že sa nenarodil bohatším. Z objatia tejto myšlienky sa nemohol akosi vymaniť.

Po polhodinke opatrnej jazdy, kravky zastali na dvore. Keď Martin im povyťahoval ihlice z jarma a kravičky svoje hlávky tiež, oje položil s prázdnym jarmom na zem. Sotva sa to stalo, kravky začali pokojne prežúvať.

Martin skríkol do otvoreného obloka.

— Hej! Kata! Hybaj pomáhať! Zemiaky sú doma.

V nasledujúcej sekunde gazdiná Kata zastala v otvorených dverách a keď zazrela ten bohato naložený voz, nechcela veriť očiam. Jej dobrácka tvár sa roztiahla v širokom úsmeve, ako harmonika.

— Martin! — skríkla natešená, — ty si naozaj všetky doviezol? Všetkých osemnásť vriec...? Prepánajána...! Ty si predsa len chlap!

Martin sa usmial. Hodil klobúk a bič na podstenu proti pivnici, kde zastali i ponáhľal sa uistiť Katu, že áno, doviezol všetkých osemnásť vriec. Ale keď hodil pozornejším okom po naloženom voze, zmrazilo ho. Vrece, ktoré položil na samý vrch, už nebolo tam a z vrchného radu tiež chýbali dve.

Kata mu hneď zbadala na tvári, že niečo je zle. Podišla bližšie.

— Čo sa stalo, Martin...? — pýtala sa zvedavo.

Martin skočil na ňu, ako rys, nahnevaný od prekvapenia.

— Čo sa stalo? Ja ti poviem, čo sa stalo. Zle sa stalo. Tri vrecká mi spadli z voza, lebo o tri máme menej. Asi tam, pri garádiku, ako som prechádzal z poľa na cestu. Nemohol mi ten Jano Šimko trocha pomôcť, otca jeho? Nič by si nebol ublížil. Teraz musím utekať a poskladať ich na pole, kým mi ich niekto neukradne. Ale toto!

I schytil sa, ako bol, bez klobúka, hore humnom, na chodník, ktorý tiež viedol na Horné Tále, kratšou cestou, ale od zadu.

Kata, tiež už celá splašená, skríkla za ním, ako len vládala.

— Prečo nejdeš cez dedinu a pri Háji, ako si prišiel? Mohol si ich stratiť aj po ceste.

Ale Martin už nepočul a nedbal. Letel ako šarkan, nahnevaný na svet, na seba, ba ešte aj na Jana Šimka, že mu nepomohol, aj keď nebol požiadaný.

Medzitým už slnko sa schovalo za obzor. A keď Martin dobehol chodníkom na svoje pôľce, aj zapadlo. Prebehol

krumpľoviskom na druhý koniec a rovno ku garádiku, pri ceste. Skoro zmeravel od prekvapenia, keď stratené vrecia nenašiel. Bože, tak kde sú?

Spotený a sklamaný náhlil sa zase cestou pri Háji do dediny, obzerajúc sa po zemiakoch, ale nikde ich nenašiel. Prebehol aj cez dedinu, ale bez úspechu, celý rozžialený. Kata ho iste umučí do rána; bude ju musieť predsa len upiecť.

Prešiel dvorom pomaly, krivkajúc ako jarmočný žobrák, chystajúc sa na Katin útok, ktorý podľa neho musí neodbytne prísť.

Pred kuchynskými dvermi zastal i zdvihol si oči, ktoré sa hneď rozpreštili údivom a prekvapením. Pri kuchynských dverách, pekne opreté o stenu, stáli jeho tri stratené vrecia.

Pretrel si oči a potom zareval ako lev.

— Kataaaá...! Ty čudo staré...! Kde sa tu vzali tie vrecia...?

Kata vykukla zo dverí, ale iba tak, jedným okom.

— Kde by sa vzali? Šimko ich doviezol.

S Martinom sa zatočil svet. Zahľadel sa na Katu ako na mátohu, s otvorenými ústami.

— Že Jano Šimko...? — zabľabotal ťarbavo. V celom svojom živote necítil sa tak prekvapený, ohúrený a zahanbený.

— Hej! — odvetila Kata a usmiala sa. — Nezabudni v nedeľu po večierni kúpiť mu fľašku piva!

MOST ZAZNAMENÁVAME

Nad výročím smrti Dr. Františka Hrušovského

WERE — SLOVAK HOUR

S hlbokým žiaľom spomíname na smrť veľkého Slováka a vznešeného človeka Dr. Františka Hrušovského. Po jeho smrti ostalo také prázdno, že nikto a nič nevie ho zaplniť. Jeho odchod spomedzi nás je taká rana, ktorá nezacelie, kým bude žiť čo i len jeden Slovák, ktorý sa naň pamätá. No nezabudne naň história, ktorej zasvätil svoj plodný život. Vo svojich mnohých knihách dokazoval s vedeckou dôslednosťou, že slovenský národ je vyspelý kultúrny národ, ktorému patrí zodpovedné miesto medzi vyspelými národmi pod slnkom, že nikto nemá práva ho sponevažovať a upierať mu slobodu a právo na samostatný štátny život v slobodnom Slovenskom štáte.

Preto hneď po svojom príchode do Ameriky zapojil sa do našej spolkovej práce. Vždy zdôrazňoval sebavedome, že jeho miesto je tam, kde sú Slováci. Mohutne a presvedčivo zaznievali jeho ohnivé reči i na tomto slovenskom rozhlase. Bolo skutočne slovenským sviatkom počúvať ho.

V Benediktínskej vyššej škole venoval sa svojim slovenským študentom s láskou osvedčeného vychovávateľa. Milovali ho a on miloval ich. Nebolo mu proti vôli pracovať roky pri Slovenských novinách, ktoré vtedy vychádzali v Opátstve sv. Andreja Svorada. Vtedajší osvietený pán Opát Teodor Kojiš si ho vysoko cenil a miloval skutočnou otcovskou láskou.

Dr. František Hrušovský bol zakladajúcim členom Slovenského ústavu a s neobyčajnou láskou pracoval, aby tento ústav bol na vysokej úrovni. Jeho cit pre slovenskosť bol neomylný. Každý vedel, že čo Dr. Hrušovský robí, to má krásu a slovenskú hodnotu. S mimoriadnou láskou miloval Otca Andreja Píra, O.S.B. Vedel, že v ňom rastie pre slovenský národ človek, ktorý svoj národ nikdy neopustí, že sa naň možno spoľahnúť, dôverovať mu.

Pamätám sa, ako mi naši krajania hovorievali: A teraz bude každý ticho, lebo ide hovoriť pán Dr. Hrušovský. — To bolo dôkazom, že jeho slovenské slovo bolo dychom, ktoré vyjadrovalo tú najhlbšiu dušu. Taký bol Dr. František Hrušovský. Taký žije v našich spomienkach. Takého milujeme, na takého si spomíname. Je náš, večne náš!

Zbierka slovenských písomností v Chicagu

Už sme informovali našu verejnosť o zbierke «Immigration History Research Center» pri University of Minnesota v Minneapolis, Minn. Teraz chceme tu predstaviť inú zbierku slovenských zahraničných písomností. Nachádza sa v Chicagu pri University of Chicago, v Regenstein Library, ako zvláštna zbierka — Special collection, a volá sa: «Archives of the Czechs and Slovaks abroad». Presná adresa je táto: The University of Chicago, Regenstein Library, 1100 East 58th Str., Chicago, Illinois, 60637.

Základom toho archívu bola súkromná zbierka Dr. Z. Hrubana, ktorú daroval univerzitnej knižnici roku 1972. Zbierka ďalej rastie darmi jednotlivcov a spolkov. České časopisy väčšinou daroval Vojtech Nevlud-Duben. Slovenské materiály sa získali výmenou a darmi. Doteraz táto zbierka zaberá asi 210 knižničných šteláží.

Na rozdiel od spomenutého archívu v Minneapolis, ktorý zbiera iba materiály z USA, tento archív v Chicagu zbiera všetky materiály,čo vyšli kdekoľvek na svete mimo ČSSR a týkajú sa Čechov a Slovákov (po prípade aj Podkarpatskej Rusi). Materiály sú rôzneho druhu: knihy, noviny, časopisy, pamätnice, programy, letáky, nálepky, mapy, spevníky, hudobniny, gramofónové nahrávky, kazety, fotografie; okrem toho archívne materiály, ako zápisnice spolkov, osobné papiere atď. Všetko to je dobre uložené a sčiastky aj spracované. Rozumie sa, väčšina materiálov týka sa Čechov v zahraničí, ale je tu už hodne materiálov aj o Slovákoch. Napr. celkove je tu zastúpených asi 1.000 časopisov, z toho asi 150 slovenských. Je len málo časopisov úplných. Väčšinou sú neúplné, niekedy iba niekoľko čísiel a inokedy iba jedno číslo. No aj to má hodnotu, aby sa videlo, ako vyzeral ten časopis. Správa archívu z času na čas vydáva katalóg tých časopisov, kde sú presne zaznamenané ročníky a čísla, ktoré tam majú. Záujemci podľa toho môžu si objednať fotokópie.

Nás tu zaujímajú hlavne slovenské časopisy. Okrem americko-slovenských sú to časopisy vydané aj inde na svete, napr. v Nemecku, Anglicku, Taliansku, Argentíne, Austrálii, v Jugoslávii, Maďarsku, Poľsku atď. Niektoré tituly sú tak zriedkavé, že ich inde nemožno nájsť. Správa archívu prijíma aj ďalšie materiály darom. Kto má nejaké zahraničné časopisy alebo materiály, nech napíše na vyššie udanú adresu a udá presne, ktoré čísla má k dispozícii. Správa mu potom odpovie, ktoré čísla im chýbajú, a tak sa zbierka doplňa. Materiály archívu možno študovať v čitárni «Special Collections». Tu treba ešte dodať, že v hlavnej knižnici na tom istom mieste je veľká zbierka kníh z ČSSR. Počíta 22.000 zväzkov. University of Chicago je teda veľkým strediskom aj pre slovenské štúdiá.

M. Lacko

SILNÝ VÝTVARNÝ PREJAV OTCA A SYNA

SAY NOTHING (Nehovorme), The Art of Tibor and Peter Kovalik, by Keith Norman and J. Rebecca Robinson. Published by Mosaic Press, Box 1032, Oakville, Ontario, Canada L6J 5E9. Vytlačila tlačiareň Golla Graphics v Toronte. Strán 102 veľkého formátu. Cena neudaná.

Vydanie tejto knihy je udalosť prvoradého významu pre svet umenia vo všeobecnosti a napriek tomu, že text knihy je v angličtine, musíme to pokladať aj za mimoriadnu udalosť pre slovenskú kultúru všeobecne a slovenské výtvarné umenie zvlášť. Nie je to však prvý raz, že otec a syn, Tibor a Peter Kovalík sa predstavujú verejnosti reprezentačnou publikáciou. Keď v roku 1978 usporiadali súbornú výstavu svojich diel, ktorou chceli manifestovať nielen desaťročie svojej tvorby v slobodnom prostredí Kanady, ale aj desaťročie spoločného vystupovania vo výtvarnom umení, vydali katalóg svojej tvorby pod názvom *Tibor and Peter Kovalik — their Canadian Decade 1968-1978*. Keď porovnáme tento katalóg ku katalógom alebo programom súborných výstav známych umelcov, toto dielo vysoko prečnieva nielen priemer, ale aj tie náročnejšie publikácie tohto druhu. Ťažko charakterizovať pozadie takého nákladného spôsobu, ktorým sa Kovalíkovci predstavili umenie milujúcej verejnosti. V prvom rade to musí byť až živelne sýtená úcta k umeniu všeobecne a práve tak živelne cítený odpor predstavovať ho podpriemernými reprodukciami. Ale niemenej je to aj úcta k umenie milujúcej verejnosti a patrónom, ktorí im umožňujú tvoriť. Úvodnú esej do katalógu napísal Robert Hookey, známy kanadský teoretik výtvarného umenia, ktorý sa usiluje vyskúmať pramene maliarskeho a grafického diela Kovalíkovcov. Tieto siahajú celkom zrejme až k literárnym počiatkom surrealizmu, ktorým je Manifest André Bretona, ale to sú iba odrazové môstky, lebo výtvarník môže nájsť inšpiráciu v literatúre, filozofii alebo psychológii, ako ju zrejme Kovalíkovci hľadali i našli, ale ich prejav je čisto vizuálny a musí vyrastať z vlastných výtvarných tradícií. Tieto v modernom maliarstve idú skoro paralelne, ale podľa vlastných zákonov so surrealizmom v poézii a vyvrcholili v diele Pabla Picassa a Salvadora Daliho. Oba z týchto obrov moderného maliarstva však už od začiatkov odmietali niektoré z princípov surrealistickej tvorby, najmä však názor, že tvorba môže byť

automatická. Za zmienku vari stojí, že všetci veľkí maliari, ktorých kritika označuje za surrealistov, alebo ako seba nazvali Kovalíkovci «irrealisti», suverénne ovládajú technické základy maliarstva. Toto platilo o Picassovi i Dalim a v nemenšej miere to platí o Kovalíkovcoch, ktorí by obstáli virtuozitou svojho štetca alebo nástrojov grafiky medzi najlepšími majstrami renesancie. Teda svojou modernosťou nemaskujú neschopnosť alebo podpriemernosť, ale adoptujú dokonalosť svojej techniky v novej rovine intuície, imaginácie a nie na poslednom mieste aj filozofie.

Ak bol tento jubilejný katalóg Tibora a Petra Kovalíka významným dielom, nová kniha «Say nothing» ho nielen dopĺňa, ale aj umocňuje, lebo počnúc poňatím, textom, výberom z diela a konečne reprodukciami i grafickou úpravou ide vskutku o knihu jedinečne reprezentačnú, ktorá na každej polici diskriminujúceho milovníka umenia znamená veľký prínos. Názov knihy a úvodná esej sú odvodené od básne Fredéricka Leboyer. Pretože ide o kľúčový text, pousilujeme sa ju podať v slovenskom prepise:

Nič nevrav,
len pozeraj sa
a šeptom požehnávaj maliara,
že ti požičal nové oči, otvorenejšie a hlbšie
než tvoje vlastné.

Tvoj pohľad umocní ma videnie
a tvoj svet obohatí nádherou svojho
vnútorného sveta...

Úvodná esej je majstrovskou ukážkou charakterovej a umeleckej definície týchto dvoch blízkych a jednako tak rozdielnych umelcov. «Aj keď sú ovplyvnení rovnakými skúsenosťami, z ktorých niektoré boli traumatické, každý z nich podáva svojím umením jedinečné postrehy a hodnoty, ktoré sú odrazom veľmi rozdielnych charakterov a osobností,» hovoria o Tiborovi a Petrovi autori úvodnej eseje. A potom, charakterizujúc bližšie každého z nich, o Tiborovi tvrdia: «Humanista Tibor je citlivý a maľuje zo srdca — jeho dielo je vyslovenou emóciou, prúdom citov v živých farbách a vzrušujúcich tvaroch.» Petra ako človeka i maliara uvádzajú autori takto: «Vnútorná sila, ktorá sa odráža v Petrových dielach, vyviera z včasnej zrelosti a istoty. Narodený v rodine umelca a obdarený jedinečným umeleckým a tvorčím talentom, Peter sústreďuje svoju tvorivú energiu v experimentácii a rozvíjaní širokej škály štýlu, nedbajúc na to, čo povie alebo či ho prijme verejnosť... Petrov názor na svet je tvrdý a jeho maľba to plne vyjadruje.

Na rozdiel od Tibora, Peter nie je ochotný prijať bez otázky názor o vrodenej dobrote človeka alebo vieru, že krása sa uchová vlastnou vnútornou silou.»

Ak je každá charakteristika človeka neúplná a často pre vyjadrenie v ohnisku nepresnej šošovky názoru aj skreslená, tým neúplnejšia býva charakteristika umelca. Často sú to veci, ktoré sú príliš subtílne a slovami ich ťažko vyjadriť. Preto vari autori textu akoby podvedome radili radšej nehovoriť a dívať sa. Dívať sa a umocňovať vlastný pohľad tým, čo vidí umelec.

Aj umelecké diela, ktoré charakterizujeme spoločným menom ako realistické majú v sebe oveľa viac ako na prvý pohľad vidíme, chápeme a oceňujeme. O modernom umení to platí dvojnásobne. Vlastne mnohonásobne, lebo autor na jednej strane sám vkladá do neho niektoré javy svojej vízie vedome, iné tam inkorporuje podvedome a sám často stojí pred hotovým dielom ako pred hádankou, usilujúc sa svoje vnútro vysvetliť sebe samému. Subtílny odtieň farby, akoby bez zjavnej príčiny zveličená alebo inak deformovaná čiara, vynechávanie detailu, kde by sa zdanlivo žiadal a zdôrazňovanie iného, ktorý v logickej stavbe diela by nemal hrať dôležitú úlohu a mnoho iných podrobností robí moderné maliarske dielo labyrintom, lebo nás núti, aby sme chápali jeho podstatu nielen ako estetický výraz, ale aj akumuláciu citového, intelektuálneho a neraz aj podvedomého prejavu umelca. Preto sa musíme zamyslieť a dať si otázku: Čo nám chcú povedať Kovalíkovci svojími obrazmi a aký je rozdiel v reči otca a syna?

Tibor, ktorý odišiel zo Slovenska ako dospelý muž a umelec, ktorý myslel, že našiel svoje výrazové prostriedky, odrazu bol v situácii, že musel znova usporiadať svoj pomer k vlasti, svetu, spoločnosti a estetickým kritériam. Ba i k sebe samému a svojim najbližším. Slovenskosť, ktorá ho kedysi obklopovala, musel odrazu vynášať na svetlo z hĺbok svojich zážitkov a presadzovať ju do nových súvislostí v novej vlasti. Niekedy by sme sa mohli pýtať, kde ju dnes hľadať, ak námety väčšiny jeho obrazov nám o Slovensku a slovenskosti nehovoria. A jednako, nieto skoro obrazu, kde by sa Tiborova slovenskosť neprejavila. Keď nie iným, teda farebnou škálou, ktorá je u neho oveľa dôležitejšou zložkou diela ako u Petra. Aj keď si uvedomujeme extrémnosť porovnania, jednako badáme atavistickú ozvenu originálnych slovenských ikón — na skle maľovaných obrazov, ktoré robili ľudoví umelci v sklárskych dedinách na rozhraní Liptova a Oravy. Tam postava vystupovala z neutrálneho pozadia, ktoré iba zriedkavo bolo obohatené nejakým symbolom doplňujúcim charakteristiku svätca. Aj pozadie Tiborových obrazov býva veľmi často buď monochromické alebo len intenzitou základnej farby odstupňované. Ale

on už častejšie ako nie vsúva do neho svoje symboly, ktorými objasňuje základný výrok obrazu. V podstate je to však človek a veľmi často človek, čo bojuje a trpí, ktorý je témou jeho obrazov. Len ten, kto ho pozná osobne vie, že takmer napospol sú tváre jeho postáv portrétmi ľudí z jeho okolia, ale umelec ich vsadzuje do emocionálneho a osudového pozadia vlastného života. Aj keď dielo každého umelca je do istej miery autobiografické, Tiborovo dielo je akoby dramatickou ságou jeho života, ktorá už dnes, keď je na vrchole svojich síl, tvorí veľkú kapitolu slovenskej epopeje.

Peter je od otca nielen biologicky, ale aj umeleckým prejavom o pokolenie vzdialený. Aj keď jeho slovenskosť v ničom nezaostáva za otcovou, jednako je zjavné, že bol príliš mladý, keď zo Slovenska odchodil a ako umelec nasiakol všetkým, čo duchovne utváralo svet, ale najmä západnú Európu za posledných dvadsať rokov. To znamená, že v umeleckom prejave vychádza síce z vrcholných predstaviteľov surrealizmu, ale jeho nadstavba má už, v paralele povedané, renesančnú príchuť, lebo tématicky objíma celé rozpätie histórie ľudstva od mytologickej prahistórie po duchovnú členitosť moderného človeka. Jeho farebná škála nie je taká svietivá ako otcova a kompozične tiež nevychádza tak často z ústrednej postavy na nečlenenom pozadí, ale napĺňa až do tvarovej sýtosti celú plochu svojho plátna. Autori eseje na jednom mieste naznačili, že Peter vo svojej tvorbe hľadí byť objektívny. Tento recenzent pokladá za nemožné, aby bol umelec vo svojej tvorbe objektívny, lebo tým by stratil substanciu svojej jedinečnosti. Umelecký pohľad na svet vnútorný i zovnútorný je nevyhnutne subjektívny a tým aj jedinečný.

Tak ako Tibor aj Peter ovláda suverénne technické princípy kumštu. Jeho kresba je až virtuózna a kde líniu deformuje, cítime túto virtuozitu ešte dôraznejšie ako tam, kde sleduje klasickú líniu. Štetec a nanášanie farby sú mu tiež také poddajné, že sa môže sústreďovať na to, čo chce maľovať a nie ako maľovať. Toto nezdôrazňujeme preto, že by sme chceli už techniku povýšiť na podstatu maliarskeho umenia, ale technika je nepochybne dopravný prostriedok, bez ktorého dokonalé dielo nedovezieme pred oči diváka. Pravdaže, je to povedané veľmi lapidárne, ale kto sa díva na umelecké dielo analyticky, neujde mu ani jeden z jeho komponentov a technika celkom zrejme nemôže a nesmie stáť na poslednom mieste.

Peter Kovalik je výsostne nadaný umelec-maliar, ktorý je súčasne nevšedne inteligentný a všestranne vzdelaný intelektuál druhej polovice dvadsiateho storočia a jeho umenie je symbiózou všetkých daností jeho duchovných dimenzií, ktoré sú, mierne povedané, výnimočne široké. Je možné, že verejnosť jeho novej vlasti a severoamerického kontinentu ho

príjme ako moderného umelca aj bez toho, že by úplne chápala intelektuálne aj dimenzie jeho tvorby, ale kruh tých, čo si ho úplne ocenia a priblížia sa aj ocenením jeho diela tak blízko, ako sa to vôbec dá k jeho podstate, je a ostane skoro exkluzívny. O tom, že Peter je zrelý umelec, niet pochyby, ale niet pochyby ani o tom, že sa ani vývojom ani vzrastom nezastavil, nezmeravel a preto je výnimočným zjavom, ako bol napríklad mladý Rafael, ktorý vo svojej včasnej zrelosti bol najväčším prísľubom vysokej renesancie.

Ján Okáľ

ŠTEFAN B. ROMAN — ČLOVEK V ROZDVOJENOM SVETE. Zredigoval Félix J. Litva S.J. Prispievatelia: Jozef Suchý, Michal Rusnak, Eugen Löbl, Dušan Tóth, Imrich Kružliak, Jozef M. Kirschbaum, V. I. Chapin, John Kelly, John Kostuik, Sharon E. Smalwood, Felix, J. Litva. Fotografie: Peter Kohutiar, John Hvasta a iní. Prebal a väzba: Tibor Kovalík. Tlač: Golla Graphic. Strán 160, cena neudaná.

Keď som pred niekoľkými rokmi písal recenziu o Vajdovom preklade Hviezdoslavových Krvavých sonetov, ktorý vyšiel v Bratislave, dal som svojej recenzii názov «Ušľachtilý výber v papierovom poháriku», lebo som chcel zdôrazniť paradox dokonalého textu v lajdáckej grafickej úprave, ktorá zaťažovala všetko ako mlynský kameň na krku plavca. Pre recenzenta je teda až nevýslovná radosť, keď môže povedať, že ušľachtilý výber z vinice ducha sa tu nalieva do toho najjemnejšieho krištálu, lebo kniha, ktorá vyšla z príležitosti šesťdesiatky Štefana B. Romana, predsedu Svetového kongresu Slovákov, spĺňa obidve podmienky dobrého diela: Jej obsah je hodnotný a jej grafické a typografické prevedenie je na neobyčajnej výške.

Ako recenzent knihy o Štefanovi B. Romanovi mám tú výhodu, že sa k dielu môžem priblížiť z ktorejkoľvek roviny a stále som na poli, ktoré poznám a môžem si overovať text so skutočnosťou. Je to výhoda i nevýhoda, lebo známosť s autormi i s objektom ich analýzy na jednej strane dáva priestor kritickému rozhľadu, ale na druhej strane zvádza recenzenta preklenúť pohľad alebo názor autorov jednotlivých statí vlastným pohľadom alebo názorom na objekt ich analýzy. Našťastie tu ide o knihu, kde žiaden z autorov sa ani nepokúša a tým menej si nárokuje to, aby sa jeho analýza osobnosti Štefana B. Romana pokladala za definitívny portrét alebo definitívne docenenie. Naopak, každý z nich sa až úzkostlivo pridŕža vymedzenej témy, takže konečný obraz Štefana B. Romana, ktorý si čitateľ tejto knihy uchová v pamäti,

nie je dielo maliara, ba ani nie dielo jemného skladateľa mozaiky, ale skôr vo veľkých črtách a lapidárne nahodených plochách portrét v keramickej intarzii.

Otázka je, či táto kniha spĺňa alebo nespĺňa svoje poslanie. Mnohí Slováci v slobodnom svete by si boli želali (a to celkom právom) všetko vyčerpávajúcu biografiu Štefana B. Romana. Na druhej strane stojí skutočnosť, že všetko vyčerpávajúcu biografiu takej dynamickej osobnosti ako je Štefan B. Roman nie je možné napísať, lebo to, čo bolo všetko vyčerpávajúce včera, zajtra bude iba nepatrným torzom. Vyčerpávajúce biografie sa píšu o ľuďoch, ktorí dosiahli hranice najväčšieho rozpätia a svoj život nežijú, ale dožívajú. Ak niekto do tejto kategórie ľudí nepatrí, je to v prvom rade Štefan B. Roman, osobnosť taká dynamická dnes, ako pred štvrť storočím. Preto vravieť o biografii muža, ktorý svoj životopis každým dňom mení, je prinajmenšom nezmysel. Keď sa však predsa pociťovalo, že pri jeho šesťdesiatke treba ho keď už nie úplne a definitívne portrétovať, teda aspoň vo veľkých a výrazných líniách slovenskej i svetovej verejnosti načrtnúť, jediná forma takého diela bola zbierka nezávislých esejí, v ktorých autori rozdielnych záujmov skúmajú osobnosť a dielo Štefana B. Romana z rozdielnych zorných uhlov svojich záujmov a usilujú sa spoločnými silami spraviť z neho kompozičný portrét. Dalo by sa to porovnať s dielňou, kde každú plochu na krištále drahého kameňa brúsi niekto iný a obohacuje dúhu farebnej hry o nový odtieň.

Pretože autori jednotlivých esejí o Štefanovi B. Romanovi v tejto knihe patria do veľmi rozdielnych záujmových sfér, aj ich príspevky napriek tomu, že sú úrovňou veľmi vyrovnané, obsahom pokrývajú veľmi široké pole. Tak napríklad, kým Jozef Suchý alebo O. biskup Michal Rusnak nám predstavujú Štefana B. Romana ako kresťana a konkrétne katolíka východného obradu, Eugen Löbl hodnotí jeho ekonomické názory a teórie, vyplývajúce z Romanovho ponímania kresťanstva. A kým aj Rev. Dušan Tóth analyzuje túto kresťanskú základňu Romanovho duchovného uspôsobenia, Imrich Kružliak sa usiluje zaradiť ho do súvislostí slovenských dejín a určiť jeho miesto vedľa osobností, akými boli vodcovské postavy jednotlivých slovenských pokolení, pričom je zrejmé, že druhú polovicu dvadsiateho storočia skoro bez konkurencie až doteraz zaujíma osobnosť Štefana B. Romana. Príspevok Jozefa M. Kirschbauma je vlastne iba potvrdením toho, čo o Romanovi a jeho mieste v slovenskom živote píše I. Kružliak, lebo Dr. Kirschbaum veľmi metodicky a podrobne sleduje Romanove zásahy do slovenského života od začiatku päťdesiatych rokov a dokumentuje to, že Roman ako osobnosť v slovenskom živote má za sebou bezmála štyri desaťročia práce, boja a obetí za slovenský národ.

Nie je bez zaujímavosti, že ľudský portrét Štefana B. Romana v tejto knihe nezachytili Slováci, ale jeho neslovenskí spolupracovníci alebo ľudia, s ktorými bol v dlhšom osobnom styku. Možno je to skoro nepochopiteľné, ale na druhej strane skoro nevyhnutné. Štefan B. Roman 90% svojho času strávi medzi Neslovákmi, medzi svojimi zamestnanci alebo spoločníkmi v obchodných a priemyselných podnikaniach. To znamená, že títo ľudia vidia ho častejšie zblízka ako Slováci, ktorí zväčša len pri slávnostných a veľkých príležitostiach prídu s ním do intímnejšieho styku, kde sa im v slovenskosti celkom odovzdáva. Preto aj v tejto knihe najdôležitejšie state o Štefanovi Romanovi ako človekovi nenapísali Slováci, ale jeho neslovenskí spolupracovníci a priatelia. Jedinečný je príspevok, ktorý o Štefanovi Romanovi ako mimoriadnej osobnosti napísal V. I. Chapin a niemenej analýza osobnosti Štefana Romana od Rev. John Kellyho alebo John Kostuika, ale vari nikto tak jemne a pritom jasne a verne nenačrtol osobnosť Štefana B. Romana ako jeho anglická sekretárka sl. Sharon E. Smallwood. Ak si niekto myslí, že osobné sekretárky sú iba na to, aby vedeli stenograficky zachytiť diktáty svojho šéfa a stať sa jeho tôňou bez vlastnej duše, potom sl. Smallwood naisto vybočuje z tejto šablóny, lebo jej esej o vlastnom šéfovi je obdivuhodným príspevkom, kde sa diskrétnosť sekretárky umocňuje intuitívnym zmeraním veľkosti muža, ktorému dáva k dispozícii svoje schopnosti a zľudšťuje presným odhadom jeho ľudských vlastností. Bez akéhokoľvek podceňovania vynikajúcich príspevkov iných autorov, keď nie inak, teda celkom z literárnych pozícií oceňovania, príspevok sl. Smallwood treba v tejto knihe hodnotiť ak nie ako najlepší, teda celkom naisto ako jeden z najlepších.

Rev. Félix Litva S.J. napísal doslov k tejto knihe, «ktorú napísali priatelia». Vlastne ani nemožno povedať, že by príspevok Fr. Litvu bol iba doslovom, lebo dopĺňuje a obohacuje všetko, čo iní autori o Štefanovi B. Romanovi povedali vlastnými závermi, ktoré nám ešte intímnejšie približujú Štefana B. Romana, Slováka, ktorý sa bez výhrad a úplne odovzdáva svojmu národu slovenskému pri verejných príležitostiach, a predsa ostáva ak nie už osamelý, teda celkom isto jedinečný ako človek, ako syn tohto veku. Táto analýza napriek tomu, že je optimistická, jednako veľmi jasne naznačuje dimenzie protivenství a kontradikcií človeka v rozdvojenom svete, z ktorých je iba jediné východisko, ktorým je záruka vykúpenia.

Celkový dojem z tejto knihy by bolo ťažko v niekoľkých slovách ohraničiť, vymedziť. Celkove možno povedať, že je to nie kniha radostného a bezstarostného optimizmu. Skôr je to kniha triezvej istoty, postavenej na zaťatej vôli boriť sa s prekážkami, bojovať s neprávosťou

a robiť to bez ohľadu, či víťazstvo je na dohľad, alebo skryté v budúcnosti. Štefan B. Roman, človek v rozdvojenom svete, si vybral cestu cti, pravdy a spravodlivosti,a bez ohľadu, či to bude v dohľadnom čase aj cesta víťazná, neodbočuje z nej, lebo vie, že každá iná cesta je cesta necti, cesta do záhuby.

Ján Okáľ

SLOVENSKÍ JEZUITI V KANADE. Ročenka slovenských jezuitov v Kanade, venovaná priateľom a dobrodincom na Vianoce 1981. Vydali a vytlačili slovenskí jezuiti — Box 600, Cambridge, Ont. Canada N1R 5W3. Strán 64, obálka Tibor Kovalík.

Ročenky slovenských jezuitov v slobodnom svete, konkrétne v misijnom dome, ktorý je v Cambridge, Ont., Kanada, kde majú svoj materský dom, sú už od niekoľkých rokov pozoruhodné pramenné diela o práci slovenských jezuitov, žijúcich a pracujúcich mimo Slovenska. Kto raz bude písať o veľkom pokolení slovenských jezuitov, ktorých politické zmeny a z nich vyplývajúce zrušenie inštitúcií a kláštorov slovenských jezuitov zastihli vtedy, keď pokračovali vo svojich štúdiach na školách mimo Slovenska, bez týchto ročeniek sa nezaobíde. Rozsahom a úpravou sú síce rozdielne, ale za všetkými stojí ten istý úmysel: zachytiť práve uplynulý rok čo najpodrobnejšie, pokiaľ ide o prácu členov rehole v slobodnom svete a okrem toho neustále pohľadmi do prítomnosti i minulosti Spoločnosti na Slovensku zdôrazňovať neoddeliteľnosť jezuitskej rodiny na Slovensku a vo svete.

V tohoročnom vydaní ročenky okrem obvyklého prierezu životom jezuitskej rodiny v šírom svete je niekoľko tém, ktoré sú zvlášť vyzdvihnuté. Najobšírnejšie je spracovaná sága polstoročia samostatnej slovenskej viceprovincie Spoločnosti Ježišovej. Slovenskí jezuiti majú dve hrdé tradície, z ktorých jedna je účinkovanie jezuitov na Slovensku už od roku 1561, ktoré vyvrcholilo v ich pedagogickej činnosti na trnavskej i košickej univerzite a početných kolégiách v rozličných mestách Slovenska. Druhá je účinkovanie Spoločnosti organizovanej vo vlastnej viceprovincii a ustanovizniach, ktoré si táto vybudovala a udržovala až kým zmena politických pomerov nezastavila túto požehnanú prácu. Len história posúdi, koľko osohu vzniklo z tejto veľkej straty, lebo nebyť drastického zastavenia činnosti jezuitov doma, nikdy by nebola bývala možná taká rozvetvená a požehnaná činnosť slovenských jezuitov v diaspóre.

Ako v každej veľkej rodine, aj v rodine slovenských jezuitov v slobodnom svete okrem radostných udalostí sú aj udalosti veľmi smutné

a rok 1981 bude pre nich rokom smútku, lebo v pomerne mladom veku odobral sa na večnosť vynikajúci člen Spoločnosti, O. Ján Žabka, S.J., farár osady sv. Cyrila a Metoda v Toronte, Ont. Je len spravodlivé, že tomuto vynikajúcemu členovi Spoločnosti i slovenskej diaspory je v ročenke venovaná vrúcna a pietná spomienka.

Dnes, keď slovenský život na toľkých miestach upadá, radostné je listovať v knihe, ktorá dokazuje, že sa ešte stále prejavuje mnohorakou činnosťou a má ešte stále predpoklady vzrastu. Ročenka slovenských jezuitov na rok 1981 je dôkazom tejto veľkej a radostnej pravdy, lebo v informačnej časti objíma nielen Kanadu, ale aj iné zemediely, kde slovenskí jezuiti konajú veľkú prácu.

j.o.

OPRAVY

R. 27, číslo 3-4: V Obsahu miesto James Writh, Na jarmoku v Minnesote má správne byť: James Wright, Na hamoku v Minnesote.

R. 28, číslo 1-2: Meno autora poľských básní má znieť Czeslaw Milosz miesto Czaslaw Milosz. Jeho básne Pieseň o konci sveta, Oceán, Rok, Grécky portrét, Kaviareň preložil Andrej Žarnov. — Báseň Záhradu, ktorej autorom je Andrew Maxwell, preložil Karol Strmeň.
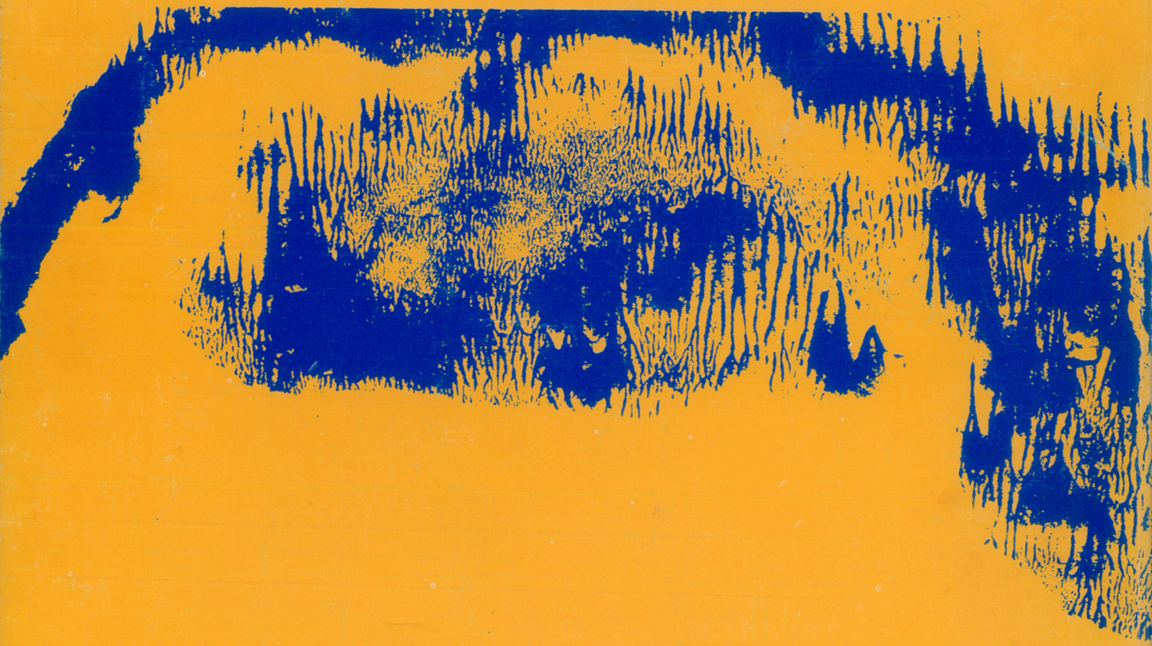
LYSY 2012.119